

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

**AVRUPA KİMLİĞİ ve YÜKSELEN AŞIRI SAĞ BAĞLAMINDA AVRUPA
ENTEGRASYONU**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
SEHER YILDIRIM
1341050305

DANIŞMAN
PROF. DR. TURGAY UZUN

NİSAN 2020
MUĞLA

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

**AVRUPA KİMLİĞİ ve YÜKSELEN AŞIRI SAĞ BAĞLAMINDA AVRUPA
ENTEGRASYONU**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
SEHER YILDIRIM
1341050305

DANIŞMAN
PROF. DR. TURGAY UZUN

NİSAN 2020
MUĞLA

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

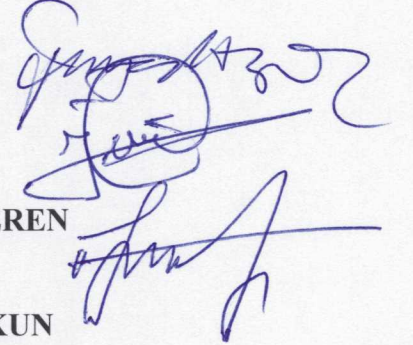
AVRUPA KİMLİĞİ ve YÜKSELEN AŞIRI SAĞ BAĞLAMINDA AVRUPA
ENTEGRASYONU

SEHER YILDIRIM
1341050305

Sosyal Bilimler Enstitüsünce
Tezli Yüksek Lisans
Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tez.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih :22.04.2020
Tezin Sözlü Savunma Tarihi : 13.02.2020

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Turgay UZUN
Jüri Üyesi: Doç. Dr. İlnur TÜRE
Jüri Üyesi: Doç. Dr. Halim Emre ZEREN
Enstitü Müdürü: Prof. Dr. Bayram COŞKUN

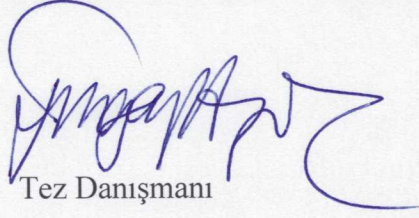

NİSAN, 2020
MUĞLA

TUTANAK

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 03/01/2020 tarih ve 922/1 sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 24/6 maddesine göre, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı **Tezli Yüksek Lisans Programı** öğrencisi Seher YILDIRIM'ın "Avrupa Kimliği ve Yükselen Aşırı Sağ Bağlamında Avrupa Entegrasyonu" adlı tezini incelemiş ve aday 13/02/2020 tarihinde saat 14.00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 60 dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin **kabul** edildiğine oybirliği ile karar verildi.

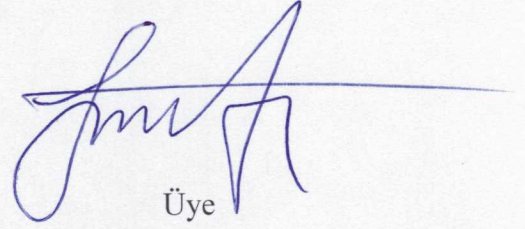
Tez Danışmanı

Prof. Dr. Turgay UZUN

Üye

Doç. Dr. İlknur TÜRE

Üye

Doç. Dr. Halim Emre ZEREN

YEMİN

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Avrupa Kimliği ve Yükselen Aşırı Sağ Bağlamında Avrupa Entegrasyonu” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

22/04/2020

SEHER YILDIRIM

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

YAZARIN

Soyadı : YILDIRIM

Adı : Seher

Referans No: 10334170

TEZİN ADI

Türkçe: Avrupa Kimliği ve Yükselen Aşırı Sağ Bağlamında Avrupa Entegrasyonu
Y. Dil: The European Integration In The Context of European Identity and Rising
Extreme Right

TEZİN TÜRÜ: Yüksek Lisans

Doktora

Sanatta Yeterlilik

●

○

○

TEZİN KABUL EDİLDİĞİ

Üniversite : Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Fakülte :

Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü

Diğer Kuruluşlar :

Tarih :

TEZ YAYINLANMIŞSA

Yayımlayan :

Basım Yeri :

Basım Tarihi :

ISBN :

TEZ YÖNETİCİSİNİN

Soyadı, Adı : UZUN, Turgay

Unvanı : Prof. Dr.

TEZİN YAZILDIĞI DİL : Türkçe

TEZİN SAYFA SAYISI: 109

TEZİN KONUSU (KONULARI) :

1. Avrupa Entegrasyonu
2. Avrupa Kimliği
3. Avrupa'da Aşırı Sağ

TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELER (En az üç en fazla beş adet):

1. Kimlik
2. Avrupa Kimliği
3. Avrupa Entegrasyonu
4. Aşırı Sağ
5. Brexit

İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMELER:

1. Identity
2. European Identity
3. European Integration
4. Extreme Right
5. Brexit

1- Tezimden fotokopi yapılmasına izin vermiyorum *

2- Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir O

3- Kaynak gösterilmek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir O

Yazarın İmzası :

Tarih : 20/04/2020

AVRUPA KİMLİĞİ ve YÜKSELEN AŞIRI SAĞ BAĞLAMINDA AVRUPA ENTEGRASYONU

ÖZET

Avrupa Birliği günümüz uluslararası ilişkiler sistemindeki önemli aktörler arasında yer almaktadır. Bununla birlikte ulusüstü bir yapı sergileyen Birlik, ekonomik alanda gerçekleştirilen entegrasyonu diğer alanlarda da gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Avrupa Birliği'nin derinleşme hareketleri ile birlikte Avrupa vatandaşlarının Birlik politikalarına olan desteğine duyulan ihtiyaç artmıştır. Bu artan ihtiyaç ise Avrupa kimliği tartışmalarını gündeme taşımıştır. Çalışma Avrupa kimliğinin tarihsel süreç içerisinde ne şekilde ele alındığına odaklanmakta ve AB'nin kimlik konusundaki politikalarını incelemektedir. Diğer yandan Avrupa'da aşırı sağ parti ve hareketlerin yükselişe geçmesi ve Brexit gibi süreçler Avrupa entegrasyonunun ne şekilde devam edeceğinin sorgulanmasına yol açmakta ve Birlik'in geleceğine dair endişeleri arttırmaktadır. Bu kapsamda çalışmada aşırı sağın Avrupa'daki varlığı ve Brexit süreci ile birlikte Avrupa entegrasyonu değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kimlik, Avrupa Kimliği, Avrupa Entegrasyonu, Aşırı Sağ, Brexit

THE EUROPEAN INTEGRATION IN THE CONTEXT OF EUROPEAN IDENTITY AND RISING EXTREME RIGHT

ABSTRACT

The European Union is one of the significant actors in the international system. The EU has a supranational institutional structure and it aims to spread economic integration to other areas. The need of EU citizens' support for integration has increased because of widening processes in the EU. This increasing need has caused the discussions on the existence of a European identity. The study focuses on European identity by drawing a historical perspective and analyzes the identity policies of the European Union. On the other hand, rising extreme right in Europe and Brexit process has been a challenge for the future of European integration. In this context, the European integration is analyzed in terms of the existence of extreme right parties and Brexit process.

Keywords: Identity, European Identity, European Integration, Extreme Right, Brexit

ÖNSÖZ

Kimlik kavramı sadece psikolojik açıdan değil aynı zamanda birçok disiplin tarafından ele alınan ve toplumsal değişimleri açıklamakta kullanılan önemli kavramlardan biridir. Kimliğin, bir varlığın kimseye benzemeyen yönlerini ortaya koyan fakat aynı zamanda benzerlik oluşturduğu gruplara aidiyet geliştiren yönü ben ve ötekinin inşasına hizmet etmektedir. Avrupa açısından ele alındığında kimliğin tarihsel olarak ne şekilde inşa edildiği veya edileceği bugün aşırı sağın yükselişe geçtiği ve ilk defa bir üye devletin (İngiltere) Birlik'ten ayrıldığı bir dönemde Avrupa entegrasyonu için oldukça önemli bir hale gelmiştir. Bu nedenle çalışma Avrupa entegrasyonu içerisinde ele alınan kimlik politikalarını ve onlara tezatlık oluşturan Avrupa'daki aşırı sağ hareketi ortaya koymaya çalışmaktadır.

Kimliklerimizin sadece bireysel olarak gelişmediğini aynı zamanda sosyal bağlam içerisinde geliştiğini düşününce sadece tez çalışmama yaptığı akademik katkılardan dolayı değil aynı zamanda hayatımın en zor zamanlarında dahi yanımda olarak desteklerini esirgemeyen ve birlikte çalışmış olmaktan da sevinç duyduğum danışman hocam Sayın Prof. Dr. Turgay UZUN'a teşekkürlerimi sunarım. Bu süreç içerisinde, yine birlikte çalışmaktan büyük mutluluk duyduğum Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dekanı Sayın Prof. Dr. Famil ŞAMİLOĞLU'na tez yazım sürecinde verdiği destek ve katkılarından dolayı ayrıca teşekkür ederim.

En özel teşekkürlerim ise bugüne kadar hiçbir emek, fedakarlık ve özveriden kaçınmayarak hayatımın her anında yanımda ve destekçim olan sevgili annem, anneannem ve dedem içindir. Onların varlığı hayatımın en büyük armağanı olurken, onların evladı olmak ise hayatımın en büyük gurur kaynağı ve şansı oldu. Bu çalışmada da ele aldığım kimlik konusunu şahsım adına değerlendirecek olursam hayatımın en önemli iki kadını, anneannem ve annem, ona en büyük katkıları sunanlar oldu. 2015 yılında kaybettiğim anneannemin acısıyla nasıl mücadele edeceğim konusunda yine onun bana öğrettikleri yol gösterdi. Ne yazarsam yazayım, ne kadar teşekkür edersem edeyim, onun bana kattıklarının yanında eksik kalır.

Bu tez çalışmamı, hayatında kimseyi hiçbir ölçüte göre ayırtırmayan, yargılamadan kucaklayan, sevgiyi ve emeği hayatının merkezine koyan ve benim de hayatımın yol göstericisi, ışığı, biriciğim sevgili anneanneme adıyorum.

Seher YILDIRIM

20/04/2020

MUĞLA

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
İÇİNDEKİLER.....	III
KISALTMALAR DİZİNİ.....	V
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TEORİ ve KAVRAMSAL TARTIŞMALAR

1.1.Kavram Olarak Kimlik.....	8
1.2. Kimliğin Tanımı	9
1.3. Kişisel ve Sosyal Kimlikler.....	10
1.3.1. Sosyal Kimlik Kuramı.....	11
1.3.1.1. Sosyal Kimlik Kuramının Temel Varsayımları.....	12
1.4. Kimliğin Özellikleri.....	14
1.5. Ulusal Kimlikler.....	20
1.5.1. Modernizm Öncesi Ulus Kavramı.....	22
1.5.2. Modernizm Döneminde Ulus	22
1.5.3. Milliyetçilik Literatüründe Ulus Kavramına İlişkin Yaklaşımlar...23	
1.5.3.1. Primordialist (İlkçi) Yaklaşım	23
1.5.3.2. Modernist Yaklaşım.....	25
1.5.3.3. Etno-Sembolcü Yaklaşım.....	31
1. 6. Transnasyonal ve Postnasyonal Kimlikler.....	34

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ KİMLİĞİ ve AVRUPA BİRLİĞİ KİMLİK POLİTİKALARI

2.1. Avrupa Fikrinin Kökenleri	36
2.1.1. Avrupa Coğrafyası.....	39
2.1.2. Antik Yunan Mirası.....	40
2.1.3. Roma Hukuku.....	43

2.1.4. Hristiyanlık ve Avrupa.....	46
2.1.5. Ortaçağ'da Feodal Avrupa.....	49
2.1.6. Kilise'nin Avrupa Üzerindeki Etkisi.....	51
2.1.7. Modern Dönemde Avrupa.....	53
2.1.8. Fransız Devrimi ve Avrupalılık.....	55
2.1.9. Avrupa'da Ulusçuluk ve Avrupa Kimliği.....	55
2.2. Avrupa Birliği'nde Demokrasi ve Meşruiyet Sorunu.....	56
2.2.1. Demokrasi Açığı Sorunlarının Nedenleri.....	60
2.2.1.1. Demokrasi Açığı Sorununun Kurumsal Boyutu.....	60
2.2.1.2. Demokrasi Açığı Sorununun Toplumsal Boyutu.....	62
2.2.1.2.1. Avrupa Halkının Varlığına Dair Tartışmalar.....	62
2.3. Avrupa Birliği Kimlik Politikaları.....	63
2.3.1. Avrupa Birliği Vatandaşlığı.....	64
2.3.2. Çokkültürlülük.....	66
2.3.2.1. Avrupa Birliği ve Çokkültürlülük.....	68
2.3.3. Anayasal Vatanseverlik.....	70
2.3.4. Kamusal Alan.....	71
2.3.4.1. Avrupa Kamusal Alanı.....	73

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPALILAŞMA KARŞISINDA YÜKSELEN AŞIRI SAĞ

3.1. Aşırı Sağın Özellikleri.....	79
3.2. Avrupa'da Yükselen Aşırı Sağ.....	80
3.2.1. Aşırı Sağın Yükseliş Nedenleri.....	82
3.2.1.1. Küreselleşmenin Aşırı Sağ Üzerindeki Etkisi.....	82
3.3. Avrupa'da Yükselen Aşırı Sağ ve Popülizm.....	86
3.4. Avrupa'da Aşırı Sağın Göç İslam ve Müslümanlara Bakışı.....	87
3.5. Brexit, Aşırı Sağ ve Avrupa Entegrasyonu.....	90
3.5.1. Brexit Sonrası Avrupa Entegrasyonu.....	94
SONUÇ.....	96
KAYNAKÇA.....	100

ÖZGEÇMİŞ

KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltmalar	Açıklama
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
Afd	Almanya için Alternatif
AKÇT	Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
AT	Avrupa Toplulukları
UKIP	Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi

GİRİŞ

Günümüzde uluslararası ilişkiler sisteminde çeşitli birçok aktör yer almaktadır. Avrupa Birliği (AB) günümüz dünyasının önemli aktörleri arasında yer alırken AB'nin önemi sadece onun uluslararası düzendeki konumundan kaynaklanmamakta aynı zamanda onun *sui generis* yapısından kaynaklanmaktadır. Bu yüzden AB gibi supranasyonel bir yapı sergileyen oluşum, akademik açıdan da ilgi çekici bir konu haline gelmiştir.

Avrupa Birliği, yüzyıllar boyunca birbirleriyle savaşan devletlerin ortak iradeleri sonucu Avrupa entegrasyonunun gerçekleştirilmesi için attıkları adımlar ile ortaya çıkmıştır. Entegrasyon fikri ise çok eski zamanlara uzanmasına rağmen kurumsallaşma ve yapılanma açısından bakıldığında son elli yılda oldukça önemli adımlar atılmış hem Avrupa'nın hem de Avrupa entegrasyonunun özgünlüğü belirgin hale gelmiştir.

Avrupa kıtasında yaşanan savaşlar ve felaketler Avrupa'da kalıcı olarak barışın ve refahın tesis edilmesi ihtiyacını ortaya çıkaran en önemli gelişmeler arasında yer almaktadır. Bu bakımdan Avrupalı lider ve düşünürler barışın sürdürülebilmesinin yolu olarak ülkelerin ekonomik ve siyasi yönden birleşmesi olduğu fikrine varmışlardır. Milliyetçiliği ve ulusal anlaşmazlıkları aşacak bir örgütün varlığı II. Dünya Savaşı sonrasında oldukça desteklenen bir görüş haline gelmiştir. Aynı zamanda Batı Avrupa devletleri Avrupa'da yeni bir sermaye piyasası ve pazar oluşturmak istemiş; bunun yolunun da ülkelerin ekonomik potansiyellerinin bir araya gelmesiyle mümkün olacağını farkına varmışlardır. Savaş sonrasında kaybettiği ekonomik gücü toplaması ve ekonomik refah ile kalkınmanın sağlanması için ortak bir yol çizilmesi ihtiyacı ise Avrupa entegrasyonuna ve Avrupa Birliği'ne giden yolun zeminini hazırlamıştır.

Birliğin oluşum nedenini sadece ekonomik temellere dayandırmak doğru değildir. II. Dünya Savaşı ile dünya üzerindeki konumunu yitiren Avrupa uzun zamandır devam ettirdiği egemenliğini de ABD ve Sovyetler Birliği gibi iki süper güç arasında oldukça kaybetmişti. Avrupa'nın bu iki blok arasında üçüncü bir güç oluşturabilmesi için de Avrupa'da ekonomik ve siyasal entegrasyonun sağlanması bir çözüm sunmaktaydı.

Avrupa'nın uzun süre savaş halinde olması, Fransa ve Almanya arasındaki Yüzyıl Savaşları, I. ve II. Dünya Savaşları Avrupa'da barışa olan özlemi arttırırken barışın tesisi için uygulanacak düzenli ve istikrarlı politikaların gerekliliği ise daha belirgin hale gelmiştir. Tüm bu ekonomik, siyasi ve sosyal nedenler Avrupa Birliği'nin oluşumuna zemin hazırlarken AB, supranasyonel örgütlenme biçimi ile de sui generis bir yapı oluşturmaktadır. Bu yapı aynı zamanda 1648 yılında Westphalia Antlaşması ile ortaya çıkan modern devlet sistemini, supranasyonel bir kurumsallaşma içinde dönüştürmeye başlamasıyla da diğer örgüt yapılanmalarından ayrılmaktadır.

Avrupa Birliği'nin temelleri 1951 yılında Paris Antlaşmasını imzalayan Almanya, Fransa, Belçika, Hollanda, Lüksemburg ve İtalya'nın Avrupa Kömür Çelik Topluluğu'nu (AKÇT) kurmasıyla atılmıştır. 1950 yılında Fransız Dışişleri Bakanı Robert Schuman'ın önerisi ile gündeme gelen AKÇT, temelde Fransa ve Almanya arasındaki Ruhr Bölgesi ve Alsace-Lorraine sorununa çözüm bulmak ve sanayinin hammaddesi olan kömür ve çeliğin yönetimini bu supranasyonel örgütün kontrolünde tutarak çıkacak muhtemel bir sorunu önlemek ve işbirliği yoluyla bu ülkeler arasında barış tesis etmek amacını taşımaktadır. 1957 yılında imzalanan Roma Antlaşması ile Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) kurulmuş, kömür ve çelik endüstrilerinde yaşanan birleşmenin ekonominin diğer alanlarında da sağlanması için mal, hizmet, işgücü ve sermayenin üye devletler arasında serbestçe dolaşımını öngören bir 'Ortak Pazar' oluşturulması hedeflenmiştir. Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu ise nükleer enerjinin barışçıl amaçlar için kullanılmasını sağlamak ve bu yönde yapılacak çalışmaları denetlemek amacıyla 1958 yılında kurulmuştur. Bu üç kurum 1965 yılında Füzyon Antlaşması ile birleşerek Avrupa Toplulukları (AT) adını almıştır.

Avrupa entegrasyonu kuruluşundan 1990'lı yılların başına kadar kimi zaman ilerlemeler kimi zaman duraklamalar kaydetmiş olsa da genel olarak 1990'lı yıllar Avrupa Birliği için en önemli dönüm noktalarının yaşandığı bir zaman dilimine işaret etmektedir. 1992'de imzalanan Maastricht Antlaşması ile Avrupa Birliği kurulmuş ve Üç Sütün'a (Avrupa Topluluğu, Ortak Dış ve Güvenlik Politikası, Adalet ve İçişleri) ayrılmıştır. Maastricht Antlaşması 'Birlik' isminin resmîyet kazanmasının yanında başka yenilikler de getirmiştir. Bunlardan biri parasal birliğin sağlanması ve

ortak para birimi ‘Euro’ya geçiş, Avrupa kurumları arasındaki ilişkilerin yeniden düzenlenmesi, Avrupa Parlamentosu’nun yetkilerinin arttırılması ve ‘Avrupa vatandaşlığı’ kavramının benimsenmesidir. Bu tür politikalar Maastricht Antlaşması ile Avrupa Toplulukları’ndan Avrupa Birliği’ne geçişi simgelerken aynı zamanda ekonomik alandaki entegrasyonun siyasal alana da taşınmakta olduğunu göstermektedir. Buradaki en dikkat çekici nokta ise siyasal entegrasyonun AB’yi daha supranasyonel bir yapıya dönüştürmekte olduğudur. Bu da her ye devletin kendi ulusları adına değil, AB adına hareket etmesini ve ye devletlerin, egemenliklerini Birlik’e devretmesini gerektirmektedir.

Avrupa Birliği’nde siyasal entegrasyon için ciddi adımların atıldığı 90’lı yıllar sadece Avrupa entegrasyonu ve Birlik açısından değil, dünya siyaseti açısından da önem arz etmektedir. Soğuk Savaş’ın sona ermesi, Sovyetler Birliği’nin dağılması, Orta ve Doğu Avrupa’da bağımsızlıklarına kavuşan ülkelerin durumları da Avrupa entegrasyonunu etkilemiştir. Daha öncesinde, 1973 yılında Danimarka, İngiltere ve İrlanda’nın yeliklerinin Topluluk’a kabul edilmesiyle birlikte ye sayısı dokuza çıkarken, 1981’de Yunanistan, 1986’da İspanya ve Portekiz, 1995’te Avusturya, İsveç ve Finlandiya’nın yelikleri ile Topluluk, Avrupa’da genişlemeye devam etmiştir. En büyük genişleme dalgası ise Sovyetler Birliği’nin dağılmasının ardından ortaya çıkan Letonya, Slovakya, Litvanya, ek Cumhuriyeti, Malta, Güney Kıbrıs, Slovenya, Polonya, Estonya ve Macaristan gibi Doğu Avrupa lkelerinin 2004 yılında AB’ye kabul edilmesiyle gerçekleşmiştir. 2007 yılında Bulgaristan ve Romanya’nın 2013 yılında ise Hırvatistan’ın Birlik’e dahil edilmesiyle birlikte ye sayısı yirmi sekiz olmuştur.

1990’lı yıllar itibariyle Birlik sadece genişleme hareketleriyle değil aynı zamanda derinleşme hareketleriyle de oldukça yol kat etmiştir. Özellikle siyasal entegrasyon alanında bu yıllar itibariyle daha yoğun politikalar izlenmeye başlanmış ve Maastricht Antlaşması ile de bunun sinyalleri verilmiştir. Maastricht Antlaşması ile genişleme ve özellikle de derinleşme hareketlerinin ivme kazanması ekonomik entegrasyon ile sağlanan kazanımların siyasal alanda da elde edilmek istenmesinin bir göstergesidir fakat siyasal entegrasyon, Avrupa halklarının ve vatandaşların desteğine olan ihtiyaı ön plana çıkarmaktadır.

Maastricht Antlaşması Topluluk’u Birlik’e dönüştüren Antlaşma olarak Avrupa halkları arasında da entegrasyon sağlanması amacıyla ‘Avrupa Birliği Vatandaşlığı’na değinmekteydi. Maastricht Antlaşmasının öngördüğü bu vatandaşlık önemli bir derinleşme adımını oluşturmaktadır. Bu döneme kadar daha çok ekonomik entegrasyon konusunda ciddi ilerlemeler sağlayan AB, bunu Avrupa bürokratları, teknokratları ve elitleri aracılığıyla gerçekleştirmiş ve entegrasyon süreci Avrupa halklarının ve kamuoyunun desteğinden uzak kalmıştır. Avrupa Birliği’nin bu demokratik yönünün eksikliği özellikle siyasal entegrasyonun sağlanması için oldukça önem arz etmektedir, çünkü demokratik örgütlenmelerin meşruiyet kaynağını halkın bu sisteme katılımı ve rızası oluşturmaktadır. Kamuoyunun ve kitlelerin desteğinden yoksun siyasi oluşumların varlıklarını demokrasilerde devam ettirmeleri mümkün değildir. Birlik’in halk desteğinden yoksun şekilde ilerleyişi AB’nin demokratik meşruiyet açığı tartışmalarının gündemde kalmasına neden olmuştur.

Avrupa Birliği’ne aidiyet geliştirilmesi veya Avrupalılık hissini oluşması AB’nin politikalarının benimsenip desteklenmesinin önemli bir unsurudur. Bu yüzden Avrupa düzeyinde gelişmiş bir kimlik ya da Avrupa Birliği’ne aidiyetin varlığı bu çalışmanın önemli bir noktasını oluşturmaktadır. Avrupa Birliği’nin, sui generis yapısıyla kimlik konusunda da bu özelliğini devam ettirip ettiremeyeceği tartışmaya açık bir konudur. Amin Maalouf’un “Kimliğim beni başka hiç kimseye benzemez yapan şeydir.” (Maalouf, 2007, s.16) şeklindeki tanımını AB’nin de kendine özgü bu yapısıyla birlikte düşünecek olursak, Avrupa Birliği kimliğinin ya da Avrupalılık hissini bu supranasyonal yapıda ne şekilde oluştuğu ya da oluşturulacağı Avrupa entegrasyonun geleceğine katkıda bulunurken özellikle de kimliğin siyasal entegrasyonun sağlanmasında oynadığı önemli rol bu çalışmanın temelini oluşturmaktadır. Kimlikler bir grubu ‘biz’ duygusuyla başka bir deyişle benzerlikler aracılığıyla özdeşleştirip bütünleştirerek o gruba aidiyeti ifade etmektedir. Bu yüzden Avrupa kimliğinin bütünleştirici etkisi, Avrupa’nın çok uluslu, çok etnikli, çok kültürlü ve çeşitlilik içeren yapısı değerlendirildiğinde oldukça büyük öneme sahiptir. Avrupa entegrasyonunda çok uzun süre göz ardı edilen Avrupa halklarının entegrasyona desteği Avrupalılık aidiyeti ya da kimliğinin anlamının ve içeriğinin daha fazla sorgulanmasını gerekli kılmıştır. Avrupa’da daha ileri bir entegrasyonun

gerçekleşmesi Avrupa elitlerinin yukarıdan aşağıya uyguladıkları politikalardan ziyade Avrupa halklarının entegrasyonu benimsemesi ve desteklemesi ihtiyacını doğurmuştur.

Kimliklerin ve aidiyetlerin siyasi düzenin devamlılığında oynadıkları bu önemli rolden dolayı çalışmanın birinci bölümünde kimlik kavramının tanımı, kapsamı ve kimliğin hangi unsurlardan oluştuğu ele alınarak kimliğin kavramsal çerçevesi oluşturulacaktır. Bu bölümde kimlik kavramının ele alınışı, sosyal içeriği, benzeşme-farklılaşma özellikleriyle biz-öteki inşası ve etkileşimi, güçlü kolektif kimlikler olarak ulusal kimlikler ve ulus oluşumuna dair yaklaşımlar ele alınmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümü ise Avrupa kimliğinin veya ortak bir Avrupalılık hissinin gerçekten var olup olmadığı ya da bu isim ile adlandırılan kimliksel oluşumun tarih içerisinde ne şekilde tezahür ettiği hem Avrupa kimliğinin varlığı hem de oluşturulması hedeflenen Avrupa kimliğinin ne şekilde inşa edileceğine dair detaylar içermesi yönünden oldukça anlamlıdır. Bu yüzden çalışmanın ikinci bölümünde, Avrupa kimliğinin tarihsel süreç içerisinde nasıl geliştiği, bu kimliği besleyen unsurlar ve bu kimliğin kökenleri incelenecektir. Ayrıca 20. yüzyılın barış projesi olan Avrupa Birliği'nin bu kimliğin gelişmesi yönündeki vatandaşlık, çokkültürlülük, anayasal vatanseverlik ve kamusal alanın oluşturulması gibi politikaları ile demokratik meşruiyet açığına dair tartışmalar bu bölümde ele alınacaktır. Maastricht Antlaşması ile ortaya konan Avrupa Birliği vatandaşlığının kapsamı ve Birlik'in çokkültürlülük politikası üye olan ulus-devletlerin çeşitliliği kadar hem bu devletler içerisinde bulunan etnik, dinsel ve dilsel çeşitliliğin varlığı hem de özellikle uluslararası göçlerin son zamanlarda artışıyla birlikte göçmenler açısından oldukça önemlidir. Vatandaşların kamuya ait meselelerle ilgili olarak görüşlerini ortaya koyup fikir alışverişinde bulunabildikleri bir müzakere ortamı olarak kamusal alan kavramı da bu bölümde yer almaktadır. Avrupa halklarının yakınlaşmasını sağlayacak belki de 'Halkların Avrupası'nın oluşmasına en büyük katkıyı sağlayabilecek unsur olarak karşımıza çıkan Avrupa kamusal alanı, hem çeşitliliğin gerçek anlamda sağlanması hem de halklar arasında hoşgörü ve diyalogun geliştirilmesi açısından oldukça önemlidir. Daha ileri bir entegrasyonun oluşabilmesine zemin hazırlaması açısından önemli görülen Avrupa kamusal alanına

dair yaklaşımlar ve eleştiriler ile bu alanın oluşturulabilme ihtimali üzerine değerlendirmeler de bu bölümde yer alacaktır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise Avrupa entegrasyonu ve Avrupa Birliği'nin değerlerine karşı bir tehdit unsuru oluşturan aşırı sağın yükselişi ele alınmıştır. Avrupa'da aşırı sağın durumu, yükselişe geçmesi ve şiddet olaylarının artması Avrupa entegrasyonunun geleceği açısından oldukça endişe vericidir. Aynı zamanda aşırı sağ partilerin sadece ulusal parlamentolarda değil aynı zamanda Avrupa Birliği vatandaşlarının temsil edildiği Avrupa Parlamentosu'nda da yükselişe geçerek grup oluşturmaları da bu endişeleri derinleştirmektedir. Bu partilerin birbirleriyle olan yakınlaşmaları da Avrupa Parlamentosu'nda bir güç bloğu oluşturma çabalarına işaret etmektedir. Aşırı sağın yükselişi sadece Avrupa Birliği'nin geleceğine bir tehdit değil aynı zamanda Avrupa Birliği'nin vatandaşlık, çokkültürlülük, barış, özgürlük, eşitlik ve demokrasi gibi değerlerine de zarar vereceği açıktır. Öte yandan Avrupa Birliği'ndeki göçmen ve Müslüman gruplarla birlikte değerlendirildiğinde aşırı sağ hareketin bu grupları ötekileştirerek toplum dışına itmesiyle Avrupa vatandaşları ile Müslüman ve/veya göçmenler arasında gerilim oluşmasına ve tırmanmasına sebep olmaktadır. Avrupa Birliği ülkelerinde yaşayan Müslümanların ve göçmenlerin oldukça fazla olduğunu dikkate alırsak, Avrupa'da yükselen aşırı sağın Müslümanları ötekileştiren popülist söylemleri bu partilerin oy oranlarını ve seçmen kitlesini arttırmalarına yol açmaktadır.

Avrupa entegrasyonuna ve Avrupalılık aidiyetine bir tehdit olarak gördüğümüz aşırı sağ, çalışmanın son bölümünde yükseliş nedenleri ve Avrupa'nın ötekileri olarak görülen Müslümanlar ve/veya göçmenler ile birlikte Avrupa'daki İslamofobiyi de kapsayacak şekilde değerlendirilmiştir. Bugün Avrupa'da aşırı sağın yükselişini, Avrupa halklarındaki huzursuzluğun ve gelecek kaygısının bir yansıması olarak değerlendirmek mümkündür, fakat bu durum aşırı sağ partilerin iddia ettiği gibi Müslüman ve/veya göçmenlerden kaynaklı olmayıp küreselleşmenin getirdiği sosyo-ekonomik eşitsizlikten ve bunun yansımalarından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle üçüncü bölümde Avrupa'da aşırı sağın yükselişine esas teşkil eden 'küreselleşmenin kaybedenleri' argümanı değerlendirilmiş ve küreselleşmenin bu harekete etkisi ele alınmıştır. Diğer yandan, Kuzey-Güney Avrupa ülkeleri arasındaki finansal yardım-borç krizi eksenindeki gerilim, aşırı sağın 'Avrupa Birliği'nden ayrılmanın

ülkelerinin yararına olacağı' iddiası Avrupa Birliği karşıtı söylemlerini körüklemektedir. Ayrıca İngiltere'nin Birlik'ten ayrılışını ifade eden Brexit süreci de aşırı sağın önemli argümanları arasında yer almaktadır ve bu nedenle bu bölümde Brexit süreci hem aşırı sağ hem de Avrupa entegrasyonu açısından değerlendirilmiştir.

Çalışmanın sonuç bölümü ise Avrupa kimliğinin varlığı veya inşası tartışmalarının vatandaşlık, çokkültürlülük ve kamusal alan kavramlarıyla AB içindeki durumu ile Avrupa'da yükselişe geçen aşırı sağın bu kimliğe ve entegrasyona olan etkisi değerlendirilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEORİ ve KAVRAMSAL TARTIŞMALAR

1.1. Kavram Olarak Kimlik

Kimlik kavramı bugün birçok disiplin tarafından ele alınan kişisel, sosyal, siyasal yönleriyle ön plana çıkmış kavramlardan biridir. Ayrıca sosyal bilimlerde de önemi giderek artan olgulardan birini oluşturmaktadır. Kimlik konusunun artan önemiyle birlikte sosyal kimliklerin gelişimi ve analizi, kimlik kavramını akademik araştırma ve çalışmaların önemli bir odağı haline getirmiştir. Literatürde de geniş bir yer tutan hem bireysel hem de sosyal kimlikler yaşadığımız dünyayı anlamlandırmada yararlanılan en önemli sosyal olgularından birini oluşturmaktadır.

Günümüzde kimlik kavramına bu kadar çok atıfta bulunulmasının en temel sebeplerinden biri ise toplumsal ve küresel düzeyde yaşanan değişimleri açıklamakta kullanılan temel kavramlardan biri olmasıdır. Kimlikler ayrıca uzun dönemli kurumsal gelişim süreçlerini inceleyen çalışmalarda da belirgin bir şekilde öne çıkmaktadır, çünkü değişkenlik ve süreklilik özellikleriyle özellikle toplumsal değişimlerin açıklanmasında oldukça fayda sağlamaktadır.

Daha önceleri psikoloji ve sosyolojinin temel kavramlarından biri olarak görülen kimlik daha sonraları sosyal ve siyasal unsurları dolayısıyla siyaset biliminin de temel konularından biri haline gelmiştir. Bu yüzden de kimliklerin analizi siyaset bilimindeki akademik çalışmaların da merkezinde bulunmaktadır. Çeşitli disiplinler ve onlara bağlı olarak gelişen alt-disiplinler tarafından ele alınan etnik, ulusal, dilsel, dini, cinsiyete ve sınıfa dayalı kimliklerin tanımı, anlamı ve gelişimi ile bu kimliklerin kurumsal gelişimdeki rolleri literatürde önemli bir yer tutmakta ve hala daha gelişme gösteren alanlardan birini oluşturmaktadır (Abdelal, Herrera, Johnston, ve McDermott, 2006, s. 695). Özellikle Soğuk Savaş'ın da sona ermesiyle birlikte sosyal bilimlerin çeşitli disiplinleri tarafından sıklıkla incelenen bir konu haline dönüşen kimlik kavramının, popülerliğinin aksine, teorileşme düzeyinin oldukça düşük olduğunu belirtmekte fayda vardır. Sosyal inşacıların da 1980 sonrası sıklıkla ele aldığı bu kavramın zaman içerisinde önemi artarken kavramın içeriğine dair gelişen literatürün incelenmesi kimliğin kavramsal çerçevesinin oluşturulması için oldukça önemlidir.

1.2. Kimliğin Tanımı

Kimlik, en yalın haliyle kendini tanımak ve tanımlamak olarak ifade edilmektedir. Diğer bir deyişle, kimlik bir kimsenin kim olduğunu veya o kişiyi ya da grubu diğerlerinden ayırt etmeye yarayan ve farklı kılan özelliklerinin tümü olarak tanımlanmaktadır. Bireyin kendini tanımlarken atıfta bulunduğu özelliklerinin tümü o bireyin kimliğini ortaya koymaktadır.

Kimlik kavramı Latince ‘idem’ (aynı) ve ‘identitas’ (aynı olma, özdeş olma) kelimelerinin köklerinden türetilmiş olup, İngilizce’ye ‘identity’ ve Fransızca’ya ‘identité’ olarak geçmiştir (Erdenir, 2005, s. 26). Kimlik, sözlükte karşımıza çıkan ilk anlamıyla “*bir kimsenin, bir grubun bireyselliğini, ayırt edici özelliğini oluşturan, onun başkalarından ayırt edilmesini ve kendini kendi olarak bilmesini sağlayan sürekli ve temel özelliğidir*” şeklinde tanımlanmaktadır (Büyük Larousse, 1992, s. 6780). İngilizce’de ‘identity’ olarak belirtilen kavram Cambridge Dictionary’de “*bir kişinin kim olduğunu veya bir kişiyi ya da grubu diğerlerinden farklı kılan özellikler*” (Cambridge Dictionary) olarak ifade edilmektedir. Türk Dil Kurumu Sözlüğü’nde ise “*Toplumsal bir varlık olarak insanın nasıl bir kimse olduğunu gösteren belirti, nitelik ve özelliklerin bütünü*” (Türk Dil Kurumu Sözlüğü) olarak değerlendirilmiştir.

Tanımlamalardan da anlaşıldığı üzere kimlik, bireyin veya toplumsal varlıkların diğerlerinden ayırt edici özelliklerini ortaya koyarak kendi temel özelliklerinin tanımlanmasını sağlayan bir kavramdır. Bir yandan bireylerin veya grupların kendilerini betimleyen bir yönüne işaret ederken öte yandan ‘diğerleri’ başka bir deyişle ‘öteki’ler karşısında kendilerini farklı kılan özelliklerin de ortaya koyulmasını içermektedir.

Bu tanımlamalar aynı zamanda bize kimliğin kişisel ve sosyal boyutunun olduğunu da göstermektedir. En temelde kimlik, kişisel bir olgu olmakla birlikte insanın sosyal doğası ile birlikte sosyal bir içerik kazanmaktadır. ‘Kimsiniz’ sorusuna verilen cevap veya cevaplar kimliği tanımlamaktadır (Güvenç, 1994, s. 3). Bu soruya benzer cevapları veren kişilerin oluşturduğu grup toplum olarak adlandırılmakta olup toplumlar da sosyal birer varlık olarak değerlendirilmektedir (Cole, 1999, s. 25). Bu nedenle kimlik kavramı sadece kişilere özgü bir kavram olmayıp aynı zamanda toplum gibi sosyal varlıklara da özgü bir kavramdır ve toplumların da özelliklerini ve

farklılıklarını tanımlamak için kullanılmaktadır. Bu yüzden en temelde kişisel bir kavram olan kimliğin sosyal bağlam içerisindeki yerini de ele almak oldukça önemlidir.

1.3. Kişisel ve Sosyal Kimlikler

Sosyal bir varlık olan insan hayatını diğer insanlarla etkileşim kurarak sürdürür, bu insanın doğasından kaynaklanan bir durumdur. Bu yüzden bireyler başka insanlarla kurduğu iletişim sayesinde kişisel kimliklerinin yanında sosyal kimlik de edinirler. Kişisel kimlikler, bireylerin kendilerini tanımlamada kullandıkları özellikleri çerçevesinde geliştirdikleri kimlikleridir (Parekh, 2008, s. 28). Bu kimlikler, bireyin kendi kişisel özelliklerini ortaya koyduğu, bireysel farklılıklarını yansıtabildiği, bedensel özellikleri, zihinsel becerileri ve kişisel ilgileri ile bir bütün olarak kendini tanımlamasından oluşur (Turner, 1984, s. 527).

Bireyler sosyal hayatlarında kurdukları etkileşimler sayesinde yeni kimlikler edinmeye başlarlar çünkü bireylerin hayatlarını tek bir aidiyetle ilişkilendirerek sürdürmeleri zordur bu yüzden birden fazla kimliğe ihtiyaç duyarlar ve sosyalleşme süreci içerisinde birden fazla kimlik edinirler. Bireylerin sosyal hayatlarında edindikleri kimlikler onların kişisel kimliklerini beslerken, bu durum bir yandan da kişisel kimliklerin sosyal kimliklerden tamamen ayrı olmadığını da bize göstermektedir (Turner, 1984, s. 527). Turner'a göre, kişisel kimlikler ve sosyal kimlikler arasındaki bağlantı karmaşık olsa da, kişisel kimlikler doğası gereği aynı zamanda sosyaldır (Turner, 1984, s. 527). Benzer şekilde, Jenkis de bireysel kimlikleri sosyal dünyadan ayrı düşünmez ve hatta bireysel kimliklerin sosyal dünyadan ayrı olduğu zaman bir anlam ifade etmeyeceğini belirtir (Jenkins, 1996, s. 20). Jenkins'in görüşünden yola çıkarak şu varsayıma varmak da mümkündür: Sosyal bir kimlik edinmeden bireyin sadece insan olmasından kaynaklanan kimliği ve kişisel kimliği ile hayatını sürdürülebilir kılması imkansız gözükmektedir. Kişisel kimlik, bireyin sadece kendine özgü özelliklerini ifade ederken; sosyal kimlikler, benliğin grup üyelikleri ile etkileşimi sonucu oluşturduğu kimlikleri kapsamaktadır. Bu yüzden de sosyal kimlikler benliğin esas belirleyicisi konumundadırlar ve kişisel kimlikler üzerinde oldukça etkilidirler (Turner, 1984, s. 527).

Kısaca özetlemek gerekirse kişisel kimlikler bireylerin şahsi özellik ve niteliklerini oluştururken; sosyal kimlikler ise bireylerin zaman içerisinde kurduğu ilişkiler sonucunda edindiği bir kimlik türü olup sağlanan etkileşimle hem kişisel kimliklerini geliştirdikleri hem de aynı zamanda sosyal kimliklerini inşa ettikleri bir süreci kapsamaktadır. Sosyal kimlikler, ‘ben’ olgusunun ‘biz’e dönüştüğü ve ‘ben’in parçası olduğu bir gruba aidiyet bağı ile bağlanması ile oluşurlar. Çünkü bireylerin kendilerine yakın hissettikleri ya da ortak yönlerinin olduğunu düşündükleri gruplara ait olmaları bireyler açısından bir ihtiyaçtır. Bu ihtiyacı da bireyler sosyal kimlikleri aracılığıyla giderirler. Sosyal kimliklerin önemi, 1970’li yıllarda geliştirilen ‘Sosyal Kimlik Kuramı’nın ile bir kez daha ortaya konmuştur. Bu kuram hem grup süreçlerinin ele alınması hem de biz-öteki kavramsallaştırmasında iç grup kayırmacılığı gibi kavramların ötekileştirme üzerindeki etkisini anlayabilmek açısından oldukça değerlidir.

1.3.1. Sosyal Kimlik Kuramı

Sosyal kimlik kuramı, grup üyelikleri, grup içi süreçleri ve gruplararası ilişkileri ele alan; aynı zamanda birlikte olmanın, biz olmanın ve ait olmanın psikolojisini de içererek grup üyeliğinin temelleri üzerinde duran ve 1970’li yıllarda Henri Tajfel ve John Turner tarafından geliştirilmiş bir kuramdır. Kuramın ortaya çıkışı II. Dünya Savaşı’nda Fransa ve Almanya’da esir kamplarında kalan Henri Tajfel’in çalışmalarına dayanmaktadır. Tajfel’in esir kamplarında din ve ırk temelli gruplar ve gruplararası çatışmalarının sonuçları üzerine edindiği deneyimler sosyal kimlik kuramının ortaya çıkışının temelini oluşturmaktadır. Daha sonra Tajfel’in John Turner ile birlikte yürüttüğü çalışmalar onların sosyal kimlik kuramını geliştirmeleri ile sonuçlanmıştır (Wetherell, 1996, s. 6).

Sosyal psikolojinin en önemli konularından birini oluşturan grup araştırmaları özellikle bireyle grup arasındaki ilişkiye odaklanmakta ve sosyal psikolojinin toplumsal boyutunu oluşturmaktadır. Değerler, tutumlar, görüş ve inançların varlığı diğerlerinin varlığı ile anlam kazanmaktadır, çünkü bunlar bireyler arasındaki iletişim ve etkileşimin birer çıktısıdır ve bu etkileşimlerin sonucunda bireylerin zihninde diğerlerinin varlığıyla hayat bulmaktadır (Hogg ve Abrams, 1988, s. 8).

Henri Tajfel ve John Turner, sosyal kimlik kuramı ile bireylerin bir grubun üyesi olması durumunda kişisel kimliklerinde meydana gelen farklılaşmayı ve grup üyeliğinin bireylerin değerleri, algıları, davranış ve tutumları üzerinde ne şekilde değişiklik yaptığını incelemişlerdir. Kurama göre, bireyin grup içerisinde varlık bulmasıyla ilk önce değişen şey bireyin benlik algısıdır. Bu yüzden bireyin kendini özdeşleştirdiği grup üyeliği kişisel kimliğin sosyal kimliğe dönüşmesine sebep olmaktadır. Kuram ayrıca bireylerin genellikle kendileri olarak değil, belirli bir grubun üyesi olarak hareket ettiklerini ve bu yolla toplumsal yapılar içerisinde kendilerini ve diğerlerini konumlandıklarını belirtmektedir. Bunun yanında bireyler, kendilerine dair tanımlamalarını önemli gördükleri grup üyeliklerinde edindiği bilinç ile oluşturmaktadırlar (Mlicki ve Ellemers, 1996, s. 98).

Sosyal yönüne vurgu yaptığımız insan doğası aynı zamanda gruplara ayrılma ve kendi grubunu diğer gruplardan üstün görmeye eğilimlidir (Hogg ve Abrams, 1988, s. 8). Bu yüzden bireyler ait oldukları grup ile özdeşleşerek olumlu bir bakış açısı edinmekte ve aynı zamanda bu olumlu bakış onun diğer gruplardan üstün olduğuna dair bir tutum geliştirmesi ile sonuçlanmaktadır. Gruba veya gruplara ait olma ile başlayan süreç bizi sosyal kimlik kavramı ile karşı karşıya bırakmaktadır.

1.3.1.1. Sosyal Kimlik Kuramının Temel Varsayımları

Grup üyeliklerini ve gruplararası ilişkileri açıklamadaki en önemli kuramlar arasında yer alan sosyal kimlik kuramı temel olarak şu varsayımlara dayanmaktadır:

1. Bireyler kendileriyle ilgili tanımlamalarını yaparken üyesi oldukları sosyal grubu dikkate alırlar, kendilerini bu sosyal gruba göre sınıflandırır ve bu sınıflandırmanın neticesinde bu gruba özdeşleşirler (Turner, 1987, s. 30). Bu özdeşleşme sonucu bireylerin *sosyal kimlikleri* meydana gelir.
2. Sosyal bağlam içerisinde, birey kendi grubunun konumunu diğer gruplar vasıtasıyla oluşturur. Bireyin üyesi olduğu grubun konumu diğer gruplarla yapılan *sosyal karşılaştırma* neticesinde belirlenir (Turner, 1975, s. 30).
3. Bireyler bu sosyal karşılaştırmayı olumlu bir sosyal kimlik geliştirmek ve bu yolla kendi benlik saygılarını arttırmak için yaparlar. Bu karşılaştırma kendi grubunu daha üstün görmek ve diğer grup ya da grupları küçümsemek

şeklinde bir taraflılık içerir. Kendi grubunun diğer gruplar karşısında üstün görülmesi *iç grup kayırmacılığı* olarak nitelendirilmektedir.

4. Bireylerin olumlu sosyal kimlik algısı ise üyesi olunan grubun kendi konumuna ve yapısına bağlıdır (Turner ve Brown, 1978, s. 260).

Bu temel varsayımları da göz önüne alacak olursak sosyal kimlik kuramı önemli beş temel kavram içermektedir: sosyal kimlik, sosyal sınıflandırma, sosyal karşılaştırma, iç grup kayırmacılığı ve sosyal yapı. Bu kavramların her birinin birbiriyle olan ilişkisi de oldukça iç içe geçmiş bir süreci ifade etmektedir.

Sosyal kimlik, Tajfel'e göre bireyin benlik algısının bir grup üyeliğinden ve bu gruba yüklediği anlamdan kaynaklanan kimliğine işaret etmektedir (Tajfel, 1982, s. 3). Başka bir deyişle sosyal kimlik benliğin grup üyeliği sonu ortaya çıkan bir parçasıdır. Bu yüzden olumlu benlik algısı da üyesi olduğu sosyal sınıfa ve bu grup üyeliği sonucunda edindiği sosyal kimliğine bağlıdır. Turner, olumlu benlik algısını insanın temel ihtiyaçları arasında görmekte ve sosyal kimlikler de bu ihtiyacın giderilmesinde rol oynamaktadırlar. Bireyin kendisini sosyal olarak kimliklendirmesi olumlu benlik algısı oluşturmanın yanında kendini o grubun kimlik özellikleriyle özdeşleştirmesini de sağlamaktadır. Bireyler, grup üyeliği ile o grubun kimlik özelliklerine bürünürler (Wetherell, 1996, s. 65). Böylece bireylerin kendilerini grup üyeliği ile özdeşleştirip grup kimliğini ve değerlerini içselleştirmesi ile grup davranışı ortaya çıkmaktadır.

Sosyal sınıflandırma ise grup üyeliklerinin bir sonucu olarak onları kategorilendirmek anlamına gelirken cinsiyet, etnisite, yaş gibi kriterler en temel sosyal sınıflandırma ölçütleridir. Sosyal sınıflandırma, sosyal çevreyi ve gruplararası davranışı anlamlandırmada önem arz ederken iki temel sonuç doğurmaktadır. Bunlardan ilki bireyin üyesi olduğu grup ile benzerliklerini ve diğer gruplarla olan farklılıklarını olduğundan daha fazlaymış gibi görmeleridir. Bireyin grup üyeliği ile olan bu durumu abartma etkisi olarak adlandırılmaktadır. İkincisi ise bireyler kendi grup üyelikleri sonucunda olumlu bir kimlik edinir ve diğer gruplar ile kıyaslama yaparlar. Bu sosyal karşılaştırma kendi grubuna olumlu bir anlam yükleyip diğer gruplardan üstün görmesine ve diğer grupları küçümsemesine yol açar, bu durum ise iç grup kayırmacılığı olarak adlandırılmaktadır. İç grup kayırmacılığının veya iç grup/dış grup şeklindeki ayrımın kendi grubunu üstün görmek ve kayırmak gibi

sonuçları sadece dış gruba olumsuz anlam yüklenmesiyle kalmaz, aynı zamanda dış gruba karşı önyargı ve hatta düşmanlık oluşmasına yol açarak gruplararası çatışmaların doğmasına sebep olabilir (Michener, 1990, s. 430). Öte yandan, sosyal kimlik kuramı geniş grupların ve gruplararası ilişkilerin anlaşılmasına yönelik bir yaklaşım içerdiğinden sosyal yapının anlamlandırılmasında önemli değerlendirilmelerde bulunmaktadır (Tajfel, 1982, s. 32).

Kimliğin sosyal boyutunun sadece bireyler için değil aynı zamanda gruplararası veya toplumsal düzeyde de ne kadar önemli olduğunu ortaya koyan sosyal kimlik kuramı özellikle ötekileştirmenin tehlikeli boyutlara varabileceğini ve toplumsal nefretlerin oluşmasına sebep olabileceğini göstermektedir. Diğer yandan kimliğin kavramsal çerçevesini oluşturmak bakımından kimliğin özelliklerinin ele alınması oldukça önemlidir.

1.4. Kimliğin Özellikleri

Kimlik, bireyin veya toplumsal bir varlığın temel niteliklerinin tanımlandığı ve diğer birey veya toplumsal varlıklardan onun ayırt edici özelliklerini ortaya çıkardığı bir kavramdır. Bu tanımlamadan da anlaşılacağı üzere kimlik kavramı temel olarak iki unsura dayanmaktadır. Bunlardan ilki bireyin veya toplumsal varlığın kendini tanımlamasıdır. İkincisi ise, diğer varlıklar karşısında kendi ayırt edici özelliklerini ortaya koyması, farklılaşması ve farklılıkları betimlemesidir. Bu yönüyle de ‘ötekiler’in ya da ‘diğerleri’nin varlığı üzerinden kendi varlığının özelliklerini tanımlamaktadır. Daha öncede belirtildiği gibi, insanın sosyal bir varlık olması dolayısıyla kimlik kavramının dış dünyadan ayrı olarak ortaya çıkabileceğini düşünmek söz konusu değildir, çünkü bireyler kendilerini toplumsal bir grup ve bu grubun özellikleriyle özdeşleştirirken, ötekiler karşısında da kendini ve ait olduğu grubu konumlandırarak kimliğini oluşturur.

Kimlikle ilgili yapılan kavramsal tanımlamaları ele alacak olursak şu önemli noktalara ulaşabiliriz: Bunlardan ilki kimliğin hem ‘bireysel’ hem de ‘toplumsal’ boyutunun var olduğudur. En temelde kimlik bireysel bir olgudur, fakat insanın sosyal varlığı ona toplumsal bir özellik kazandırmıştır. Güvenç, kimliği temel anlamda bireylerin “kimsiniz?” sorusuna verdiği cevapların toplamından oluştuğunu belirtmektedir (Güvenç, 1994, s. 3). Toplumların da birer sosyal varlık olarak ele

alındığını düşündüğümüzde kimlik kavramının sadece bireylere değil aynı zamanda toplumlara da özgü bir kavram olduğunu ve toplumların da niteliklerinin tanımlanmasında kullanıldıklarını görmekteyiz.

Bireylerin kendilerini bir grubun üyesi olarak tanımlaması, ait hissettikleri grup ile kendilerini özdeşleştirmekte ve grubun özellikleri ile kendisinin ortak özelliklerini ortaya koymaktadır. Aynı zamanda ait olduğu grup tanımlaması üzerinden diğer grupları da tanımlamakta ve kim olmadıklarını, diğerlerinden farklarını da ortaya koymaktadırlar. Jenkins' e göre, sosyal kimlikler 'bizim' kim olduğumuzu ve 'diğerleri'nin kim olduğunu tanımlamamızı sağlar (Jenkins, 1996, s. 5). Bu yönüyle, kimlik 'aynılık' ve 'benzerlik' arayışı içindedir, çünkü toplumu oluşturan bireylerin ortak özelliklerinin ve niteliklerinin tanımlanması onların kimliklerini oluşturur. Tanımlama ise bireylerin bir gruba aidiyet hissi geliştirerek o gruba bağlılık oluşturdukları süreci ifade etmektedir (Duchesne, 2008, s. 403). Kimliğin ortaya koyduğu bu ortak özellikler ve benzerlikler aidiyet duygusunun oluşmasını sağlar. Aynı şekilde bireyler, ortak özelliklerinin ve benzerliklerinin bulunduğunu düşündüğü ve kendilerini daha yakın hissettikleri gruplara ve toplumlara da aidiyet hissi ile bağlılık geliştirirler. Ben kimim sorusuna verdikleri cevaba karşılık kendilerini yakın gördükleri gruplara veya toplumlara aidiyet bağı ile bağlanarak toplumsal kimliklerini oluştururlar.

Üçüncü olarak, kimlik, bir grubun aynılığı veya benzerliği üzerine vurgu yaparken aynı zamanda o grubu diğerlerinden 'farklı kılan ayırt edici özellikler'ini de ortaya koyar. Kimliklerin, bireyleri ve toplumları, diğerlerinden/ötekilerden farklı kılan ve ayırt edilmesini sağlayan özelliklere vurgu yapması kimliklerin 'ötekileştirici' yönünü göstermektedir. Çünkü bireyler ve toplumlar kendilerinin kim veya ne olduklarını; diğerlerinin 'kim' veya 'ne' olmadıkları üzerinden tanımlamakta, kendi kimliklerini diğeri veya ötekinin varlığına göre şekillendirmektedirler. İşte bu yüzden ki kimlikler (ben-biz tanımlamaları), 'öteki' ile etkileşim halinde olan ve buna bağlı olarak değişim ve dönüşüm gösterebilen *dinamik* bir süreci ifade etmektedir. Kişisel ve toplumsal kimlikler, ancak kendileri gibi olmayan, kendilerine benzemeyen öteki üzerinden kendilerini farklılaştırarak var olabilmektedirler. Jacques Derrida bunu "*Tüm kimlikler ancak farklılıklarıyla var olabilir. Hiçbir kimlik yoktur ki 'kendisi'nin 'öteki'si olmasın.*" (Derrida, 1992, s. 129) şeklinde dile

getirmektedir. Derrida, kişinin kendini tanımlarken benzerlikler üzerinden bir kimlik oluşturduğunu ama diğer yandan farkında olmaksızın bu tanımlama yapılırken kendinden farklı olanları da farklı bir kimlikte birleştirdiğini ve bu ikinci kimliğin de farklılıklar üzerinden oluşturulduğunu ifade etmektedir. Başka bir ifadeyle kimliğin, kişinin kendisini karşısındakine göre konumlandırmasından kaynaklandığını belirtmektedir.

Kimliğin hem 'ben-biz' hem de 'öteki' kavramlarıyla birlikte varoluşu bizi kimlikle ilgili çelişkili bir duruma sürüklemektedir. Aynılık ve benzerlikler üzerinden yapılan bir toplumsal kimlik tanımlaması bireysel kimlikleri göz ardı edip aşındırabileceği gibi bireysel kimliklerin toplumsal düzeydeki tezahürünü de yok sayabilmektedir. Diğer yandan farklılıklar üzerinden 'ötekileştirerek' yapılan toplumsal kimlik tanımlamaları da diğer toplumsal kimliklere zarar verebilmektedir. Bu nedenle kimliğin benzerlik ve farklılık üzerinden tanımlanmasının, zaman zaman bireysel ve toplumsal kimliklere zarar verebileceği ve onları aşındırabileceği açıktır. Benzerlik üzerinden yapılan kimlik tanımlamaları bireylerin ya da grupların kendilerine özgü niteliklerini dışarıda bırakıp, homojen bir yapı elde etme isteğine varması bireysel kimlikleri yok ederken aynı zamanda toplumsal ölçekte tektipleşmeye neden olmaktadır.

Derrida kimliğin oluşum sürecinde, varlığın 'öteki' karşısında konumlandırılmasıyla ikinci bir kimlik inşa edildiğini belirtmektedir (Derrida, 1992, s. 135). Bu ikinci kimlikle ilgili olarak belirtilmesi gereken en önemli nokta kimliğin 'öteki' kurgusudur, çünkü farklılıklar üzerinden yapılan kimlik tanımlamalarında 'öteki'ne genellikle olumsuz bir anlam yüklenmekte, bu yolla bireyler veya toplumlar kendilerini 'öteki'nin varlığı üzerinden ona benzemeyen yönleriyle kendilerine olumlu bir kimlik algısı oluşturmaktadırlar. Kimliğin oluşturulma sürecinde 'öteki'nin yok edilmeye, aşağılanmaya çalışılması veya olumsuz yönde tanımlanması toplumsal düzeyde düşmanlığa ve çatışmaya sebep olurken; 'öteki'ne yükledikleri olumsuz özelliklerle kimi zaman kendi meşruiyet kaynaklarını ve var olma sebeplerini açıklamaya çalışırlar. İslam'ı ve Müslümanları 'öteki' olarak kurgulayarak Batı kimliğinin inşa edilmeye çalışılması buna bir örnek oluşturmaktadır.

Aslında ‘öteki’, kimliklerin *aynılık* üzerinden tanımlanmasının doğal bir sonucu olarak meydana gelir. Çünkü aynılık özellikleri ile tanımlanan kimlik, bir yandan farklı olanı ya da bu aynılığın dışında kalanı da kendiliğinden tanımlamaktadır. Bu yüzden aynılık ve farklılık unsurları kimliklerin tanımlanmasında hayati öneme sahiptir. Kimlik tanımı, tanımlanan aktörün ne olduğu kadar diğer aktörler karşısında ne olmadığını da içerir.

Taylor’a göre, hiçbir kimlik sadece tek başına var olup anlam kazanamaz, çünkü insan doğası gereği sosyaldir ve iletişim kurmaya eğilim gösterir. Bu yüzden ki kimliklerin var olup gelişebilmesi ancak öteki ile olan etkileşimi sayesinde gerçekleşir (Taylor, 1998, s. 28). Dolayısıyla, hem bireysel hem de toplumsal kimliklerin tanımlanmasında ‘öteki’nin varlığı ve ‘farklılıklar’ birer ihtiyaç ve vazgeçilmez unsurlardır. Aksi takdirde farklılıklar olmadan anlamlı bir kimlik tanımlaması yapılması söz konusu değildir. Farklılıkların kimliklerin tanımlanmasında vazgeçilmez unsur olması her halükarda ötekinin oluşumuna hizmet edecektir. Buradaki en mühim nokta ise ötekinin nasıl tanımlandığı ve ötekileştirmenin ne şekilde yapıldığıdır. Belki de kimlik konusunu problematik hale dönüştüren de bu ötekileştirme sürecidir. Ötekileştirmenin sadece baskın bir kimliğin varlığını kabul edip bu baskın kimliğin diğer kimliklere zarar vererek onları yok sayacak bir boyutta yapılması kimliğin sorunsal yanını oluşturmaktadır. Iver Neumann, bütünleşme ve dışlamayı bir madalyonun iki ayrı yüzü olarak değerlendirir. Bu yüzden sorunu dışlamanın meydana gelmesinde değil, dışlamanın ne şekilde meydana geldiğinde görür. Bütünleşmenin ötekinin tamamen dışlanması sayesinde elde edilmesinin bedelinin oldukça ağır olacağını ve kolektif kimliklerin inşa süreçlerinin farklılıklarla birlikte yaşanmasına katkı sağlaması gerektiğini dile getirmektedir (Neumann, 1999, s.37).

Derrida’nın kimlik konusundaki görüşlerinde belirttiği ‘inşa etme’ süreci dikkat çekici bir noktadır (Derrida, 1992, s. 135). Çünkü kimlik edinme süreci dinamik bir süreç olup, bir kurgu ve inşa sürecini kapsar. Bu kurgu ve inşa süreci ise zamana, mekana ve duruma göre *değişkenlik* gösterebilmektedir. Bundan dolayı kimlik inşası doğal olarak hassas bir süreçtir, kötü niyetli birey ve yönetimlerin himayesinde kötü amaçlar için kullanılabilme ihtimali vardır. Tarihsel sürece baktığımızda hâkim yönetim şekilleri zaman zaman değişkenlik gösterse de toplumların kendilerini

tanımlamakta kullandıkları özellikleri her zaman var olmuştur. Bu özellikleri, onların kimliklerini oluştururken öteki ve ötekileştirme de her zaman onlar için varlıklarını devam ettirmiş ve kendi kimliklerini yine ötekilerin kimliklerine göre konumlandırmışlardır. Halbuki her ayrı dönemde farklı özellikleriyle var olan bu kimlikler, o dönemin gerçeğini yansıtmışlar ve var olmaya da devam etmişlerdir. Kimliklerin, zamana, mekana ve duruma göre değişebilen *dinamik* yönü bize kimliklerin *değişkenlik* özelliğinin olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda bu değişkenlik özelliği ile birlikte kimlikler son bulmamakta tam tersi *süreklilik* arz etmektedirler, çünkü kimliğin zaman, mekan ve duruma göre yenilenen dinamik yapısı ve inşa süreci kimliğin sürekliliğini sağlamaktadır. Bu yüzden *süreklilik* ve *değişkenlik* kimliğin diğer önemli unsurları arasındadır (Güleç, 2002, s. 65).

Daha önce belirtildiği gibi, kimlik en basit tanımıyla “kimsiniz?” veya “ben kimim?” sorularına verilen yanıtlardan oluşmaktadır ve birbirinden farklı birçok yanıt kapsamaktadır. Bu soruların birden çok yanıt olabileceği gibi bazen bu yanıtlardan bazı veya bazıları diğerlerinden önce gelebilir ve diğerlerine göre daha baskın olabilir. İşte bu yanıtların birden fazla olması *kimliklerin çoğulluğuna* işaret etmektedir (Güleç, 2002, s. 65-66). Üstelik kimliklerin değişkenliği ve sürekliliği, kimliklerin çoğulluğuna katkı sağlayan unsurlardır. X kişisi, kadın veya erkek kimliğine (cinsiyet kimliği), Hıristiyan veya Müslüman kimliğine (dini kimlik), Fransız-Türk veya Japon kimliğine (milli kimliği) aynı anda sahip olabilir. Bu durum bize kimliklerin birden fazla olabileceğini yani kimliklerin çoğulluğunu göstermektedir. Kimliklerin çoğulluğu konusunda göz önünde bulundurulması gereken önemli bir nokta da kimlik tanımlamalarında birey veya toplumlar için tüm aidiyetlerin eşit derecede önemli olmayabileceği fakat aidiyetlerin hepsinin bir bütün olarak kimliği oluşturduğu ve bu yüzden herhangi birine karşı yapılan müdahalenin o aidiyeti savunmaya geçirebileceğidir.

Kimliklerin çoğulluğundan hareketle kimlikleri, doğuştan gelen özelliklerle ve sonradan bireyin sosyal çevresindeki etkileşimler neticesinde edinilen kimlikler olarak iki grupta kategorize etmek de mümkündür. Bunlardan ilki *verili kimlikler* ikincisi ise *kazanılmış kimlikler* olarak adlandırılmaktadır (Cerrah, 2018, s. 14). Bireyin doğumuyla elde ettiği, o anda tercih şansının bulunmadığı ve kolay kolay değiştiremeyeceği aidiyetler verili kimlikleri oluşturur. Cinsiyet, aile, din, dil, ırk,

etnik köken veya ulus aidiyeti bu tür kimliğe örnek verilebilir. Önemle belirtmekte fayda var ki bu tür kimlikler doğumla elde edildiğinden aslında dışlayıcı karakterdedirler.

Bireyin sosyal çevresinde kurduğu etkileşimler sonucu zaman içerisinde geliştirdiği, deneyim ve tecrübelerine dayalı olarak elde ettiği, tercih etme şansının bulunduğu ve sonradan edindiği kimliklere ise *kazanılmış kimlikler* denilmektedir (Güleç, 2002, s. 66-67). Aslında kimliğin dinamik yapısını göz önünde bulundurursak, kazanılmış kimlikler onun bu yönünden kaynaklanmakta olup; mekân, zaman ve duruma bağlı olarak değişkenlik gösterebilir. Verili kimlikler ve kazanılmış kimlikler arasındaki ilişki günümüzde biraz karmaşık bir hal almış olsa da birinin diğerine daha üstün olduğunu söylemek doğru değildir. Kazanılmış kimlikler gönüllülüğe ve seçime dayalı olduğundan, bugün verili kimlikler arasında sayabileceğimiz kimlikleri bile zaman zaman kazanılmış kimlik haline dönüştürebileceği de bir gerçektir. Din değiştirme buna verilebilecek en güzel örneklerden biridir. Kazanılmış kimlikler sadece bireyler açısından değil aynı zamanda toplumlar açısından da geçerlidir. Avrupa kimliğini değerlendirecek olursak, din Orta Çağ Avrupa'sında Avrupa kimliğini tanımlayan en önemli unsurken, ulus-devletlerin ortaya çıkması ve modernleşme süreci ile birlikte Avrupa kimliğinin tanımlanmasındaki önemi azalmıştır. Artık bugünkü Avrupa kimliğini tanımlarken din dışındaki unsurlara daha çok referans veriliyor olması Avrupa kimliğini verili olamayan kazanılmış bir kimlik sınıfına sokmaktadır.

Çalışmanın bu kısmına kadar yapılan kimlik tanımlamalarında aynılık, farklılık, aidiyet, öteki, ötekileştirme gibi kavramların kimlik tanımlamalarında ne kadar önemli olduğu ele alınmıştır. Ayrıca kimliğin kavramsal çerçevesi oluşturulurken kimliğin bir inşa süreci olduğundan, dinamik bir yapısı olduğundan, süreklilik ve değişkenlik arz ettiğinden, kimliklerin birbirine zarar verebileceğinden, kimliklerin çoğulluğundan ve verili kimlikler ile kazanılmış kimliklerden bahsedilmiştir. Kimliğe dair oluşturulan bu kavramsal çerçeveye toplumsal kimliğin oluşturulmasında öznel ve nesnel unsurların etkili olduğundan da bahsedilmesi yerinde olacaktır. Toplumlara ait ortak dil, din, etnik köken, coğrafya, semboller, mitler, hayat tarzı, ortak geçmiş, değerler, gelenek ve görenekler toplumsal

aidiyetlerin oluşturulmasında etkili nesnel unsurlardır. Öznel unsurlar ise bireyler tarafından nesnel unsurların içselleştirilmesi sürecidir.

Kolektif kimliğin oluşturulmasında nesnel unsurlar oldukça önemli bir yer tutarken tek başına anlam ifade etmemektedir. Çünkü bireylerin bu nesnel unsurları paylaştıklarının bilincinde olması gerekmektedir. Bireylerin ortak olarak paylaşılan bu değerleri içselleştirip kendilerini bu değerlerle özdeşleştirmeleri gerekmektedir. Bu yolla bireyler topluma dair aidiyet geliştirip kolektif bir kimlik inşa edebileceklerdir (Bilgin, 1999, s. 59-62). Avrupa kimliği açısından da önemle değerlendirilmesi gereken noktalardan biri de bu kimliğe atfedilen özelliklerin onu oluşturan uluslar tarafından içselleştirilip içselleştirilemeyeceği, bu yönde bir bilinç oluşturulacaksa bunun ne şekilde olması gerektiğidir.

Günümüzde ulusal kimlikler kolektif aidiyetlerin en güçlüsü olarak varlıklarını devam ettirirken ulusal kimlikler ve bu kimliklere dair geliştirilen yaklaşımların incelenmesi yerinde olacaktır.

1.5. Ulusal Kimlikler

İnsanoğlu tarihsel süreç içerisinde şehir devletleri, feodal devletler, monarşiler, imparatorluklar, ulus-devletler gibi farklı siyasal yapılar kurmuştur. Bu yapılanmalar zaman içerisinde teknolojik, ekonomik, askeri ve sosyo-kültürel değişimlerle birlikte değişmiş ve hala daha da değişmeye devam etmektedir. Örneğin ulus-devlet düzeni hala hâkim siyasi yapılanmayı oluştursa da ulus-ötesi veya ulusüstü yapılanmalara doğru yaşanmakta olan dönüşümü de göz ardı etmemek gerekir. Toplumsal düzeyde yaşanan bu değişimler siyasi yapıları da değiştirirken, bu yapılar da kendi varlık sebeplerini ve meşruiyet kaynaklarını farklı temeller üzerine inşa etmişlerdir. Bu farklı temeller, ortak amaçlar etrafında toplanan insan topluluklarıyla birlikte bu siyasi yapıların toplumunu oluşturmuştur. Bu toplumların üyesi olarak bireylerin aidiyet duygusu ile topluma bağlılık göstermeleri de toplumsal kimliklerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Daha önceden kimlik kavramının sürekliliğini ve değişkenliğini ele alınırken de belirtildiği üzere, toplumsal kimlikler şehir devletlerinde de, monarşilerde de, imparatorluklarda da bulunmaktaydı. Her siyasi yapılanma içerisinde toplumsal kimliklerin aidiyet unsurları değişkenlik gösterse de toplumsal kimlikler yok olmamış sadece farklı aidiyet unsurlarına dönüşmüşlerdir.

Bugün, Ortaçağ Avrupası'nın toplumsal kimlik aidiyetleriyle günümüz Avrupası'nın toplumsal aidiyetlerinin aynı olmadığını da belirtmiştik.

Dil, din, etnik köken her ne kadar toplumsal aidiyetler için önemli olsalar da tek başlarına toplumsal aidiyetleri belirlemeye haiz değildirler. Bununla birlikte yaşanan ekonomik, toplumsal, teknolojik ve siyasal değişimler toplumsal aidiyetlerin oluşturulmasında oldukça önemli yer tutmaktadırlar.

Küreselleşmenin de etkisiyle her ne kadar ulus-ötesi yapılanmalar varlık gösterse de, günümüzün en önemli siyasi aktörlerinin ulus-devletler olduğu açıktır ve en güçlü toplumsal aidiyetler hala daha ulusal kimliklere duyulan aidiyetlerdir (Erdenir, 2005, s. 46) . Coğrafi Keşifler, Reform, Rönesans, Aydınlanma, Fransız ve Sanayi Devrimi ile birlikte Avrupa'da yaşanan siyasal, teknolojik, ekonomik, askeri ve sosyo-kültürel değişimler Avrupa'da ulus-devletlerin doğmasına aracılık etmiştir. Ulus-devletler Sanayi Devrimi ile birlikte yaşanan modernizmin bir çıktısı olup Avrupa'ya özgüdür. Ulus-devletlerin Avrupa'da ortaya çıkması, tüm Avrupa'da ulus-devletlerin aynı anda ortaya çıktığı anlamına gelmemektedir. Ulus-devletleşme süreci tüm Avrupa'da farklı zamanlarda farklı motivasyonlarla oluşmuştur. Her bir ulus-devletin oluşumuna yol açan sebepler farklıdır. Ulus-devletleşme süreci kıtanın batısından doğusuna yayılma gösterirken, özellikle kıtanın doğusu ve kıtanın dışında yaşanan süreçler Fransız Devrimi'nin ortaya koyduğu fikirlerden oldukça etkilenmiştir (Cerrah, 2018, s. 82).

Görüldüğü üzere Avrupa'da ortaya çıkan ulus-devletlerin her birinin farklı saiklerden kaynaklanarak ortaya çıkması her bir ulus-devleti ve buna bağlı olarak oluşturulan ulusal kimlikleri de farklı kılmaktadır. Avrupa'da ulus-devletleşmenin ve ulusal kimliklerin değerlendirilmesi oluşturulmaya çalışılan Avrupa kimliği açısından da önemlidir. Bu yüzden toplumsal aidiyetlerin hala en güçlüsü konumunda bulunan 'ulusal kimliklerin' değerlendirilmesi çalışma için önem arz etmektedir.

Ulus-devletlerin modernizm ile birlikte ortaya çıkışı, bizi ulusların ne zaman ortaya çıktığını sorgulamaya yöneltmektedir. Ulus kavramının modernizm ile ilişkisi, kavrama ilişkin görüşlerin de farklılaşmasına yol açmaktadır, çünkü modernizm ile birlikte ulus kavramının da içeriği değişime uğramıştır. Bu yüzden ulus kavramının kökenlerini ele alırken, kavramı modernizm öncesi ve modernizm sonrasında

değerlendirmek de yerinde olacaktır. Bununla birlikte milliyetçilik literatüründe yer alan bazı yaklaşımların ulusların oluşumunu ne şekilde açıkladığına değinilecektir.

1.5.1. Modernizm Öncesi Ulus Kavramı

Modernizm öncesi ulus kavramını tanımlarken “soy” ve “köken”in önemli bir yer tuttuğu ve ulusun devletleşmemiş ya da kurumsallaşmamış halk topluluklarını tasvir etmekte kullanıldığı görülmektedir. Ulus kelimesinin Latince anlamı incelendiğinde soy bağıını ifade etmekte kullanıldığı görülmektedir (Aydın, 2018, s. 232).

Modernizm öncesi ulus, ortak bir dil kullanan, ortak bir soydan gelen, ortak gelenek ve görenekleri bulunan ve ortak bir coğrafya üzerinde yaşayan fakat siyasal olarak kurumsallaşma sağlamamış toplulukları anlatan bir kavram olarak kullanılmış ve bu anlamıyla da 18. yüzyıla kadar devam etmiştir.

Eric Hobsbawm Milletler ve Milliyetçilik adlı eserinde ‘ulus’un Fransızca sözlükte ‘soy’ ve ‘statü’ olarak ifade edildiğini belirtmektedir (Hobsbawm, 1993, s. 30). David Hume ise ulusu insanların etkileşim yoluyla ortak özellikler kazanması neticesinde oluşturdukları topluluklar olarak tanımlamaktadır (Kedourie, 1974, s. 13-14). Bu tanımlamalardan da anlaşılacağı üzere, modernizm öncesi ulus kavramı ortak bir soya dayanan, aynı coğrafya üzerinde yaşayan, ortak bir dile sahip, siyasal nitelik kazanmamış ya da kurumsallaşmamış (devletleşmemiş) insan toplulukları olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.5.2. Modernizm Döneminde Ulus

Modernizm ile birlikte yaşanan değişimler ‘ulus’ tanımının da değişimine yol açmıştır. Modernizm öncesinde ulus nasıl ki siyasal nitelikte örgütlenmemiş bir insan topluluğu olarak tanımlanıyorsa; modernizm ile birlikte de siyasal olarak örgütlenmiş toplumları ifade etmekte kullanılmıştır. Ulus, modernizm ile birlikte devletlerin meşruiyet kaynakları haline gelmiştir. Bu yüzden uluslara kendi kaderlerini tayin etme (self-determination) hakkı verilmiştir.

Hobsbawm ulusu devletlerin örgütlendiği topraklar üzerinde yaşayan insan toplulukları olarak tanımlamaktadır (Hobsbawm, 1993). Benedict Anderson ise Hayali Cemaatler adlı eserinde ulusu, tarih, dil, ve iktidarın ortaklıkları ile oluşturulmuş hayali bir siyasal toplum olarak görmektedir (Anderson, 1995).

Tanımlamalardan anlaşıldığı üzere modern anlamda ulus, sınırları belli bir coğrafya üzerinde aynı hukuksal düzenlemelere tabi olan insan topluluğu olarak tanımlanabilir. Bu tanım ise ulusun modern dönemde daha kapsayıcı nitelikte olduğunu göstermektedir. Buradaki önemli nokta ise belirli bir coğrafyada aynı hukuk sistemine tabi olmanın bir ulusu oluşturmak için yeterli olup olmayacağıdır. Tarihsel kökenlerin veya ortak din, dil, gelenek ve göreneklerin bir ulusu oluşturmada şart olup olmadığı önemli bir konudur. Bu yüzden ulusu oluşturan unsurların ve ulusların ortaya çıkışındaki etkenlerin neler olduğunun incelenmesi gereklidir. Bu bağlamda, çalışmada ulusların ve ulus-devletlerin kökenlerini araştıran milliyetçilik yaklaşımlarına yer verilecek olup özellikle modernist görüşün temsilcileri Benedict Anderson ve Eric Hobsbawm ile etno-sembolcü görüşün temsilcisi Anthony Smith'in görüşlerine yoğunlaşılacaktır.

1.5.3. Milliyetçilik Literatüründe Ulus Kavramına İlişkin Yaklaşımlar

Ulus kavramına ilişkin yaklaşımlar ulusların ve ulusçuluğun ne zaman ve ne şekilde ortaya çıktığını açıklamaya yönelik olmakla birlikte özellikle ulusçuluğun modernizm ile olan ilişkisine de odaklanmaktadır. Ulusların mı ulusçuluğu ya da ulusçuluğun mu ulusların oluşmasına aracılık ettiği sorusu bu konudaki yaklaşımların odak noktalarından birini oluşturmaktadır. Bu sorunun yanıtına dair geliştirilmiş yaklaşımlar çoğunlukla 'ilkçi (primordialist)' ve 'modernist' olarak ikiye ayrılmaktadır. Bu yaklaşımları farklı şekilde adlandıranlar da mevcuttur. İlkçi yerine 'özcü' (essentialist) ve modernist yerine 'yapılanmacı' (constructivist) terimleri de kullanılmaktadır. Bu ikili sınıflandırma, iki yaklaşım arasında bir orta yol oluşturan etno-sembolcü yaklaşım ile üçlü bir sınıflandırmaya dönüşmüştür (Özkırımlı, 1999, s. 70).

1.5.3.1. Primordialist (İlkçi) Yaklaşım

Primordialist yaklaşıma göre uluslar doğal ya da eski zamanlardan beri var olan yapılar olarak değerlendirilmektedir. 'Primordializm' kelimesi İngilizce'de 'başlangıçtan beri var olan' ve 'ilk yaratılan ya da geliştirilen' anlamlarına gelmektedir (Özkırımlı, 1999, s. 76). İlkçi görüş ile özdeşleştirilen Amerikalı sosyolog ve antropolog Clifford Geertz de toplumsal hayatın verili unsurlarının bu ilkçi bağı oluşturduğunu belirtmektedir. Bu verili unsurlar ise kan bağı, din, dil ve

bazı toplumsal alışkanlıklardır. Bu bağlar kişisel menfaatlerden dolayı değil, bağın kendisi önemli görüldüğü için bu bağlara değer verilmekte ve riayet edilmektedir, çünkü ilkçi yaklaşıma göre bu bağlar ‘doğal’dır ve doğal olarak bir yakınlık oluşturmaktadır (Geertz, 1973, s. 259). Ayrıca ilkçi yaklaşım bu yönleriyle etnik kimliklere ve bu kimliği oluşturan bağlara vurgu yapmakta ve etnik kimlik çalışmalarından da oldukça beslenmektedir.

İlkçi yaklaşım içerisinde ‘doğal’, ‘biyolojik’ ve kültürel olmak üzere üç farklı görüş oluşmuştur. Doğalcı görüş ilkçi yaklaşım içerisindeki en uç noktayı oluşturmaktadır. Bu görüş etnik kimlikleri bireylerin doğal bir parçası olarak görmekte ve bireylerin etnik kimliklerinin önceden belli olduğuna vurgu yapmaktadır (Özkırımlı, 1999, s. 78). Diğer bir ifadeyle, nasıl ki bireyler bir aile içerisinde doğuyorsa aynı şekilde bir etnik grup içerisinde de doğmaktadırlar. Bu yüzden bireylerin farklı etnik gruplar içerisinde doğarak ayrışmaları doğal düzenin bir parçası olarak değerlendirilmekte ve farklı etnik gruplar kendisinden olmayanları dışlama eğilimi taşımaktadırlar. Bu görüşe göre milletlerin belli bir kökeni, hedefleri ve amaçları bulunmaktadır dolayısıyla etnik gruplar ve milletler arasında ayırım yapmaya gerek yoktur ve milliyetçilik de insanlığın temel nitelikleri arasında görülmektedir.

İlkçi yaklaşım içerisindeki ikinci görüş olan ‘biyolojik’ görüş ise etnik bağlılıkların kökenlerini genetik özelliklerle bağdaştırmaktadır. Bu görüşün temeli ‘üreme ve çoğalma’ kavramlarına dayanmaktadır. *“Buna göre, insanları öncelikli olarak üreme eyleminde başarıya ulaşma güdüsü yönlendirir. Bu amaca yönelik en uygun davranışsa ‘yakınlarla’ ‘hısımlarla’ eşleşmektir, çünkü onlar tanınır, bilinir. Üreme eyleminde ‘hısım/akraba’ olanı seçmek, insanların genlerine işlemiş bir mekanizmadır ve arkasındaki itici güç üremede başarılı olma arzusudur. Peki insan kendisine ‘yakın’ olanı nasıl belirler? Buradaki en temel ölçüt kültürel benzerliktir.”* (Özkırımlı, 1999, s. 83). Böylece çoğalma hedefine yönelik olarak kan bağı ve akrabalık, kültürel öğelerle birlikte daha önemli hale gelmekte ve etnik gruplarına karşı güçlü duygular geliştirmektedirler.

İlkçi yaklaşım içerisindeki son görüş olan kültürel ilkçilik ise birincil bağlılıkların verili ve doğal olduğunu, başlangıçtan beri var olduklarını ve kökenlerinin tahmin edilemeyecek kadar eskiye dayandığını belirtmekte ve bir topluluğun üyesi olan

bireyler zorunlu olarak o topluluğa ve topluluğun pratiklerine karşı ‘bağlayıcı’ bir bağlılık duymaktadırlar. Bu bağ toplumsal ilişkiler ve kişisel çıkarlara dayanmamaktadır. Önemli olan bizzat bağı kendisidir ve bu tür bir bağlılık da duygu içermektedir. Kültür de bu bağlılıkların bir parçasını oluşturmaktadır. Bu yüzden bu görüş kültürel ilkçilik olarak nitelendirilmektedir. Kültürel ilkçilik etnik bağlılıklarda inancı vurgulamaktadır. Buradaki vurgu ise ilke bağların (din, dil, kan bağı) doğallığına değil bu bağların doğal olduğuna dair duyulan inanç ve bağlılıktır. Ortak olarak paylaşıldığı varsayılan unsurların ilk olduğuna dair duyulan inanç bu bağlara mistik bir hava ve önem katmaktadır (Özkırımlı, 1999, s. 84-85).

1.5.3.2. Modernist Yaklaşım

Modernist yaklaşım ulusların ve ulusçuluğun modern çağın bir ürünü olduğunu savunmaktadır. Bu yaklaşıma göre uluslar ve ulusçuluk sanayileşme, kapitalizm, kentleşme, merkezi devletlerin ortaya çıkışı gibi süreçler ile ortaya çıkmıştır. Bu yüzden ulusların ortaya çıkışını bu süreçlerin dışında değerlendirmek mümkün değildir. Daha önceki dönemlerde ulusçuluğun ortaya çıkmasını sağlayacak ekonomik, siyasi ve toplumsal koşullar oluşmadığından ulusçuluk ortaya çıkmamış ve modern çağda bu koşulların sağlanması ulusçuluğun da ortaya çıkmasına yol açmıştır. Modernist görüşe göre ulusçuluk ulusları yaratmaktadır, uluslar ulusçuluğu değil.

Modernist görüşün temsilcilerinden biri olan Benedict Anderson Hayali Cemaatler adlı çalışmasında ulusu şu şekilde tanımlamaktadır. “*O halde antropolojik bir ruhla, ulus hakkında şu tanımlı öneriyorum: ulus hayal edilmiş bir siyasal topluluktur - kendisine aynı zamanda hem egemenlik hem de sınırlılık için olacak şekilde hayal edilmiş bir cemaattir.*” (Anderson, 1995, s. 20).

Anderson’un ulus tanımı üç ana hat üzerine kuruludur. Ulusları, sınırlı, egemen ve hayal edilmiş cemaatler olarak görür. O yüzden ulusların hayal edilmesi hakkında “*Hayal edilmiştir, çünkü en küçük ulusun bile diğer üyeleri tanımayacak, onlarla tanışmayacak, çoğu hakkında hiçbir şey işitmeyecektir, ama yine de birbirinin zihninde toplamlarının hayali yaşamaya devam eder.*” (Anderson, 1995, s. 20) demektedir. Hayali cemaatlerin neden ‘hayali’ olduklarını belirtirken aynı zamanda Seton-Watson’un Nations and States çalışmasına atıfta bulunur. “*Bütün*

söyleyeceğim, ulusun belli bir topluluktaki önemli sayıda insanın kendilerinin bir ulus oluşturduğunu düşünmeye ya da bir ulusmuşçasına davranmaya başladıkları zaman var olmaya başladığıdır.” (Anderson, 1995, s. 20) diyerek ulusların kendilerini hayal ettiklerini vurgulamaktadır. Aynı şekilde Anderson çalışmasında Gellner’in “milliyetçilik ulusların kendi öz-bilinçlerine uyanma süreci değildir; ulusların var olmadığı yerde onları icat eder” sözlerine atıfta bulunarak ‘icat etmek’ ile ‘hayal etmenin’ karşılaştırmasını yapar. Anderson’a göre, Gellner’in ‘icat’ı hayal etmek veya yaratmak gibi anlamlardan ziyade ‘uydurma’ ve ‘sahtekarlık’ gibi olumsuz anlamlar içermektedir. Buradan hareketle Anderson, sahte milliyetçiliklerin var olabileceğini ve böylece sahte milliyetçilikler ile gerçek anlamda ulusların bir karşılaştırmasının yapılabileceğini ve “hakiki toplumların” bu karşılaştırma neticesinde var olabileceğini belirtmektedir. Ona göre, bütün cemaatler yüz yüze iletişimin var olduğu ilkel topluluklar dışında hepsi hayal edilmiştir. Bu nedenle ulusların hakiki-sahte gibi kategoriler üzerinden değil; hayal edilme tarzlarına bağlı olarak kategorize edilmesi gerektiğini savunur (Anderson, 1995, s. 20-21).

Anderson ulusu sınırlı olarak betimler. Sınırlılık ile kastettiği ise en büyük ulusların bile sonu belli olan sınırlarının var olmasıdır. “Hiçbir ulus kendisini insanlığın tümü ile örtüşüyor olarak hayal etmez. En mesihçi milliyetçilikler bile, söz gelimi bazı çağlarda Hristiyanların baştan aşağı Hristiyan bir gezegen düşleyebildikleri gibi, insan ırkının bütün üyelerinin kendi uluslarına katılacağı bir günün rüyasını görmezler” (Anderson, 1995, s. 21) diyerek ulusun sınırlılığının ne ifade ettiğini açıklar.

Anderson’un ulusu tanımlarken kullandığı bir diğer kavram ise “egemen”dir. “ulus egemen olarak hayal edilir, çünkü kavram, Aydınlanma ve Devrim’in, ilahi olarak buyurulmuş, hiyerarşik hanedanlık mülklerinin meşruiyetini aşındırmakta olduğu bir çağda doğmuştu.” (Anderson, 1995, s. 21-22) diyerek egemenliğin ulusun özelliklerinden biri olduğunu vurgulamaktadır.

Son olarak da ulusun bir “cemaat” olduğunu söyler. “ulus bir topluluk, bir cemaat olarak hayal edilir. Çünkü her ulusta fiilen geçerli olan eşitsizlik ve sömürü ilişkileri ne olursa olsun, ulus daima derin ve yatay bir yoldaşlık olarak tasarlanır.” (Anderson, 1995, s. 22).

Anderson, ulusların birbirini hiç tanımayan ve belki de hiç tanımayacak olan insanlardan oluşturulduğunu fakat bazı ortaklıkların onları ulus olma duygusuna yönelttiğini belirtir. Anderson'un sözünü ettiği birbirini hiç görmemiş ve hatta hiç görmeyecek olan insanlar arasındaki bu yoldaşlığı aynı dilde konuşmak, aynı dilde aynı konular üzerine okumak, aynı dilde marş söylemek gibi bazı ortak unsurlar oluşturmaktadır. Bu ortaklıklar daha önce hiç bir araya gelmemiş insanları birbirine bağlamaktadır. Özellikle ortak dil de söylenen “şiir ve şarkılar” toplumda büyük bir eşzamanlılık yaratır (Anderson, 1995, s. 162). Milli bayramlarda söylenen milli marşları örnek vererek *“sözler ne kadar bayağı, ezgi ne kadar sıradan olursa olsun, bu marşların söylenmesinde bir eşzamanlılık deneyimi vardır. Böyle anlarda birbirine tamamen yabancı insanlar aynı ezginin eşliğinde aynı dizeleri okur. ... Nasıl da kendinden geçer insan bu tek tında! Başkalarının da bizimle tam da aynı anda ve şekilde bu şarkıları söylediğinin bilincinde olsak bile onların kim oldukları hakkında en küçük bir fikrimiz yoktur. Bizi birbirimize bağlayan hayali bir ses dışında hiçbir şey yoktur.”* der (Anderson, 1995, s. 163).

Anderson için kapitalizmle birlikte yayıncılık faaliyetlerinin artması ve gelişmesi ulusu oluşturan insan topluluklarının bu ortaklıkların farkına varmasında önemlidir. Daha önceden Latince, Yunanca ve İbranice dilleri diğer diller üzerinde üstünlük sahibiyken 18. yüzyılda yerel halk dillerinde yayınların artmasıyla beraber bu üstünlüğün azalmaya başlaması ve dilsel çeşitliliğin artması bu farkındalığın odak noktasını oluşturmaktadır. Latince, Yunanca ve İbranice dillerinin kutsal diller olmalarına rağmen, okuryazarların bile zor anlayabildiği ve günlük konuşmaya uygun olmayan diller olması, bu dillerin sadece dar bir çevreye hitap etmesine yol açıyordu. Dilsel birlikteliğin sağlanamayışı Anderson'un sözünü ettiği hayali cemaatlerin oluşmasına engel teşkil eden bir durumdu. Bu yüzden de ulus aidiyetinin meydana gelmesi olası değildi. Fakat matbaanın ve yayıncılığın gelişmesi ile bu durum değişmiştir. Matbaa ile birlikte halk dilindeki yayın sayısı artmış böylece insanların ortak olarak anlayıp konuşabildiği dilde yayınlara ulaşması ‘ulus’ bilincine katkı sağlamıştır. Aynı dile sahip olanların aynı kaynaklara erişip, aynı konular üzerine okuyabiliyor olması ulus aidiyetlerini arttırarak hayali cemaatlerin oluşmasını sağlamaktadır (Anderson, 1995).

Anderson kapitalizm ile birlikte toplumsal bir değişim yaşandığını, bireylerin dünyayı algılama biçimlerinin dönüştüğünü ve bazı ekonomik ve siyasi koşullarla birlikte siyasi düzende mutlak krallıkların çöktüğünü belirtmektedir. Mutlak krallıkların çöküşünü özellikle kapitalizmin yayın sektörüne olan etkisi ile siyasal düzenden silinmeye başladığını söylemektedir. Burada önemli olan sadece mutlak krallıkların çöküşü değil, aynı zamanda yayıncılığın kapitalist bir sektör haline gelmesinin toplumda yarattığı değişimdir, çünkü bu değişim bireylerin ve toplumların dünyayı algılama biçimlerinde dönüşüme yol açmıştır (Özkırmı, 1999, s. 100).

Anderson'a göre, insanların karşılıklı olarak birbirlerinin dilini anlayamaması kapitalizmin ve yayıncılığın artmasına kadar çok önemli değildir (Anderson, 1995, s. 58). Bu yüzden dilsel çeşitliliği önemli bulmaktadır. *“Konuşurken birbirini anlamakta güçlük çeken ve hatta kimi zaman başarısız kalan devasa sayıdaki Fransızcalar, İngilizceler ve İspanyolcalar'dan birini bilenler, artık birbiriyle baskı ve kâğıt aracılığıyla anlaşabiliyordu.”* (Anderson, 1995, s. 59-60). Buradaki önemli nokta bir konunun aynı dili kullanan insanlar tarafından farklı ülkelerde olsalar bile anlaşılabilir olmasıdır.

En geniş toplumsal aidiyetlerden birini oluşturan ulusun ve ona duyulan bağlılığın insanların canlarını verme noktasında olması ile ilgili olarak Anderson *“Geleneksel olarak aile, çıkar gözetmeyen bir sevgi ve dayanışma alanı olarak kavranmıştır. Aynı şekilde tarihçiler, diplomatlar, politikacılar ve sosyal bilimciler büyük bir rahatlıkla “ulusal çıkar” kavramını kullanıyor olsalar da, hangi sınıftan olursa olsun sıradan insan için ulus kavramının bütün anlamı, herhangi bir çıkar ifade etmemesinde yatar. Ulustan da bu yüzden fedakârlık talep edebilir. ... Bu yüzyılın büyük savaşlarını olağandışı kılan şey, öldürülmelerine izin verdiği insan sayısının emsalsizliği değil, ne kadar çok sayıda insanı canlarını vermeye ikna edebildiğidir. Ölenlerinin sayısının öldürülenlerinkini kat be kat aştığı kesin değil mi? Nihai fedakârlık fikri ancak kader aracılığıyla bir arınma fikriyle varolabilir.”* (Anderson, 1995, s. 161-162) der. Anderson bu sözleriyle ulusu oluşturan topluluğun soyut olarak ulus olma duygusunun farkında olduklarını ve ortak unsurların etrafında birleşmenin insanda yüksek bir aidiyet hissi uyandırdığını vurgulamaktadır. En temeldeki bazı ortak kültürel değerlerin ulusu derin bağlarla birleştirdiğini belirtmektedir.

Hobsbawm'da Anderson gibi modernist görüşü paylaşan ve milliyetçiliğin milletlerden önce var olduğunu iddia eden önemli bir isimdir. Bunu, 1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik adlı eserinde "*Milletler, devletleri ve milliyetçilikleri yaratmaz, doğru olan bunun tam tersidir.*" (Hobsbawm, 2006, s. 24) şeklinde ifade eder ve milletlerin doğuşuna ilişkin görüşünü yansıtır.

Hobsbawm milletleri ve milliyetçiliği bir toplumsal mühendislik ürünü olarak görmektedir. İcat edilmiş geleneklere vurgu yaparak bunların bazı törensel veya sembolik nitelikteki pratik ve alışkanlıklardan oluştuğunu belirtmektedir. Bu davranış ve alışkanlıkların sürekli tekrarlanması ise belirli değer ve davranışların içselleştirilmesine yol açmaktadır (Özkırmılı, 1999, s. 136). Bu içselleştirme süreci de geçmişle bugün arasında bir bağ oluşturarak süreklilik hissi yaratmaktadır. Bu yüzden Hobsbawm milli bilinci icat edilmiş geleneklerin en somut ve en yaygın örneği olduğunu ifade etmektedir. "*Modern çağda üretilmelerine karşın bugünü 'uygun' bir geçmişe bağlayan bu gelenekler, toplumsal grupları oluşturan bireyler arasındaki birlik ve dayanışmayı arttırma amacını güderler.*" (Özkırmılı, 1999, s. 137).

Hobsbawm, milletlerin doğuşunu Anderson'un 'hayali cemaatler' kavramı etrafında işleme gibi, 'icat edilmiş gelenekler' çerçevesinde işler. Umut Özkırmılı Hobsbawm'ın gelenekler ve milliyetçilik arasındaki ilişkiyi "*Hobsbawm'a göre milli bilinç icat edilmiş geleneklerin en somut- aynı zamanda da en yaygın- örneğidir.*" (Özkırmılı, 1999, s. 147) şeklinde dile getirir. Hobsbawm, eserinde 'gelenek (*tradition*) ve görenek (*custom*) kavramlarını 'değişebilirlik'lerine göre sınıflandırmaya tabi tutar. Ona göre gelenekler değişmeyen kategoride yer alırken göreneklerin değişebilen yönü olduğunu belirtir, fakat unutulmamalıdır ki göreneklerin bu değişiminin radikal bir değişimden ziyade kendinden önceki göreneklerden çok da farklı olmamak koşuluyla değişebileceğinin de altını çizer. "*İcat edilmiş olanları dâhil olmak üzere bütün 'geleneklerin' amacı ve özelliği, değişmezliktir.*" (Hobsbawm, 2006a, s. 3). Geleneklerin bu değişmezliğin istisnası ise göreneklerdeki değişimdir, göreneklerin değişmesi durumunda gelenekler de değişebilir (Hobsbawm, 2006a, s. 4).

Hobsbawm eski geleneklerin yeni koşullara uyarlanması ve bilinçli olarak yeni geleneklerin icat edilmesi arasında ayırım yapar. Geleneklerin yeni koşullara uyarlanmasının her toplumda var olabileceğini belirtirken bilinçli olarak yeni geleneklerin icat edilmesinin ise ancak hızlı toplumsal değişimlerin yaşandığı modern toplumlarda görüldüğünü söylemektedir. ‘Milli topluluk’ fikri ise hızlı sanayileşmenin getirdiği toplumsal çözümlerin önüne geçip toplumsal bütünlüğün sağlanması amacıyla ortaya çıkmıştır. Hobsbawm, 1870-1914 tarihleri arasındaki dönemi en çok gelenek icat edilen dönem olarak değerlendirmektedir (Özkırımlı, 1999, s. 137).

1870 sonrasında yaşanan toplumsal hareketler ve halkın siyasete katılımı var olan düzenler için tehdit oluşturmaktaydı. Bu yüzden kitlesel demokrasinin yönetici seçkinler üzerinde oluşturduğu bu tehdit, yaşanan hızlı toplumsal değişimin sonuçlarının kontrol edilmesi gerekliliğini doğurmuştur. Yönetici seçkinlerin en çok tercih ettiği yöntem ise kitleleri bazı toplumsal ritüeller, belirli zamanlarda tekrar edilen törenler gibi sembolik alışkanlıklar yaratarak kontrol altına alınması olmuştur. Hobsbawm’a göre halk kitleleri üç şekilde denetim altına alınıp sistemle bütünlendirilebilirdi:

1. Yeni ritüel ve kurumlar oluşturulmasıyla,
2. Yeni statü sistemleri ve toplumsallaştırma yöntemlerinin icat edilmesiyle,
3. Bir grubun bütünlüğünü ortaya koyan ‘milletler’ yaratılmasıyla (Özkırımlı, 1999, s. 137).

Anderson’a benzer şekilde Hobsbawm da okuryazarlık ve milliyetçilik arasında bir ilişki olduğunu belirtir. “*Daha yerel ve okuryazar olmayan kesimlere yani geleneksel kırsal yaşama ne kadar yaklaşırsa, bir dilsel düzey, bir coğrafi birim ile bir başkası arasındaki çatışma durumları o kadar azalır.*” (Hobsbawm, 2006, s. 118) diyerek okuryazarlığın milli bilincin oluşmasına katkıda bulunduğunu belirtir. Hobsbawm’ın milliyetçilik konusundaki bir diğer önemli kavramı ise ön-milliyetçiliktir. Okuryazarlık oranının düşük olduğu dönemlerde çok büyük önemi bulunmasa da dilin, gelecekte bir milletin oluşabilmesine katkı sağlayacağını ve aracılık edebileceğini söyler (Hobsbawm, 2006, s. 118).

Hobsbawm'ın ön-milliyetçiliğinin unsurlarından bir diğeri ise etnik kökendir. Özellikle koyu-renkli insanları toplumda ötekileştirerek kendini tanımlamaya çalışan ve bu ötekiye olumsuz anlamlar atfeden bir anlayıştan bahseder (Hobsbawm, 2006, s. 87). Ön-milliyetçiliğin üçüncü unsuru ise dindir. *“Kutsal ikonlar aslında hayali olan bir cemaate elle tutulur bir gerçeklik sunan sembolleri, ritüelleri ya da ortak kolektif pratikleri temsil eder.”* (Hobsbawm, 2006, s. 93) diyen Hobsbawm bazı dini değerlerin ön-milliyetçilik için önemli olduğunu belirtir.

Hobsbawm okuryazarlık ve milliyetçilik arasında bağ kurduğu gibi devlet ve ona duyulan bağlılık arasında da bir ilişki kurar. Milliyetçi duygular ve bireylerin devlete duyduğu sadakat hissinin birleşmesi sonucunda devletlerin oldukça güçlenebileceği tespitini yapar. Yalnız bu tespitin geçerli olabilmesi için devlet, milletin de meşruiyetini kabul etmelidir ve 19. yüzyıl milliyetçiliklerinin de özelliklerinden birini oluşturmaktadır (Hobsbawm, 2006, s. 112-113). Çünkü milliyetçilik modernleşme ile birlikte devletin karşısında bir güç olarak ortaya çıkmaktadır bu yüzden de milletin meşruiyeti devletler tarafından kabul görmelidir. Ayrıca demokratik yönetimler, yönetilenlerin devlete olan sadakat duygusunu arttırmaktadır (Hobsbawm, 2006, s. 112-113). Diğer yandan, Hobsbawm'a göre milliyetçilik ve devlet yurtseverliği birbiriyle bağdaşmamaktadır çünkü milliyetçilik dışlayıcı karakterdedir, belli bir kesimi bazı kriterlere göre dahil ederken diğerlerini dışarıda bırakmaktadır; fakat devlet yurtseverliği ise yurttaş temelli olup her bir yurttaşı içine aldığından daha kapsayıcı niteliktedir (Hobsbawm , 2006a, s. 116).

1.5.3.3. Etno-sembolcü Yaklaşım

Anthony Smith milliyetçilik literatüründe etno-sembolcülükle özdeşleşmiş önemli isimlerden biridir. Smith çalışmalarında milliyetçiliği anlamak için etnik köken aidiyetlerine de bakılması gerektiğini vurgulamaktadır. Pek çok milli toplumun temelinde geçmişin etnik unsurları olduğu ve bugünün modern milletlerinin kökenlerinin orada bulunabileceğini öne sürer ve bu nedenle milletlerin oluşum süreçleri geniş bir zaman dilimini kapsamaktadır.

Etno-sembolizm, milliyetçilik çalışmalarında etnik kökene ve kültüre de yer veren bir kuramdır. Bu yaklaşım, ilkçi ve modernist yaklaşımları eleştirmiş ve bu iki yaklaşımın da belirli özelliklerini sentezleyerek orta yol bulmaya çalışmıştır

(Özkırmılı, 1999, s. 194). İlkçi ve modernist yaklaşımlarla ortak bazı değerlendirmeleri bulunmaktadır. Bu yaklaşıma göre, milletlerin ortaya çıkış sürecini ve gelişimini ele almak için tarihsel olarak geniş bir zaman dilimi kullanılmalıdır, çünkü modern milletlerin ortaya çıkışı etnik kökenler ele alınmadan açıklanamaz. Benzer şekilde modern milletlerin kökeni modernizm öncesi döneme uzanmaktadır, modernizm öncesi etnik topluluklar bugünün modern milletlerini oluşturmaktadırlar. Etnik kimlikler, kendi varlıklarını yüzyıllar boyunca devam ettiren ve süreklilik arz eden bir yapıdadır ve modern milletler de bu etnik kökenlere dayanmaktadırlar. Geçmişin gelenekleri, mit ve sembolleri milliyetçiliklerin karakterini belirlemektedir fakat ilkçilerden ayrıldığı nokta ise milliyetçiliğin modern çağın ürünü olduğunu kabul etmesidir. Modernistlerle bu görüşü paylaşmasına rağmen, modernistlerin milliyetçilikleri açıklamakta kullandıkları kapitalizm ve sanayileşme gibi süreçlerin yetersiz kalacağını ve bu nedenle etnik kökenlerin de sürece dahil edilmesi gerektiğini savunarak ilkçi görüşü ve modernist görüşü sentezlemeye çalışmıştır (Özkırmılı, 1999, s. 195-196).

Özkırmılı, Smith'in etno-sembolcü yaklaşımının üç yönden avantaj sağladığını söyler. İlki, bazı toplumların hangi koşullar altında milliyetçi bir hareket başlatabileceğini ve bu milliyetçiliğin ne şekilde dönüşeceğini belirlemesidir. İkinci olarak, milliyetçiliğin ortaya çıkmasında geleneklerin, mit ve sembollerin önemini anlamamıza katkıda bulunacaktır, çünkü bunlar modernistler tarafından göz ardı edilmekte ve önemi anlaşılmamaktadır. Üçüncü olarak, bu yaklaşım milliyetçiliğin neden bu kadar geniş kitleler tarafından desteklendiğini açıklamaktadır (Özkırmılı, 1999, s. 196).

Smith, milleti *“tarihi bir toprağı paylaşan, ortak mitleri ve tarihsel anıları, kitlesel bir kamu kültürü, ortak ekonomisi, tüm üyeleri için geçerli hak ve ödevleri ve belirli bir ismi olan insan topluluğudur.”* (Smith, 1990, s. 14) şeklinde tanımlamaktadır. Bu tanımlamadan da anlaşılacağı üzere milli kimliklerin tek bir boyutu olmadığına, onların çok boyutlu olduklarına işaret etmektedir.

Smith, günümüzde pek çok milletin temelini bir etnik kökene dayandığını ve bu milletlerin o etnik kökenlerin devamı niteliğinde olduğunu söyler. Bu nedenle milletlerin anlaşılabilmesi için onların etnik kökenlerine bakılması gerektiğini dile

getirir. Smith etnik bir topluluğun isimlendirmesini ‘ethnie’ şeklinde yapar ve ethnice nesnel niteliklerin yanında çoğunlukla kültürel ve öznel niteliklerle tanımlanır: ortak bir isim, ortak bir soy miti, ortak geçmiş, ortak kültüre ait değerler, belirli bir toprak parçasına duyulan aidiyet ve toplum içerisinde dayanışma ruhu. Smith’e göre etnik topluluklar ya bölünme ya da birleşme şeklinde ortaya çıkarlar. Dini görüş ayrılıkları veya siyasi nedenlerle ayrışmalar (bölünme ile) etnik toplulukları oluşturabileceği gibi; farklı kesimlerin bütünleşmesi veya birinin diğeri tarafından kendisine dahil edilmesi (birleşme ile) yoluyla da oluşmaktadır. Smith etnik kimliklerin kökenlerinin uzun geçmişi olduğunu belirtmekle beraber onların hiç değişmediği anlamına gelmeyeceğini de ekler. Etnik kimlikler de toplumsal değişim ve dönüşümlerden etkilenmekle birlikte bu değişimlerin kültürel devamlılığı ne ölçüde etkilediğinin önemini vurgular çünkü en radikal değişimler bile bireylerdeki devamlılık düşüncesini silmeye haiz değildir ve etnik kültürler devamlılığını kendilerini yenileyerek sağlarlar (Özkırımlı, 1999, s. 204-208).

Milletlerin ne zaman ortaya çıktığına dair Smith’in görüşü dönemlerin ve bölgelerin ayrı ayrı ele alınması gerektiği yönündedir fakat öncesinde milliyetçilik kavramını açıklar çünkü milliyetçilik açıklanmadan milletlerin ne zaman doğduğunu anlayabilmek mümkün değildir. Smith milliyetçilik kavramını beş farklı şekilde tanımlar:

1. Milletleri kuran ve ulus-devletleri ayakta tutan süreç olarak,
2. Bir millete ait olma bilinci olarak,
3. Millete ilişkin bir dil, bir sembolizm olarak,
4. Milli iradeye ilişkin bir kültürel doktrin, milli hedeflerin gerçekleşmesine yönelik reçeteleri içeren bir ideoloji olarak,
5. Milletnin hedeflerini –milli iradeyi- hayata geçirmeyi amaçlayan bir toplumsal ve siyasal hareket olarak (Smith, 1990, s. 72).

Smith milli kimlikleri ayrıca batılı ve batılı olamayan şeklinde bir ayrıma tabi tutar. Batılı kimlikte bireyler hangi millete ait olmak istediklerini seçebiliyorken batılı olmayan kimliklerde tercih hakkı bulunmaz, kişinin aidiyeti, kendisi başka yerde yaşasa bile, değişmez (Smith, 2010, s. 27-28). Esasında bu sınıflandırma Smith’in kan bağına dayanan vatandaşlık (jus sanguinis) ve toprağa dayalı vatandaşlık (jus soli) tanımlarına dayanmakta ve bahsettiği Batılı kimlikler Batı Avrupa’yı kapsarken

doğu Avrupa'yı ise dışarıda bırakmaktadır. Coğrafi kriterlerin etkili olduğu bu sınıflandırma Smith'in yaklaşımında tartışmalara yol açtığından Smith bu konuya *“Değişik zamanlarda hem Doğu hem de Batı Avrupa'daki birçok milliyetçilikte her iki öğeye de rastladığımızdan, bu iki ulus kavramı arasındaki karşıtlık abartılmamalıdır.”* (Özkırımlı, 1999, s. 209) diyerek açıklama getirmiştir.

Ulusal kimliklere dair görüşleri Avrupa kimliği açısından değerlendirdiğimizde, ilkçi yaklaşımın Avrupa kimliği ile bağdaşamayacağı açıktır çünkü ilkçi görüş doğal, biyolojik ve kültürel olan gibi katı unsurlara dayanmakta ve bu unsurları barındırmayanları 'öteki' olarak dışarıda bırakmaktadır. Farklı kültürel yapıları bünyesinde bulunduran Avrupa Birliği için kapsayıcı bir Avrupa kimliğinin inşası gereklidir. Bu yüzden çokkültürcülüğü de temele koyan, Avrupa Birliği'nin ulusüstü yapılanmasına uygun kapsayıcı bir Avrupa kimliğinin oluşturulabilmesi için transnasyonal ve postnasyonal kimlikleri de incelemekte fayda vardır.

1.6. Transnasyonal ve Postnasyonal Kimlikler

Günümüzde özellikle Soğuk Savaş'ın da sona ermesiyle birlikte hız kazanan küreselleşme, transnasyonal (ulusaşırı) ve supranasyonal örgütlenmelerin ortaya çıkması ulus-devletlerin de doğasını etkilerken son yıllarda ulus ve vatandaşlık arasındaki bağ çeşitli ekonomik, kültürel, sosyal, demografik ve politik süreçler ve değişimlerle birlikte değişmiş ve bazı açılardan problematik bir hale gelmiştir. Bu durum Avrupa Birliği gibi birçok üye devletten oluşan supranasyonal bir örgüt için daha da önem arz etmektedir. Avrupa Birliği içerisinde üye devletlerin dışında aldığı uluslararası göçlerle birlikte ulusların kültürel çeşitliği de artmaktadır.

Küreselleşme, işgücünün dolaşımı ve uluslararası göçlerin etkisiyle birlikte toplumlar transnasyonal bir kimliğe bürünmektedirler. Ulusal kimlikler ulus-devletlerin temelini ve meşruiyet kaynaklarını oluştururken postnasyonal kimliklerin de meşruiyet kaynağını bu transnasyonal toplumlar oluşturmaktadır (Soysal, 1994, s. 140). Bu açıdan bakıldığında özellikle göçmenlerin topluma entegrasyonu ve toplumun dışına itilmemeleri önemli bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca haklarının da hukuki düzenlemelerle garanti altına alınması transnasyonal kimliklerin oluşmasına katkı sağlayacağı kesindir.

Etnik ve kültürel değerlere vurgu yapılmadan, vatandaşların bir hukuk düzenine tabi olarak kamusal yaşamda varlık göstermeleri postnasyonal kimlikleri betimleyen özellikler arasındadır (Soysal, 1994, s. 3). Postnasyonal kimlikler, ulus-devletin ötesinde bir kimlik anlayışı oluşturduğundan Avrupa Birliği için oluşturulması hedeflenen bir kimliğin bu yolla gerçekleşmesi daha mümkün gözükmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ KİMLİĞİ VE AVRUPA BİRLİĞİ KİMLİK POLİTİKALARI

2.1. Avrupa Fikrinin Kökenleri

Avrupa kimliği açısından Avrupalıların kim olduğunun analizinin yapılabilmesi için Avrupalıların tarihsel olarak neyi paylaştıklarının değerlendirilmesi gerekir. Avrupa tarihinin kökenini jeolojik zamana, neolitik döneme ve bu dönemlerdeki nüfus hareketlerine kadar uzandı ve şüphesiz bunların da Avrupa'nın ortaya çıkmasında etkili olduğu açıktır fakat çalışmanın kapsamı bakımından bu jeolojik dönemler ayrıntılarıyla ele alınmaktan ziyade bunlar hakkında bir taslak sunulmasının yeterli olacağı görüşündeyiz.

M.Ö. 7000 dolaylarında buzulların İskandinavya'nın kuzeyine doğru çekilmesi Avrupa'yı insanların yaşayabileceği bir yer haline getirmiştir. Dünyanın diğer bölgelerine kıyasla Avrupa, buzul çağından daha geç çıkmış ve diğer bölgelere göre kültürel açıdan geri kalmıştır. Avrupa'ya göre Mısır, Mezopotamya ve Anadolu uygarlıklarının daha önce yerleşik hayata geçip tarımsal üretime başlamasından bunu anlayabiliriz (Cerrah, 2018, s. 51-52). Dünyanın başka bölgelerine göre Avrupa'nın geç de olsa neolitik çağa geçmesi beraberinde nüfus artışlarını da getirmiştir (Roberts, s. 30). Avrupa'nın yerleşik hayata geçip tarımsal üretime başlaması aynı zamanda takas yoluyla ticaretin de gelişmesine imkân tanımıştır (Roberts, s. 30-35).

Avrupa'nın neolitik döneme girmesi bu devrimin her yerde aynı anda yaşandığı anlamına gelmediğini belirtmekte fayda vardır. Avrupa'nın doğusu ve Akdeniz kıyıları bu dönemi diğer Avrupa bölgelerine göre daha önce yaşamıştır. Bu durumun yaşanmasında Mısır, Mezopotamya ve Anadolu uygarlıklarının etkisi olduğu bir gerçektir. Bu etki özellikle Erken Ege Uygarlıkları ve Akdeniz Havzasındaki uygarlıklarla olan etkileşimin bir sonucudur (Roberts, s. 30-35). Bu durum Avrupalılık bilincinin oluşması açısından önemli bir noktayı işaret etmektedir. Çünkü diğer uygarlıklarla kurulan etkileşim kimlik konusunda bir bilinç oluşmasına hizmet etmektedir. Elbette ki bu dönemin Avrupalılık bilinci ve aidiyeti oluşturulmasındaki tek etken olarak ele alınamayacağı açıktır. Bunun yanında ileriki bölümlerde değerlendirilecek olan Antik Yunan ve Helen kültürü, Roma

İmparatorluğunun hukuk sistemi, Hristiyan anlayışı ve Avrupa'nın dışarıdan aldığı göçler de Avrupa kimliğinin temellerini oluşturmaktadırlar. Bunları ele almadan Avrupa kimliğini tanımlamak anlamsız olacaktır.

Avrupa sözcüğü Asya'dan yarımada şeklinde ayrılmış kara kütesinin bir kısmı olarak karşımıza çıkarken, sözcüğün kökeni ise Fenikelilere kadar dayanmaktadır. Yunanlılar bu sözcüğü "Europa" olarak Fenikeliler'den almış ve M.Ö. 7. yüzyılda 'Avrupa'yı yaşadıkları bölgenin kuzeyini nitelendirmek için kullanmışlardır (Cerrah, 2018, s. 52). Bundan dolayı Yunan uygarlığı döneminde Avrupa bir mekân (coğrafya) olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu coğrafyanın batısında Atlas Okyanusu doğusunda da Don Nehri bulunuyordu (Parker, 1960, s. 278).

Dil bilimi açısından değerlendirildiğinde Avrupa kavramına ilk olarak Yunan mitolojisinde yer verilmiştir. Zeus, Fenike Kralı Phoneiniks'in kızı Prenses Europa'ya aşık olur ve onu Girit'e kaçıtır. Zeus'tan çocukları olan Europa daha sonra Girit kralı Asterion ile evlenir ve Girit'e yerleşir. Mitolojide Prenses Europa'dan gelen Avrupa kelimesi zaman içerisinde belirli bir mekanı nitelemek için kullanılan "Batı ülkesi" anlamını taşıyan bir kara parçasını nitelendirmek için kullanılmıştır. Bu kullanım Avrupa'yı belirli bir kültürü ve aidiyeti sembolize eden bir kavram haline getirmektedir (Uhlig, 2007, s. 10-20). "Avrupalı olmak" tabirinin ilk kez kullanılması daha sonraları Charlemagne'ın Avrupa'nın büyük bir kısmını denetimi altına alması ile olacaktır (Wilson & Dussen, 1995, s. 63).

Kimlik bölümünde bir kimliğin oluşmasında ötekinin rolünü ele almış ve kimliğin oluşumu için ötekiye ihtiyaç duyulduğunu belirtmiştik. Toplumlar da kimliklerini oluştururken ötekiye ihtiyaç duyarlar. Toplumların yaratılan ötekiyle etkileşimi hem kendi kimliklerini inşa etmelerine hem de ötekini tanımlamalarına yol açmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde Avrupa kimliği de farklı topluluklarla iletişim kurarak hem kendi kimliklerini inşa etmiş hem de kimlik tanımlamalarıyla "öteki" algılarını da bu doğrultuda geliştirmiştir.

Anthony Smith kimliği "ötekiler" karşısında oluşturulan ortak mit, anı ve deneyimlerden ortaya çıktığını söylemektedir. Bu nedenle bütün kolektif kimlikler gibi Avrupa kimliği de ortak imge, anı ve geleneklerin etkileriyle ortaya çıkan bir inşa sürecini kapsamaktadır (Pagden, 2002, s. 45). Bununla birlikte öteki ile olan

etkileşim Avrupa kimliğinin inşası sürecinde önemli bir rol oynamaktadır. “Avrupa kendini nasıl anladığını hem göreceli hem de değişken bir biçimde ortaya koyar. Öteki/diğeri yani Avrupalı olmayan oldukça geniş ve çeşitli bir kategori olduğundan Avrupa'nın kendi görüntüsü de o denli çeşitli ve farklıdır. Bununla birlikte ötekine bakış ve ötekinin imgesi de deneyimlerin ve etkileşimin tarih içinde farklılaşmasıyla değişmektedir. Bu nedenle Avrupa'nın kendi görüntüsü aslında çoğul, karmaşık ve değişkendir.” (Çırakman, 2003, s. 34-39).

Avrupa kıtasının tek bir kimlikle şekillendirilemeyecek kadar birçok aidiyeti içermesi onu ‘biz’in homojenliğinden uzaklaştırırken, aynı zamanda kimliğin öteki üzerinden de inşa edilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu yüzden Ortaçağ döneminde iyi olan ‘biz’ aidiyetinde kötü olan ise ‘öteki’ aidiyetinde ifade edilmiştir. Bunun sonucu olarak Avrupa kimliğinin oluşturulmasında İslam, Hristiyanlık karşısında öteki konumuna getirilerek Hristiyanlık için bir tehdit olarak algılanmasına sebep olmuştur (Rodinson, 1979, s. 9-11). Bu açıklamalar ışığında, Avrupa'nın kendini tanımlamasının ötekine dayandığı ve ötekinin ‘kötü, istenmeyen’ gibi negatif niteliklerle tanımlandığı ve tehdit olarak algıladığı İslam karşısında oluşturulduğu görülmektedir. Ortaçağ’dan itibaren Avrupa kimliği Hristiyanlığın karşısında İslam’a göre konumlandırılarak inşa edilmiş ve ‘Doğulu Müslümanlar’ Avrupa'nın ötekisi olarak görülmüştür.

Tarihsel süreç içerisinde Avrupa'nın tehdit veya düşman algısı sadece İslam olmamış; Sovyetler Birliği, komünizm, Nazi Almanya’sı da Avrupa'nın kendini tanımlarken kullandığı ötekileri olmuştur (Stetner, 1970, s. 5). Bu bağlamda belirtilmesi gereken en önemli nokta zaman içerisinde Avrupa kimliğinin tanımlanmasında rol alan ötekinin de yaşanan olaylara veya toplumsal dinamiklere göre değişmekte veya dönüşmekte olduğudur. Bu doğrultuda Avrupa kimliği de kendini değişen öteki algısına göre tekrar inşa etmekte ve kendini yeniden konumlandırmaktadır.

Bu kimliğin oluşumunda Avrupa'nın geçirmiş olduğu tarihsel süreçler ve bu tarihsel sürecin yaşandığı mekân olarak Avrupa coğrafyası da incelenmeyi hak etmektedir, çünkü coğrafya mekânsal aidiyet oluşturarak yaşanan bu tarihsel süreçler ile birlikte kolektif kimlik oluşturulmasında oldukça etkilidir. Bu yüzden Avrupa kimliğini

tanımlarken coğrafyayı da tarihsel süreçlerle birlikte değerlendirmek gereklidir. Bu bölümde Avrupa coğrafyasına ve onun Avrupa kimliğine olan katkıları incelenecektir.

2.1.1. Avrupa Coğrafyası

Coğrafya, insan ve mekân arasındaki ilişkiyi inceleyen bilim dalı olarak Avrupa kimliğinin tanımlanmasında da önemli bir noktayı oluşturmaktadır. Yaşanılan coğrafyanın mekânsal aidiyet duygusu yarattığı ve kimliklerin gelişmesine katkıda bulunduğu bir gerçektir. Buradan hareketle Avrupa coğrafyasının incelenmesi de çalışma için önemlidir.

Avrupa kıtasının coğrafi konumunu Atlas Okyanusu'nun doğusu, Afrika'nın kuzeyi ve Asya kıtasının batısında kalan bölge olarak ele alabiliriz. Aynı zamanda bu coğrafyayı batısında Atlas Okyanusu'nun, doğusunda Ural Dağları ve Hazar Denizi, Kafkas Dağları, Karadeniz, Türk Boğazları ve Ege Denizi'nin; kuzeyinde ise Buz Denizi'nin yer aldığı bir coğrafya olarak tanımlamak mümkündür. Avrupa'nın kuzey, batı ve güney sınırı doğal sınırlarla (denizlerle) çevrili iken doğu sınırı ise muğlaklığını korumaktadır (Cerrah, 2018, s. 53).

Bazı coğrafyacılar Avrupa'nın bir kıta olmadığı görüşünü paylaşmaktadırlar. Kıtalar dünyanın en büyük, kesintisiz ve bağımsız kara parçaları olduğundan Avrupa'yı Avrasya kıtasının batısında yer alan bir yarımada olarak değerlendirmektedirler. Aynı zamanda bu coğrafyacılar Avrasya'yı da dünyanın merkezi konumunda görürler (Cerrah, 2018, s. 53-54).

Diğer yandan coğrafyayı dinamik bir yapı olarak değerlendiren coğrafyacılar göre ise coğrafya sadece mekân ile sınırlı olmayıp, o mekânda yaşayanlara ve onların oluşturdukları kültürlerle de önem verirler. O yüzden bu görüşü paylaşanlara göre Avrupa bir kıta olarak tanımlanır çünkü Avrupa'yı kıta yapan sadece fiziksel özellikleri değil, aynı zamanda sosyo-kültürel farklılıklarıdır (Hacısalihoglu, 2001, s. 11-12).

Avrupa coğrafyasına ilişkin olarak belirtilmesi gereken önemli nokta Avrupa'nın diğer sınırlarının tersine sabit bir doğu sınırının olmadığıdır. Hobsbawm bunu "*...herkesin bildiği üzere, Avrupa'nın coğrafi olarak herhangi bir doğu sınırı yoktur ve dolayısıyla bu kıta varlığını yalnızca entelektüel bir yapı olarak*

sürdürmektedir...” (Hobsbawm, 2011, s. 44) şeklinde ifade etmiştir. Buradan anlaşılacağı üzere Avrupa coğrafyası sınırlamalara hapsedilemeyecek kadar geniş sosyo-kültürel bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Eski Avrupa Birliği Komisyonu Üyesi Olli Rehn “... *Avrupa'nın coğrafi sınırlarına ilişkin gelecekte yapılacak konuşmalara rağmen Avrupa bütünleşmesinin siyasi açıdan son noktasını, Avrupa Birliği üyeliğine konulacak herhangi bir coğrafi kısıtlama belirlemeyecektir. Avrupa Konseyi Avrupa'yı en kapsamlı haliyle coğrafi açıdan tanımlasa da Avrupa Birliği, Avrupa'yı her zaman siyasi bağlamda tanımlamış ve bu şekilde tanımlamaya devam edecektir.*” (Rehn, 2007, s. 85) şeklindeki ifadesiyle Avrupa'nın sınırlarını sadece coğrafya ile sınırlandırmamış onun siyasi boyutuna da değinmiştir.

Doğu sınırının belirsizliği tarihi Doğu-Batı rekabetinin de kaynağını oluştururken, Avrupa doğusu ile hep savaş ve mücadele içerisinde olmuştur. Avrupa'nın doğusundaki bu hareketlilik Avrupa kimliğinin inşasında oldukça önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Avrupa coğrafyasının neresi olduğuna, Avrupa'nın sınırlarının nerede başlayıp nerede bittiğine dair yapılan bu değerlendirmeler Avrupa coğrafyasının aynı zamanda siyasi ve sosyo-kültürel unsurlarla da değerlendirilmekte olduğunu göstermektedir.

2.1.2. Antik Yunan Mirası

Günümüz Avrupa'sının tarihsel köklerini Antik Yunan'a kadar götürmek mümkündür. Daha önceden de belirtildiği üzere Europa ismi de ilk Yunanlılar tarafından 'batıda kalan topraklar' anlamında kullanılmıştır.

Ünlü Yunanlı tarihçi Herodot Avrupa'yı ve Yunanlılar'ı Persler ve Asyalılar karşısında birlikte değerlendirmiştir (Hay, 1957, s. 5). Herodot Antik Yunan döneminde Avrupa'yı Doğu'nun karşısında Antik Yunan dünyasının bir temsili olarak görmektedir. Doğu ile kastedilen Asya olup Doğulular ise Perslerdir. Avrupa ve Yunanlılar uygar toplumu temsil ederken İranlılar ise bir Asya toplumu olarak nitelendirilmiştir (Hay, 1957, s. 3). Buradan da anlaşılacağı üzere Antik Yunan kültürü Avrupa ile özdeşleştirilmekte ve Asya bir Doğu kültürü olarak Avrupa karşısında onun ötekisi olarak tasvir edilmektedir. İranlılar da bu doğu kültürünün

sahibi olarak görülmüştür. Avrupa kimliğinin inşasında Doğu-Batı arasındaki bu ayrım biz ve öteki temelinde ayrılarak kimliklerin oluşmasında önemli bir yer tutmuştur.

Avrupa fikrinin kökenlerini Antik Yunan'a kadar götürenler olduğu gibi, Antik Yunan'ı Avrupa'dan ayrı düşünenler de bulunmaktadır. Bu düşüncenin kaynağını da yine mitolojik hikâyede anlatıldığı üzere Avrupa'nın Yunan kökenli değil Fenike kökenli olması oluşturmaktadır (Cerrah, 2018, s. 60). Benzer şekilde ünlü düşünür Aristo "Politika" adlı eserinde Yunanlıları Avrupa ile özdeşleştirmemiş aksine Yunanlıları Avrupalılardan ve Asyalılardan ayrı görüp Yunan kültürü dışındakileri barbar olarak nitelendirmişlerdir (Senemoğlu, 2016, s. 58).

Bugün Yunanistan olarak adlandırdığımız topraklar şehir devletleri şeklinde örgütlenmekteydi ve yine demokrasinin de temelleri bu topraklarda atılmıştır. Herodot, Aristoteles, Platon, Sokrates gibi büyük düşünürlerin yetiştiği ve tıp, geometri, tarih, felsefe ve matematik gibi alanlarda yapılan çalışmalar Antik Yunan kültürü oluşmasına katkıda bulunmuşlardır (Gökberk, 1980, s. 14).

Antik Yunan'ın şehir devletleri hem kendi aralarında savaşmışlar hem de ortak tehdit olarak gördükleri Perslere karşı birleşerek savaşmışlardır. Perslere karşı şehir devletlerinin birlikte savaşmaları ortak tehdit algılarına bağlı olarak gelişmiştir. Pers tehdidinin baş göstermediği durumlarda şehir devletleri kendi aralarında Yunan yarımadasına hakim olmak için savaşmışlardır (Arıboğan, 2007, s. 36).

Antik Yunan'ın yarımada içerisinde felsefe, tarih, matematik gibi bilimlerle harmanlanarak oluşmuş kültürü ve ötekini temsil eden ortak düşmanları Persler, şehir devletlerinde yaşayanlar için birlikte hareket etme isteği uyandırmış ve kolektif bir bilincin oluşmasına katkı sağlamıştır. Burada Antik Yunan kültürünün birleştiriciliği, bir aidiyet oluştururken, yaratılan öteki ile de bu aidiyet sağlamlaştırılmıştır. Avrupa'nın kökenlerinin dayandığı ileri sürülen Antik Yunan kültürü bu yüzden hem birleştirici hem de dışlayıcı unsurlarıyla karşımıza çıkmaktadır.

Bugün Avrupa kimliğinin kökenlerinden biri Antik Yunan kültürü olarak ele alınırsa, Antik Yunan'dan Avrupa'ya miras kalanlar şu şekilde değerlendirilebilir:

- Avrupa kelimesinin kökeni olarak "Europa" ismi,

- Günümüzde de hâlâ devam etmekte olan doğu-batı karşıtlığı,
- Demokrasinin temelleri,
- Gösterişli dini yapılar.

Yunan şehir devletlerinin hem Perslerle hem de birbirleriyle savaş halinde olmalarından dolayı oldukça güçsüz düşmüşlerdir. Bu durum, İskender'in tüm Yunanistan'ı ele geçirmesi ve Perslere karşı verdiği savaşları yenmiş olmasının neticesinde Doğu'da Hindistan'a Batı'da Adriyatik'e kadar sınırları uzanan bir imparatorluk kurması ve Helenistik Dönem'in başlaması ile sonuçlanmıştır (Ağaoğulları, 1994, s. 41).

Burada Avrupa kimliği açısından yapılacak değerlendirme ise yine Doğu-Batı karşıtlığı eksenindedir. Öteki (Doğu/düşman) olarak tanımlanan Persliler Batı kimliğinin şekillenmesinde etkili olmuş ve Doğu-Batı ayrımını daha da güçlü bir hale getirmiştir. Bu açıdan Antik Yunan ve Helenistik dönem Avrupa kimliğinin oluşmasında birer referans noktası olarak alınabilir fakat bu iki dönem arasında bazı farkların olduğunu da belirtmekte fayda vardır. Bu fark ise Yunanlıların kendilerini nasıl tanımladıklarından kaynaklanmaktaydı. Yunanlılar kendilerini Avrupalı olarak tanımlamamakla birlikte kendi kültürleri dışında kalan tüm medeniyetler onlar için barbarı (Delanty, 2005, s. 30). Bu yüzden de o dönemdeki ayrım medeni-barbar ekseninde devam ediyordu. Bunun yansıması ise Yunan-Pers mücadelesi olarak karşımıza çıkıyordu. Buradan hareketle Antik Yunan'daki kimlik aidiyetinin daha etnik temelli olduğunu söylemek mümkündür.

Helen imparatorluğu ile sınırların daha da doğuya kayması Yunan kültürünün bu etnik özelliklerini kaybetmeye başlamasına ve Yunan kavramının bir topluluğu nitelenmekten ziyade bir dilin adı olarak anılmasına neden olmuştur (Uslubaş ve Dağ, 2013, s. 40-42).

Avrupa kimliği Antik Yunan döneminde Doğu-Batı, Asya-Avrupa, Persliler-Yunanlılar ekseninde şekillenirken İskender'in fetihleri ile sınırlar değişmiş ve Doğu daha doğuya kaymış, Batı ise doğuya doğru yayılmıştır (Baldery, 1965, s. 120-132). Helen İmparatorluğu'nun doğuya doğru yayılan geniş sınırlara ulaşması ile Avrupa fikri 'Batı' kavramı ile özdeşleştirilerek karşımıza çıkmaktadır. Yunan kimliği 'batı'

ya da ‘Avrupa’ ile özdeşleştirilmeyorken İskender ile birlikte bu kimlik Yunanlı olmaktan çıkıp Batı ile özdeşleştirilmiştir.

Daha sonraları o dönemde bu toprakların Bizans İmparatorluğu’na geçmesi ile birlikte Yunan mirasının Avrupa’nın kurucu unsuru ve özü olarak algılanılmasından vazgeçilmiştir çünkü Avrupalılar Batı Roma’yı Roma İmparatorluğu’nun devamı olarak görmüşler ve Bizans İmparatorluğu’da Batı’nın yeni ötekisi konumuna gelmiş, Batı karşısında Doğu olarak tanımlanmıştır.

Kısaca özetlemek gerekirse, Avrupa kimliğine yaptığı etki bakımından Helenistik Dönemin Antik Yunan döneminden daha etkili olduğu, bu etkinin doğuya doğru genişleyen sınırlarla birlikte daha da görünür hale geldiği ve Doğu-Batı ayrımı karşısında ‘Batı’ kimliğine duyulan aidiyet olarak karşımıza çıktığını ve yine aynı dönemde Batı kimliğinin Yunan kültürüne aidiyet şeklinde temellendirildiğini söyleyebiliriz çünkü Antik Yunan’da bu aidiyet medeni-barbar ekseninde şekillenmekte ve Yunanlı olmayan her unsur bu aidiyetin ötekisini temsil etmekteydi. İskender’in doğuya doğru genişlemesiyle birlikte Yunan kültürü de bu doğrultuda yaygınlık kazanmıştır. Bu yüzden de öteki olarak tanımlanan Doğu ve buna bağlı aidiyetler öteki/düşman olarak tanımlanıp karşısında ‘Batı’ olarak bir kimlik inşa edilmiştir. Bu Batı kimliği ise Yunan kültüründen beslenmiştir. Daha öce de belirtildiği üzere, Batı olarak nitelenen Avrupa kimliğinin temelleri de tarihi Doğu-Batı ayrımına ve Yunan’ın kültürel mirasına dayanmaktadır.

2.1.3. Roma Hukuku

Romalıların Büyük İskender’in İmparatorluğu’na son vermesiyle birlikte Yunan kültürel mirası da Roma İmparatorluğu’na geçmiştir. Helen İmparatorluğuna son verilmesi ile birlikte sınırlar değişmiş ve Doğu-Batı arasındaki ayrım tekrar inşa edilmiştir. Roma’nın bir imparatorluk olması nedeniyle içerisinde çok çeşitli halklar yaşamaktaydı. Topraklarının çoğunluğu güneyde yer aldığından Akdeniz Havzası önemli bir merkez konumunda olup, İmparatorluk için oldukça değerliydi. Akdeniz, İmparatorluğun topraklarını su yollarıyla bağlamakta ve Roma kimliği için büyük önem taşımaktaydı. Su yollarının dışında İmparatorluğun taşlarla döşeli kara yolları da İmparatorluğun birleştirici unsurları arasında yer almaktadır. Çünkü bu yollar hem Roma orduları hem de ticaret için kullanılmaktaydı. Bu yüzden İmparatorluğun

kültürel kimliğinin şekillenmesine de hizmet etmekteydi. Aynı zamanda değişen sınırlarla birlikte Yunan kültürü de bu bölgeye doğru genişlemişti (Cerrah, 2018, s. 63-64).

Roma her ne kadar Batı kimliğini temsil etse de tüm Avrupa kıtasında etkili olduğunu söylemek doğru değildir. Çünkü Roma Germenler üzerinde hakimiyet sağlayamamış ve İngiltere adası Avrupa olarak görülmemekteydi, bu yüzden Roma'nın Batı kimliği tüm Avrupa'yı temsil etmemekteydi. Diğer yandan Roma yine de Batı kimliğinin temsilidir ve bu Batı kimliği de Roma kimliği ile özdeşleştirilmektedir. Roma ile Avrupa arasında tesis edilmiş ilişkiyi T.S. Eliot “ *Biz hepimiz Avrupa Uygarlığı'nın mirasçısı olduğumuz müddetçe, Roma İmparatorluğu'nun da vatandaşları olarak kalacağız.*” (Eliot, 1962, s. 130) şeklinde ifade etmiştir.

Roma kimliğinin temelini Roma hukuku ve Roma vatandaşlığı oluşturmaktadır. Roma hukuk sistemi, Roma İmparatorluğu'nun sınırları içerisinde yaşayanlara ‘Roma vatandaşlığı’ tanınması suretiyle İmparatorluğa aidiyet oluşturuluyordu. Tebaasına çeşitli haklar tanıyan Roma vatandaşlığı o dönemin en önemli olgularından biridir. En önemli özelliğini ise etnik temellere dayanmamasına borçludur çünkü Roma vatandaşlığı çeşitli halkların bir arada barış içerisinde yaşamasına olanak veriyordu (Cerrah, 2018, s. 65). Bu noktada, çalışmanın da temelini oluşturan Avrupa kimliği çerçevesinde oluşturulmaya çalışılan aidiyetin Avrupa Birliği vatandaşlığı yoluyla kurulup kurulamayacağı ve Roma İmparatorluğu ile Roma vatandaşlığının bu bağlamda esin kaynağı olup olamayacağı ve farklı etnik unsurları ve kültürleri bir arada barındıran Avrupa Birliği'nin Roma İmparatorluğu'nun vatandaşlık temelinde elde ettiği başarıyı ve barışı bu yolla oluşturup oluşturamayacağı oldukça önemlidir.

Roma imparatorluğu, Roma vatandaşlığı aracılığıyla yaptığı kimlik tanımlamasına ilaveten öteki ile kurduğu ilişki de bu kimliğe etkide bulunmuştur. Romalılar'ın Kartaca ile sürekli savaş halinde olması ve doğu ile kuzeyden gelen saldırılar Roma kimliğinin ‘öteki’sini oluşturmuştur. İmparatorluğun kimliğinin oluşmasında bu saldırılar birleştirici bir güç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu saldırılar, hem sınırların hem de Roma hukukunun sağladığı barışın ve vatandaşlığın korunması için

birlikte hareket etmeyi zorunlu kılmıştır fakat Romalılar bu saldırılar sonucunda Doğu ve Batı Roma olarak ikiye ayrılmıştır. Bu saldırıların yanı sıra Roma'nın bölünmesinde hukuka dayalı sistemin bozulup sağlanan barışın zarar görmesi de etkili olmuştur. Batı kimliği açısından, Roma Hukuku ve Roma vatandaşlığı ve bunların sağladığı idari sistem, bu kimliğin oluşumunda önemli bir yer tuttuğu açıkça görülmektedir (Cerrah, 2018, s. 65-66).

Daha önceki bölümde de ele alındığı üzere, Antik Yunan ve Helenistik Dönem Avrupa'yı sosyo-kültürel unsurlardan ziyade, coğrafi olarak tanımlamakta ve Doğu-Batı ayrımına dayanarak "Doğu'nun karşısında olan "Batı" kimliğine aidiyeti göstermekteydi. Bu durum Roma İmparatorluğu dönemi içinde geçerli olmuş, bu dönemde de Roma kimliğinin dışında "Avrupalı" olarak nitelendirilen bir aidiyet ya da "Avrupalılık" hissi oluşmamıştır. Bu yüzden Roma, Helen ve Antik Yunan dönemlerindeki edinilen kimlikler doğrudan Avrupa kimliğini oluşturmamakta fakat Batı kimliğinin ve dolaylı olarak da Avrupa kimliğinin kurucu unsurları olmuşlardır. Belirmekte fayda var ki Yunan ve Helen Uygarlıkları Batı kimliğini temsil etmelerine karşın yer aldıkları topraklar bakımından Avrupa'nın oldukça dışında kurulmuşlardır. Bu yüzden bugünkü Avrupa'nın özünü oluşturan Germenler ve Latinler esasında Yunan ve Helen kültürü ile yoğrulmamıştır. Hatta Roma İmparatorluğu ise Germenleri ötekileştirmiş ve kendi kimliğini Germen ötekisi üzerine konumlandırmıştır.

Yine de Roma'nın en büyük katkılarından biri Antik Yunan ve Helen kültürünü Ortaçağ'a aktarabilmesi olmuştur. Roma, Antik Yunan ve Helen İmparatorluğundan aldığı kültürel mirası Latin dünyasına taşımıştır. Roma'nın politika, bürokrasi, merkezi politik düşünce, bireyi, hak ve adaleti temel alan hukuk anlayışı, ortaya koyduğu evrensel hukuk ilkeleri ve bunlara dair düşünceler Avrupa'nın siyasi hayatında ve kimliğinde oldukça etkili olmuştur. Diğer yandan Latin dili Batı kimliğine etki eden en önemli unsurlardan biri olup Ortaçağ döneminin dili olarak varlığını sürdürmüş daha sonra da kilise ve üniversitelerde bilim ve felsefe dili olarak yararlanılmıştır. Roma imparatorluğu Ortaçağ dönemine Yunan ve Helen Döneminin askeri özelliklerini de aktarmıştır. Bu aktarım, Ortaçağ ve sonrasında Avrupa ordularının temelini oluşturmak suretiyle Batı kimliğinin önemli unsurlarından birini oluşturmuştur. Roma İmparatorluğu Hristiyanlığı kabul etmesiyle birlikte,

Hristiyanlık da bütünleştirici bir etki yaparak aidiyet geliştirilmesine katkı sağlamıştır. Kilisenin etkinliğinin artması, Roma'nın Hristiyanlığı kabulü ve İmparatorluk içerisinde yayılması ile din toplumsal yaşamın önemli bir unsuru haline gelmiştir. Bu yüzden Roma Hristiyanlıkla özdeşleştirilmiş ve bu görüş bugünün Avrupa'sında da hala etkisini devam ettirmektedir (Cerrah, 2018, s. 66-67). Bu yüzden Avrupa kimliğinin şekillenmesinde önemli bir rolü olan Hristiyanlık sonraki bölümde detaylı şekilde ele alınacaktır.

2.1.4. Hristiyanlık ve Avrupa

Hristiyanlık, Antik Yunan, Helen ve Roma mirasının yanında Avrupa kimliğini etkileyen ikinci unsurdur. Filistin'de Yahudi İsa'nın dini mesajı ile ortaya çıkan Hristiyanlık Yahudiler tarafından hoş karşılanmamış ve İsa'yı çarmıha germişlerdir. İsa'nın tekrar dünyaya geleceğine inananlar onun öğretilerini yaymaya çalışmışlardır. Roma İmparatorluğu'nun Hristiyanlığı kabul etmesi ve Yahudilerin Hristiyanlığa olan karşıtlığı Avrupa'nın kültürel kimliğinin şekillenmesinde iki önemli unsur olarak karşımıza çıkmaktadır (Altındal, 2010, s. 17-18).

Roma İmparatorluğu Hristiyan dininin kuzeyden gelen Germenlerin baskısı ile oldukça zayıf düşmesiyle 3. yüzyıl itibariyle dünyanın merkezi olma konumunu yitirmeye başlamıştır. Daha sonraları ise Roma İmparatorluğu Hristiyanlığı resmi din olarak kabul etmiş fakat kuzeyden gelen Germen akınları yüzünden Batı Roma İmparatorluğu 5. yüzyıl sonunda yıkılacaktır (Cerrah, 2018, s. 69).

Roma İmparatorluğu'nun Hristiyanlığı kabul etmesinin ardından Hristiyanlık misyonerliği ile emperyalist amaçlar bir arada düşünülmüştür. Bu yüzden Roma'nın resmi dini olarak Hristiyanlık, İmparatorluğun amaçlarına hizmet etmeye başlamıştır. Buna bağlı olarak Roma'nın siyasi otoritesi Hristiyanlığın temsili olan Kilise ile birlikte varlığını sürdürmüş ve Kilise, siyasi otoritenin varlığını Hristiyanlık ile açıklayarak hem siyasi otoritenin hem de Kilise'nin güçlenmesini sağlamıştır. Güçlenerek ortaya çıkan Kilise hem Ortaçağ'da hem de sonrasında Avrupa kimliğinin oluşumunu oldukça etkilemiştir. Kilise, güçlü yükselişine rağmen Antik Dönemin mirasını yıkmamış, ona kendine özgü unsurlar katmayı tercih etmiştir. Unutulmamalıdır ki Hristiyanlık oldukça gelişmiş ve kökleşmiş Yunan-Roma kültürünü ortadan kaldıracak kültürel derinliğe asla sahip olmamıştır (Cerrah, 2018,

s. 70). Bu yüzden de Hristiyanlık Avrupa kültürü üzerinde tek başına belirleyici olmamış, bu kimliğin üzerindeki etkisini Yunan ve Roma mirası ile birlikte sağlamıştır.

Hristiyanlık sadece Roma üzerinde etkili olmamış bunun yanında Germen hakları üzerinde de etkili olmuştur çünkü Germen akınları ile yıkılan Batı Roma İmparatorluğu bu akınlar sırasında Hristiyanlık ile tanışmış ve onun Avrupa'nın diğer bölgelerine de aktarılmasını sağlamışlardır. Böylece Hristiyanlık tüm Avrupa'ya özgü bir hale gelmiş ve Avrupa ile özdeşleşen bir değer olmuştur ve bu özdeşleşme 'haç' simgesi ile sembolleştirilmiştir (Cerrah, 2018, s. 70).

Batı Roma'nın zayıflaması ile Latin dünyası merkezi konumunu kaybetmeye başladığında karşısında Bizans İmparatorluğu ve İslam Medeniyeti yükselişe geçmişti. Bizans İmparatorluğu Batı Roma tarafından öteki olarak nitelendirilirken aynı zamanda hem Kilise'nin Katolik-Ortodoks olarak ayrılması hem de İslam'ın Kuzey Afrika ve Orta Doğu'da yayılması Batı'nın kimliğini yeniden konumlandırmasını gerekli kılmıştır. Bunun neticesinde Akdeniz'in kuzeyine kayan Batı hem Hristiyanlığı kabul etmiş hem de Germenleri öteki olarak görmekten vazgeçmiştir. İslam'ın yayılması ve Hristiyanlığın Avrupa üzerindeki bu etkisi Akdeniz havzasından kuzeye doğru kaymanın düşünsel boyutunu oluşturmuştur. Bu yüzden de Batı Roma'nın yıkılışı ile Britanya, Fransa, Almanya Avrupa'nın özünü oluştururken bu durum günümüze kadar süregelmiştir. Aynı zamanda Yunan mirasına sahip çıkan Bizans 'öteki' olarak görülmüştür. Tüm bunları değerlendirdiğimizde, coğrafi olarak Avrupa'nın içine hapsedilmiş olan Batı, Baltık Denizi'ni merkezileştirerek kendi kimliğini öteki olarak gördüğü Bizans ve İslam karşısında konumlandırmıştır (Cerrah, 2018, s. 70).

Özetlenecek olursa;

- Germenlerin Roma'ya gerçekleştirdiği akınlar,
- Hristiyanlığın Roma İmparatorluğu tarafından kabul edilmesi,
- Roma'nın Doğu ve Batı olarak ikiye ayrılması,
- Roma İmparatorluğu'nun ayrılışına paralel olarak Kilise'nin de Ortodoks (Doğu Kilisesi) ve Katolik (Batı Kilisesi) olarak ikiye ayrılması,
- Batı Roma'nın Doğu Roma ve İslam karşısında zayıflamaya başlaması,

- Batı Roma'nın parçalanması ve Avrupa'da siyasi bütünlüğün sağlanamaması,
- Ortaya çıkan siyasal parçalanmışlığı Kilise'nin doldurmaya çalışması,
- Kilise'nin siyasi rol üstlenerek güçlenmesi

Avrupa kimliğinin şekillenmesinde etkili olmuştur.

Germen saldırıları ile birlikte Roma İmparatorluğu Doğu ve Batı olarak ikiye ayrılmış, Doğu Roma, Bizans İmparatorluğu'nun, Ortodoks dininin ve Yunan kültürünün temsilciliğini üstlenmiştir. Batı Roma ise Latin-Hristiyan kültürü içerisinde Katolik Kilisesi'nin öncülüğünü üstlenmiştir. Dinsel olarak kökenleri ortak olmakla birlikte, Ortodoks Kilisesi ve Katolik Kilisesi'nin dini ritüelleri birbirinden oldukça farklıydı. Doğu'da Bizans İmparatorları hem siyasi hem de dini otoritenin temsilcisiydiler, siyasi ve dini yetkilerle donatılmış ve kendilerini İsa'nın yeryüzündeki temsilcisi olarak görmekteydiler. 6. yüzyıl itibarıyla hem imparator hem de papa unvanı taşıyorlardı. Batı'da ise imparatorluk ve kilise birbirinden ayrıydı. İmparator dini ve kutsal konularla ilgili olarak papaların yasalarına uymakla yükümlüken, papalar da günlük hayatı düzenleyen işlerle ilgili olarak imparatorların yasalarına uymak zorundaydılar. Öte yandan, Doğu Kilisesi'nin ilerleyişi Slav topluluklar arasında devam ederken, Katolik Kilisesi ise Avrupa'da yayılmıştır (Cerrah, 2018, s. 70).

Hristiyanlığın Avrupa'da birleştirici bir unsur olarak ortaya çıkması ancak 7. yüzyılda İslam'ın doğuşu ve yükselişi ile mümkün olmuştur. Batı Avrupa kendi içindeki Frenk, Germen, Latin gibi farklılıkları bir kenara bırakıp Hristiyanlığın birleştirici gücünü İslam'ın yükselişi ile birlikte kullanmaya başlamıştır. İslamiyet 7. ve 8. yüzyıllarda Kuzey Afrika, İran ve Hindistan'da etkili olurken; ortak tehdit olarak algıladıkları İslam, Doğu ve Batı Kiliseleri'nin arasındaki ayrımı ortadan kaldırmaya yetmemiş ve bu iki Kilise arasında birleştirici bir etkiye sahip olmamıştır (Cerrah, 2018, s. 71).

662 yılında Emevi İmparatorluğu'nun kurulup Kuzey Afrika'yı fethetmesi ve 711 yılında İber yarımadasına hâkim olmasının etkileri Avrupa için oldukça önemli olmuştur. Avrupa, Müslüman ilerleyişini 732 yılında Tur Savaşı ile Puvatya taraflarında durdurması ile Pireneler, İslamiyet ve Hristiyanlık arasındaki sınır hattı olmuştur. İspanya'da hüküm süren Endülüs Emevi burada varlığını 15. yüzyılın

sonlarına kadar devam ettirmiştir. Endülüs Emevilerinin İspanyadaki varlığı ve Tur Savaşında Müslümanlara karşı verilen mücadele Avrupa'da düşman olarak tanımlanan bir öteki kimliği oluşmasına sebep olmuş ve Roma'nın yıkılışından sonra bütünlük sağlayamayan Avrupa, Hristiyan öğretisi etrafında birleşerek kendine bu öteki karşısında bir kimlik tanımlamıştır (Delanty, 2005, s. 37-42).

Hristiyanlık ve İslam ekseninde devam eden mücadelenin bir diğer yansıması ise Haçlı Seferlerinde görülmektedir. Kilise'nin önderliğinde kutsal toprakların geri alınması için gerçekleştirilen bu seferler Avrupa kimliğini şekillendiren diğer bir unsur olmuştur. 1453'ten önce Bizans döneminde İstanbul'un iki kere Müslümanlar tarafından kuşatılması ve Puvatya'da Tur Savaşında Müslümanların yenilmesi Doğu ile Batı arasındaki sınırları belirlerken (Delanty, 2005, s. 37-42), Doğu-Batı karşıtlığı değişik biçimlerde günümüze kadar devam etmiş ve Avrupa kimliğinin ötekileştirme üzerinden kimlik tanımlamasında oldukça etkili olmuştur.

Hristiyanlık ile ilgili değerlendirmemiz, Hristiyanlığın birleştirici bir unsur olarak tek başına Avrupa'nın kültürel kimliğinin oluşmasında yetersiz kaldığı, İslam tehdidi karşısında Hristiyanlığın birleştirici bir güç olmayı başarabildiği yönündedir. Böylece çeşitlilik arz eden Avrupa ötekileştirdiği İslam karşısında ancak tek bir kimlik altında birleşebilmiştir. Bununla birlikte Roma'nın parçalanmasının ardından siyasi bütünlük yakalanamaması Kilise'nin güçlenmesine zemin hazırlarken Roma İmparatorluğu sonrasında Hristiyanlık unsuru Avrupa kimliğinde ağır basmaya başlamıştır. Bu dönemde kökeni Doğu'ya ait olan Hristiyanlık Latin dünyası tarafından içselleştirilmiş ve Avrupalılaştırılarak Batı dünyasının bir unsuru haline gelmiştir. Ayrıca Avrupa'nın barbarları olarak görülen Germenler tarafından da Avrupa kimliğinin önemli bir unsuru olarak görülmüştür.

2.1.5. Ortaçağ'da Feodal Avrupa

Ortaçağ Dönemi, Antik ve Modern dönemler arasında yer alan ve Avrupa kimliğinin oluşturulmasında oldukça önemli bir dönemdir ve Ortaçağ, kolektif bir Avrupa kimliğinin oluşmasında önemli bir döneme tekabül etmektedir. Bu dönemde yaşanan gelişmeler sadece bu kimliği şekillendirmemiş aynı zamanda gelecek dönemlerdeki Avrupa kimliğine de etkide bulunmuştur. Ortaçağ aynı zamanda Avrupa kimliğinin doğulu köklerinden (Yunan-Helen) kopuşu ifade eder çünkü bu dönemin Avrupa

kimliği ile ilgili en belirgin özelliği doğulu kökenlerini reddedip Doğu'yu ötekileştirerek kendi kimliğini oluşturmaya çalışmasıdır.

476'da Germen akınlarının sonucunda Batı Roma'nın yıkılması ile başlayan Ortaçağ, 1453'te İstanbul'un Osmanlılar tarafından fethedilmesi ile sona erer. Ortaçağ döneminde Avrupa, siyasi olarak parçalanmış bir özellik sergiler. Bu dönemde Avrupa'nın dünyanın diğer bölgelerine göre ikincil derecede öneme sahiptir çünkü Avrupa, Doğu'da Osmanlı İmparatorluğu ve Moskova Prensligi, Uzak Doğu'da Ming Hanedanlığı ve Amerika kıtasında Aztek ve İnka İmparatorlukları arasında kalan bir bölgeyi simgelemektedir ve bu bölgelere kıyasla Avrupa nüfusu daha azdır. Üstelik Ortaçağ'da Avrupa yeryüzünün %7'sini kaplarken, Avrupa'nın %25'ine de Müslümanlar hakimdi. 10. yüzyıla kadar kuzey bölgelerini kendisine dahil edemeyen Avrupa şimdiki büyüklüğünün üçte biri kadardır (Cerrah, 2018, s. 74). Bu açıdan değerlendirildiğinde kendini Katolik-Latin olarak tanımlayan Avrupa 16. yüzyıla kadar ikincil öneme sahip bir bölge olmuştur.

Avrupa'nın öteki olarak nitelendirdiği Bizans İmparatorluğu 13. ve 14. yüzyıllarda ve yine Avrupa'nın Doğu-Batı tartışmaları ekseninde Doğu olarak ötekileştirdiği Osmanlı İmparatorluğu 17. yüzyıla kadar Avrupa'dan ileridedir. Avrupa'nın 14. yüzyılda yaşadığı kısa süreli buzul çağı ve 1300'lerin ortasında yaşanan *Black Death* (veba salgını) Avrupa nüfusunun önemli bir bölümünü yok ederken Avrupa'nın güç kaybetmesine sebep olmuştur. Bu veba salgını Bizans'ı çok fazla etkilemediğinden Bizans İmparatorluğu'nun varlığını devam ettirmesine de katkı sağlamıştır. Diğer yandan Müslümanların askeri, bilim-teknoloji ve siyasi yönden güçlenmeleri Avrupa karşısında yükselişe geçmelerini sağlamış ve Avrupa-Bizans-Müslümanlar ekseninde yaşanan gelişmeler Avrupalılık kimliğinin şekillenmesinde önemli rol üstlenmiştir (Cerrah, 2018, s. 74-75).

Kavimler Göçü ile Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılması Avrupa'nın etnik ve siyasi yapısında değişime ve Avrupa'da yeni bir yönetim şeklinin belirmesine sebep olmuştur. Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılışının ardından Avrupa'da etnik yapı çeşitlenirken siyasi yapı bütüncül olarak varlık gösterememiş ve parçalı bir yapı arz etmiştir. Siyasi birliğini sağlayamayan Avrupa'da ortaya çıkan yeni yönetim şekli ise feodalizm olmuştur.

Charles Tilly, Avrupa'nın bu dönemde beş yüz siyasi birimden (dükalık, prenslik ve kent devletleri) oluştuğunu belirtmektedir (Tilly, 1990, s. 45). Avrupa'daki bu feodal düzen Avrupa'nın zayıf düşmesine yol açıyordu. Çünkü siyasi bütünlükten yoksun Avrupa'daki feodal yapılar arasındaki çatışmalar Avrupa'nın zayıf düşmesine zemin hazırlıyordu. Bu dönemde ticaretin de gümrük duvarları yüzünden çok fazla gelişemiyor olması Avrupa'nın sadece siyasi birliğini değil aynı zamanda kültürel açıdan etkileşimi ve birleşmeyi baltalamaktaydı. Bu tablo karşısında Ortaçağ'da yükselen egemen güç ise Kilise Kurumu olmuştur. Bu nedenle, Kilise Ortaçağ'da Avrupa kimliğini şekillendiren önemli unsurlardan biri olarak sonraki bölümde ele alınacaktır.

2.1.6. Kilise'nin Avrupa Üzerindeki Etkisi

Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasının ardından Avrupa, Ortaçağ'da siyasi birlikten yoksun, feodal düzende ve görece olarak dünyanın diğer bölgelerinden daha zayıf veya ikincil derecede önemli bir bölge olarak karşımıza çıkmaktadır. Avrupa'nın Yunan, Helen ve Roma İmparatorluğu dönemlerinde Doğu-Batı ayrımına dayalı olarak geliştirdiği kimliği Hristiyanlığın kabulünün ardından bir takım farklılıklara uğramıştır. Çünkü Ortodoks ve Katolik olarak ikiye bölünen Hristiyanlık, Ortodoksluğu Doğu'ya atfederek ötekileştirmiş ve kendisini Latin-Katolik olarak tanımlamıştır. Hristiyanlık, Ortaçağ'da siyasi birlikten uzak Avrupa'yı İslam tehdidi karşısında bütünleştiren unsur olmuştur. Kilise ise bu dönemde Katolik Hristiyanlığın kurumsal yapısını oluşturduğundan, siyasi açıdan parçalı Avrupa'yı bir araya getirmek Kilisenin önderliğinde Hristiyanlık ile olmuştur. Ortaçağ'da Avrupa kimliği ise Batı'nın ya da Avrupa'nın Latin-Katolik özellikleriyle özdeşleştirilerek tanımlanması ve Doğu'nun İslamiyet ile özdeşleştirilerek ötekileştirilmesi üzerine kurulmuştur. İslam dünyasının askeri ve siyasi açıdan güçlenmesi ve bu dönemde Avrupa'ya doğru ilerleme göstermesi Avrupa için önemli bir tehdit oluşturmuş ve Avrupa tarafından ötekileştirilmiştir. 8. Yüzyıl itibarıyla Endülüs Emevileri'nin ve Türklerin varlığı Avrupa'yı Hristiyanlık çatısı altında birleşmeye itmiştir. Bu nedenle, Ortaçağ'da Avrupa kimliği Hristiyan kültürel kimliği tarafından inşa edilmiş ve Kilise'nin hakimiyeti altında Avrupa'nın sosyo-kültürel yapısı şekillenmiştir. Bu Doğu-Batı, İslamiyet-Hristiyanlık çatışmasından dolayı Kilise'nin,

bütünlükten yoksun Avrupa'da etkisi artmış ve 1648 Westphalia Antlaşması'na kadar Avrupa siyasi siteminin en önemli unsuru olmuştur (Newman, 2012).

Kilise'nin Ortaçağ'da Avrupa üzerindeki etkisini Haçlı Seferlerinde de görmekteyiz. Hristiyanların kutsal olarak kabul ettikleri Kudüs ve çevresi 7. yüzyıl itibariyle Müslümanların egemenliği altında bulunmaktaydı. Kilise'nin temsil ettiği Hristiyanlık çatısı altında birleşen Avrupalıların bu kutsal yerleri Müslümanlardan almak için yaptıkları seferler Haçlı Seferleri olarak adlandırılmaktadır. Bu seferlere katılan Hristiyanlar sembol olarak haç işaretini kullanıyorlardı ve bu nedenle de kendilerine Haçlı denilmiştir. Gerçekleştirilen sekiz haçlı seferinden sadece iki tanesine krallar katılmamıştır. Buradan hareketle, Kilise ve Hristiyanlık, haç sembolü etrafında Avrupa'yı haçlı ideolojisi etrafında birleştirmiş ve Hristiyan birliği düşüncesinin oluşmasına katkı sağlamıştır. Tüm bu gelişmeler Ortaçağ'da Avrupa kimliğinin Avrupa-Kilise-Hristiyanlık üçgeninde ve İslam tehdidi karşısında şekillendiğine işaret etmektedir.

Avrupa'nın güçsüz düşmesine yol açan en önemli sebeplerden biri siyasi bütünlüğünü sağlayamaması ve feodal düzende siyasi birimler arasındaki çatışmalardır. Tüm bunlar Avrupa'da barışın kurulmasına engel teşkil etmektedir. Ortaçağ'da Avrupa'nın bütünleşmesine yönelik en büyük adım Charlemagne tarafından gerçekleştirilmiştir. 9. Yüzyılda Kilisenin de desteklediği ve Kilise tarafından taç giydirilerek imparator ilan edilen Charlemagne Kutsal Roma Germen İmparatorluğunu kurmuştur. Böylece Kilise ve Hristiyanlık ilk defa Avrupa'nın siyasal olarak bütünleşmesini sağlayan bir araç olmuştur (Delanty, 2005, s. 63). Bu araç aynı zamanda Avrupa'nın siyasi temellerinden birinin Hristiyanlık olduğunu göstermektedir.

Ortaçağ'a kadar coğrafi anlam içeren Avrupa, Ortaçağ ile birlikte siyasi bir nitelik kazanmıştır. Bunda Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu'nun kurulmasının etkisi büyüktür. Aynı zamanda Avrupa'da Hristiyanlığa duyulan aidiyet Avrupa'nın kültürel kimliğinin temellerini inşa etmiştir. Ancak Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu'nun Kilise'nin desteğine rağmen tüm Avrupa'yı hâkimiyeti altına alamayışı Avrupa çapında bir birlik sağlanmadığını göstermektedir. Avrupa'da yaşanan bu olaylar, Ortaçağ'ın Avrupa kimliğine yaptığı en büyük katkının, onu

coğrafya boyutundan çıkarıp siyasi ve kültürel bir boyuta taşınması olmuştur. Diğer yandan, bu katkı geleceğin Avrupa'sının temellerini de oluşturmaktadır. Durumu Avrupa'da yaşayan halklar açısından değerlendirecek olursak, bu dönemde henüz "Avrupalılık" aidiyetinin oluşmadığı açıktır. Çünkü halkların feodal düzende feodal beylerin, köy ve kasabaların dışında aidiyet geliştirebilecekleri bir unsur bulunmamaktadır. Avrupa'da feodal düzenin dışında siyasi bir kurumun gelişme gösteremeyişi neticesinde Kilise bu boşluğu doldurmuş ve Avrupa'nın büyük bir kesimine erişme şansına sahip olmuştur. İslamiyet'in öteki olarak görülüp dış tehdit olarak değerlendirilmesi bu anlamda Kilise'nin işini kolaylaştırmış ve yükselişine katkı sağlamıştır. İslamiyet, Avrupalıları ortak tehdit karşısında Hristiyanlık çatısı altında ve Kilise'nin önderliğinde birleştiren unsur olmuştur (Cerrah, 2018, s. 78-79).

Avrupa'nın birleşerek kutsal toprakları almak için yaptıkları Haçlı seferleri, Avrupalıların Kudüs'e gerçekleştirdikleri hac yolculukları (Koca, 2017, s. 18) ve gelişmekte olan ticari faaliyetler Avrupa halkları arasında etkileşimi arttırması açısından da önem arz etmektedir.

Kısaca özetlenecek olursa, Avrupa'nın siyasi bütünlükten uzak oluşu, etnik ve siyasi yönden çeşitlilik arz eden parçalanmışlığı ortak Avrupa kimliğinin oluşmasının önündeki engellerden biridir. Bu dönemde Avrupa kimliği önündeki engelin aşılmasını sağlayan ya da dengeleyen unsur 'öteki' olmuştur. Çünkü yaratılan öteki olumsuz anlamlar yüklenerek düşman olarak görülmüştür. Bu nedenle ortak tehdit olarak gördükleri İslam karşısında Hristiyanlık ortaklığında Avrupa birleştirilmiştir.

2.1.7. Modern Dönemde Avrupa

1453 yılında İstanbul'un Osmanlılar tarafından fethedilmesinin ardından Avrupa'nın batıya doğru genişlemesinin başlamasıyla Hristiyanlığın etkisinin azalmakta olduğu görülmektedir. 15. Yüzyıldan itibaren Osmanlı İmparatorluğu ile karşı karşıya kalan Avrupa'nın kimliği de artık bu etkileşim üzerine inşa edilmeye başlanmıştır. Belirtmekte fayda var ki Hristiyanlık dininin etkisi bu dönemde azalsa da hiçbir zaman bu etki yok olmamıştır. Haçlı seferlerinde gösterdiği etkiye benzer biçimde, Hristiyanlık Erken Modern Dönemde Hristiyan misyonerliği aracılığıyla Avrupa'nın emperyal genişlemesinin meşruiyetini oluşturmuştur. Delanty'e göre, Avrupa Hristiyanlıktan hiçbir zaman radikal bir kopuş göstermemiş tersine, Avrupalılık'ın

tanımlanmasında din yine önemli bir unsur olarak yer almış sadece Aydınlanma ile daha seküler bir biçimde tezahür etmektedir (Delanty, 1995, s. 15-36).

Avrupa'nın Haçlı Seferlerinde uğradığı yenilgiler, güneydoğu Avrupa'da Müslüman Türklerin varlığı ve doğusunda Osmanlı İmparatorluğu'nun bulunması Avrupalıları batıya doğru genişlemeye zorlamıştır. Böylece Avrupa'nın coğrafi keşifleri ve kolonyal genişlemesi başlarken 15. yüzyılda güneydoğudaki Müslümanlar ve Yahudiler'in Avrupa'dan atılması (Cardini, 2004, s. 164) ile Avrupalılar açısından batı yönünde ilerlenmesine engel bulunmuyordu. Batıya doğru bu ilerleyiş Avrupa kimliğinin, Kilise'den ayrı mutlakiyetçi yönetimlerin egemenliğinde ve Protestan anlayışının hakim olduğu bir şekilde gelişmesine neden olmuştur.

15. Yüzyıl sonrasında oluşan bu Avrupa kimliği Hristiyanlığın etkisinden çıkmaya başlaması ve yeni dünyanın keşfi ile yeni bir 'Batı' anlayışı ve Avrupa'yı da kapsayan Batı kimliği doğdu. Bu Batı kimliği kutsal değerlerden bağımsız yeni Avrupa değerleri üzerinden şekillenmekteydi. Amerika kıtasının keşfedilmesiyle birlikte Avrupa değerleri buraya transfer edildi ve 'Batı' mitinin de başlangıcını oluşturdu. Önceden ötekileştirilen Müslümanların yerini yeni dünyanın barbarları aldı. Yeni keşfedilen yerlere transfer edilen Avrupa değerleri ve Hristiyan misyonerliği, Avrupa'nın sömürgecilik politikalarının meşruiyetini sağlayan birer araç olarak karşımıza çıkmaktadırlar (Cerrah, 2018, s. 82).

Avrupa'nın coğrafi keşifler sayesinde elde ettiği zenginlik Avrupa'da yeni sınıfların ortaya çıkmasına da hizmet etmiştir. Ortaya çıkan burjuva sınıfı ile aristokrasi ve Kilise arasında geçen mücadele modern dönem Avrupa kimliğinin şekillenmesinde önemli rolü olmuştur. Burjuva sınıfının zenginleşmesi ve ticaretin artmasıyla eşgüdümlü olarak Avrupa'da insanı temel alan ve yücelten, seküler, aklın ve bilimin egemen olduğu düşüncelerin geliştiği Rönesans 15. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Rönesans'ın Avrupa düşüncesine kattığı bu gelişim ile birlikte Hristiyanlık sorgulanmaya başlamış ve Reform hareketlerini de beraberinde getirmiştir. Avrupa'da bu dönemde yaşanan gelişmeler Aydınlanma Çağı'nın entelektüelliğine kaynaklık etmiş ve Avrupa modern döneme geçmiştir (Delanty, 2005, s. 95-102).

Aydınlanma döneminde Avrupa'nın kimlikel açıdan gösterdiği değişim, Avrupa düşüncesinin bir birlik-topluluk olma yönünde dönüşmesi olmuştur. Aydınlanma

döneminde Avrupa evrensel değerler üzerine kurulan bir uygarlık projesi olarak görülmüştür (Malmberg ve Strath, 2002, s. 2). Aydınlanma çağının en temel özelliği aklın kullanımına ilişkindir. Aydınlanma çağının en önemli özelliği dönemin ünlü düşünürü Kant tarafından “Aklını kendin kullanmak cesaretini göster.” şeklinde ifade edilmiştir (Kant, 1784).

Aydınlanma'nın mimarı Kant Aydınlanma'nın ruhunu ise ‘ebedi barış’ üzerine inşa etmiştir. Kant'ın ebedi barışı ise dünya vatandaşlığının sağlanması yoluyla sağlanmaktadır. Aynı şekilde Victor Hugo barışın sağlanması için Avrupa'ya birlik çağrısı yapar ve Avrupa Birleşik Devletlerinin kurulmasını dile getirir (Cerrah, 2018, s. 94-95).

Savaşmadan barış içerisinde yaşamaya dair duyulan özlem Kant ve Hugo'nun belirttiği üzere Avrupa'nın birliği ile giderilecektir. Avrupa'nın birleştirilmesi yönündeki temel düşünce ise birleşmiş Avrupa'nın daha güçlü olacağına dair olan inanca dayanmaktadır.

Yaşanan bu gelişmeler modern dönemde Avrupa'nın siyasi yapılanmasını da değiştirmiş, Avrupa ulus-devletlerden oluşan bir bölge haline gelmiştir. Avrupa düşüncesinin erken modern dönemde ve onun sonucunda modern dönemde uğradığı değişiklik Avrupa kimliğinde de dramatik bir değişim yaratmıştır.

2.1.8. Fransız Devrimi ve Avrupalılık

1789 yılında başlayan Fransız Devrimi sadece Fransa'da değil tüm Avrupa kıtasında ve hatta kıta dışında etkili olmuştur ve modern dönem Avrupa kimliğini şekillendiren önemli olaylardan biridir. Fransız Devrimi'nin özgürlük, eşitlik ve kardeşlik değerleri üzerinde yükselerek yaydığı ulusçuluk akımı Avrupa'nın ulus-devletleşmesini hızlandıran etkenlerden biri olmuştur. Burjuva'nın Eski Rejim sahibi yönetici sınıfa duyduğu tepki üzerine ortaya çıkan Fransız Devrimi (Delanty, 2005, s. 107-108) Avrupa'nın sosyo-politik ve kültürel yapısını değiştirmiştir. Tüm bu gelişmeler de Avrupalılık anlayışının ve kimliğinde de değişimlere sebep olmuştur.

2.1.9. Avrupa'da Ulusçuluk ve Avrupa Kimliği

Ulusalçılık ve Avrupalılık kavramları birbiriyle çelişiyor gibi gözükse de Avrupa, 19. yüzyılda Avrupa ideali çevresinde birleşmeyi başarabilmişlerdir. Bu başarının

arkasındaki en büyük sebep ise Avrupa devletlerinin emperyal amaçlarıdır. Avrupa'da gelişen güç dengesi sistemi ile her bir Avrupa devletinin ulusal çıkarları bu sistemin sürdürülmesini gerektirmekteydi, çünkü Avrupa devletleri kendi içlerinde barış ve güvenliği sağlayamadıkları sürece Avrupa dışında varlık gösteremeyeceklerinin bilincindeydiler. Bu yüzden Avrupa kıta içerisinde parçalı yapıya sahip olsa da, dışarıda bir bütün olarak varlık göstermekteydi. Dünyanın diğer bölgeleri açısından bakıldığında emperyal politikalar uygulayan tek varlık olarak Avrupa görülmekteydi. Böylece Avrupa kimliği algısı yeni bir şekle bürünmüş oldu. Bu yenilik Avrupalı ulus-devletlerin ulusal çıkarları çerçevesinde temellenen pragmatist bir anlayışla ortaya çıkıyordu ve ayrıca 19. yüzyılda Avrupa'nın coğrafi ve kültürel kimliklerine ek olarak aynı zamanda ona politik bir kimlik kazandırılıyordu. Bu politik kimlik Reform, Rönesans ve Aydınlanma ile kurulan değerlere, aklın ve bilimin üstünlüğüne dayanan hümanizm ile etkileşim içindedir ve bu evrensel değerler de Avrupa'nın kültürel kimliğinin gelişimine oldukça katkıda bulunmuştur (Cerrah, 2018, s. 87-88).

2.2. Avrupa Birliğinde Demokrasi ve Meşruiyet Sorunu

Avrupa Birliği'nde vatandaşların Avrupa kimliğinin benimsenmesi ve AB politikalarının benimsenip desteklenmesine yönelik yaşanan sıkıntılar aslında temelde meşruiyet sorunundan kaynaklanmaktadır. Birlik'in özellikle ekonomik entegrasyon doğrultusunda elitler düzeyinde atmış olduğu adımlarda sıkıntı yaşanmazken; entegrasyonun siyasi, kültürel ve sosyal boyutu gibi halk desteğini ve rızasını gerektiren konularda Birlik'in, vatandaşları tarafından gerekli desteği görememesi supranasyonel örgütlenme içerisinde halkların onay ve desteğinin önemini oldukça belirginleşmiştir. Entegrasyonun ileriki dönemleri Birlik'in halktan uzak şekilde ilerlediğini göstermiş ve bu yöndeki eksiklikler bazı düzenlemelerle giderilmeye çalışılsa da AB'de bir meşruiyet açığının olduğu, dolayısıyla meşruiyetini sağlayamamış bir düzende halkların uygulanan ya da uygulanmak istenen politikalara destek vermeyişi ve politikaların uygulanması noktasında zorluklarla karşılaşılması oldukça doğaldır.

Meşruiyet bir yönetimin devamlılığının temelini oluştururken Weber *"her gerçek egemenlik ilişkisinin ayırt edici kriteri, en düşük düzeyde bile olsa, belli bir ölçüde"*

gönüllü kabuldür...” (Weber, 2013, s. 49). diyerek meşruiyetin gönüllü kabul ile oluştuğunu söylemektedir. Weber, üç tip otorite üzerinden meşruiyet kavramını değerlendirmekte ve bir otoritenin meşru görülebilmesi için temel ölçüt olarak sadece ona uyulmasının ele alınamayacağını çünkü otoriteye bazı durumlarda mecburiyetten veya bazı durumlarda da çıkar sağlamak amacıyla rıza gösterilebileceğinden her otoriteyi meşru görmemektedir (Weber, 2013, s. 52). Weber’in üçlü sınıflandırması yasal-ussal otorite, geleneksel otorite ve karizmatik otorite şeklindedir. Karizmatik otoritenin belirleyicisi güce bağımlı olanların onu kabul etmesidir (Weber, 2013, s. 91). Yönetilenlerin, yöneticiyi meşru kılmalarını ve o yöneticiyi belirlemelerini sağlayan en önemli şey onun diğerlerinden farklı olan kişisel özellikleri ve etki gücü diğer bir deyişle karizmasıdır. Weber’in diğer bir otorite sınıflandırması olan geleneksel otorite *“geçmişten gelen kural ve güçlerin kutsallığını ileri sürerek meşruluk tezinde bulunan ve kendisine inanılan egemenlik türü”* olarak tanımlanmaktadır (Weber, 2013, s. 69). Buradaki meşruiyetin temelini ise halkın geleneklere olan bağlılığı oluşturmaktadır. Bu yüzden bu otoritenin devamlılığı yöneticinin geleneklere bağlı kalıp onlara uymasında saklıdır.

Weber’in üçüncü otorite tipini ise yasal-ussal otorite oluşturmaktadır. Buradaki meşruiyetin kaynağını ise yasalar ve hukuki düzenlemelere dayanmaktadır. Diğer otorite tiplerinden farklı olarak otorite sahibine ya da geleneklere değil ‘kanun’a itaat edilmektedir (Weber, 2013, s. 57). *“Konumuyla ilgili eylemlerinde, verdiği emirler de dahil, kendisi de, gayri şahsi bir düzene bağımlı kalır ve faaliyetlerini kendi koyduğu kurallar ve verdiği emirler çerçevesinde yürütür.”* (Weber, 2013, s. 56). Bu yüzden Weber’in yasal otoritesi kanunlara ve kurallara bağlı bir düzene vurgu yaparken otoritenin kendisi de diğer bütün bireyler gibi kanun ve kurallara uymakla yükümlüdür. Çelebi, Weber’in yasal otoritesinin hukuk devletini işaret ettiğini ve itaatın kişilere veya geleneksel değerlerden ziyade kurallara gösterildiğini belirtmektedir (Çelebi, 2002a, s. 173).

Meşruiyetin Avrupa Birliği içerisinde önemli bir konu haline gelmesi meşruiyet ve kimlik arasındaki sıkı bağa dikkatleri çekmektedir. Schmidt bu bağın AB’de ne düzeyde var olduğunu ve olması gerektiğini değerlendirirken Avrupa kimliğinin oluşmamasının AB’nin meşruiyeti üzerinde etkili olduğunu belirtmektedir. (Schmidt, 2011, s. 17). Schmidt için meşruiyetin varlığını sorgulamaya iten diğer bir durum da

iletişim eksikliğidir. Birlik içerisinde gerçekleştirilenlerin vatandaşlar nezdinde sadece kabul edilebilir şeyler olmasından ziyade vatandaşlar tarafından kabul edilmiş olmaları gerekmektedir (Schmidt, 2011, s. 28). Diğer bir deyişle, elitlerin ya da bürokratların gerçekleştirdikleriyle devam ettirilen entegrasyonun halk tarafından kabul edilebilir düzeyde görülmesinden ziyade halkların aktif katılımı ve desteği ile kabul edilmiş olmasını vurgulamaktadır.

Schmidt aynı zamanda sadece seçimler aracılığıyla meşruiyetin sağlanamayacağını fakat Avrupa Parlamentosu'nun politika yapım süreçlerine daha fazla rol alması gibi kurumsal reformların gerçekleştirilmesinin meşruiyet ile bağlantılı olduğunu söylemektedir. Öte yandan ulusal parlamentolar ile Avrupa Parlamentosu'nun arasındaki etkileşimin artması gerektiğini bu yolla vatandaşların AB ile ilgili konularda daha fazla bağ kurulabilmesinin altını çizmektedir (Schmidt, 2011, s. 33). Vatandaşların aktif katılımıyla oluşturulacak politikalar aracılığıyla hem seçimlere katılım oranları artacak hem de müzakere ortamlarının oluşturulmasıyla Avrupa kimliğinin oluşumuna da katkı sağlayacaktır (Schmidt, 2011, s. 32).

Günümüzde AB'de demokrasi ve meşruiyet açığı sorunlarından bahsedilmesi geçmişte Avrupa halklarının onayını nasıl aldığını ve meşruiyetini nasıl sağladığını önemli bir konu haline getirmiştir. Weiler, demokrasi ve meşruiyet açığı sorununun yeni bir sorun olmadığını ve henüz Avrupa Birliği adını bile almadan önce böyle bir sorunun var olduğunu söylemektedir. Weiler süreç ve sonuç odaklı ikili meşruiyet sınıflandırmasını, AB'de meşruiyetin sağlanması noktasında erek odaklı meşruiyet veya politik mesihçilik şeklinde bir meşruiyet türünü daha ekleyerek üçlü sınıflandırmaya dönüştürmüştür (Weiler J. , 2012, s. 832).

Weiler'in süreç odaklı meşruiyeti (girdi meşruiyeti) genel itibariyle demokrasiyle alakalı bir süreci ifade eder. Üye devletlerin demokratik işleyişte bir sorun olduğunu düşünmeleri halinde meşruiyetin varlığı da sorgulanacak bir duruma girmektedir (Weiler J. , 2012, s. 828). Sonuç odaklı meşruiyet ise AB'den elde edilen refah, istikrar, güvenlik gibi faydalar devam ettiği sürece meşruiyetini sağlayabileceğini belirtmektedir (Weiler J. , 2012, s. 828). Erek odaklı meşruiyet türü ise meşruiyetin vaat ve verilen sözlerle sağlanabileceğini ifade etmektedir. Bu meşruiyet türü

savaştan çıkan Avrupa'da 'daha iyi bir gelecek vaadi'nin o günün koşullarında meşruiyet sağladığını ifade etmektedir (Weiler J. , 2012, s. 828-832).

Weiler bu üçüncü tür meşruiyetin varlığını ortaya koyması bakımından Schuman Deklarasyonu'nun mesihçi özelliklerinin hem Deklarasyon'un ruhunda hem de söyleminde olduğunu belirterek 'Avrupa refahının ve barışının sağlanması' konusunda metnin İncil'den ilham alınmış benzetmeler ve söylemler içerdiğini ifade etmektedir. Barış içinde yaşamak fikri 1950'lerde savaştan çıkmış Avrupa devletleri için oldukça önemliydi (Weiler J. , 2012, s. 834). Bu yüzden Weiler, başlangıçta barışa özlem duyan Avrupa için entegrasyona yönelik erek odaklı meşruiyetin varlığından söz etmektedir, fakat Avrupa entegrasyonunun ilerleyişi ve daha yakın bir Birlik düşüncesi ile bu etki zamanla azalmış ve meşruiyet açığı doğmuştur.

"Avrupa Birliği 21. yüzyıl Avrupa demokrasisi için hem en büyük umudu hem de en büyük tehlikeyi temsil etmektedir" (Katz, 2001, s. 54). Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin uzun yıllar anti-demokratik politikalar altında yönetildikten sonra Avrupa Birliği'ne üye olmaları, bu ülkeler için demokrasinin güvence altına alınması olarak değerlendirilmesi Katz'ın sözünü ettiği umudu simgelerken, son yıllarda Avrupa entegrasyon sürecinin işleyişinin ve yapısının sosyo-kültürel unsurlarla birlikte ele alınarak entegrasyonun demokratik değerlerinin ve temellerinin sorgulanması Avrupa demokrasisi açısından tehlike arz etmektedir (Açıkmeşe, 2003, s. 23-24).

Avrupa Birliği'nde demokrasi sorununun gündeme gelmeye başlaması 1980'in sonlarından itibaren gerçekleşmeye başlayan ve 1990'ların başlarında da devam eden, entegrasyon sürecinin en önemli ayağını oluşturan derinleşme süreci ile başlamıştır. Derinleşme süreci Topluluk'un yetkilerinde artış ve üye devletlerin ulusal egemenlik yetkilerinin bazı politikalarda Topluluğa (Birliğe) geçmesini başka bir deyişle ulus-devlet düzeyinden ulusüstü bir düzeye geçtiğini ve Avrupalılaştırıldığını ifade eden bir süreçtir. Birtakım egemenlik yetkilerinin bu ulusal düzeyden ulusüstü düzeye geçişi entegrasyonun demokratik niteliğinin sorgulanması ihtiyacını doğurmuştur. Bu demokrasi sorunu 1990 öncesinde Avrupa'nın gündeminde önemli bir yer teşkil etmezken özellikle Avrupa Tek Senedi'nin de yürürlüğe girmesi itibarıyla entegrasyonun temel dinamiklerini tehdit eden bir yapıya bürünmüştür. Literatürde 'demokrasi açığı' veya 'demokratik meşruiyet açığı' gibi kavramlarla nitelendirilen

bu konu Avrupa entegrasyonu açısından önemle ele alınması gereken konulardan birini oluşturmaktadır.

2.2.1. Demokrasi Açığı Sorununun Nedenleri

Demokrasi açığı sorunu farklı açılardan ele alınabilecek bir konu olsa da genellikle sorunun nedeni kurumsal ve toplumsal düzeyde ele alınmaktadır. Avrupa entegrasyonuna tehdit oluşturan demokrasi açığı sorununun temeline bakıldığında sorun, meşruiyetin temeli olan hem Avrupa Parlamentosu'nun hem de ulusal parlamentoların sisteme katılımdaki etkinsizliklerinden ve yetersizliklerinden kaynaklanmaktadır (Neunreither, 1994, s. 299).

Joseph Weiler Avrupa entegrasyonunu olumsuz yönde etkileyen demokrasi açığı sorununu kurumsal problemlerin çözülmesi ya da kurumsal iyileştirmelerle çözüme kavuşacak bir sorun olmadığını çünkü demokratik meşruiyet sorununun toplumu ilgilendiren bir sorun olduğunu ve bu yüzden konunun toplumsal boyutunun göz ardı edilmemesi gerektiğini belirtir. Demokrasinin temelini halkın kendi kararını kendisi olarak siyasal sisteme katılması ve onun bir parçası olduğunu hissetmesi oluşturduğundan, Avrupa halkının entegrasyon sürecine dahil olması ve bu süreci desteklemesi AB'nin demokrasi açığı sorununu çözecek tek yol olarak değerlendirilmektedir (Weiler, Haltern, ve Mayer, 1995, s. 6-10). Bu yüzden demokrasi açığı sorununun kurumsal ve toplumsal olmak üzere iki yönü vardır.

2.2.1.1. Demokrasi Açığı Sorununun Kurumsal Boyutu

Demokratik yönetimlerde halk tarafından seçilen ve onları temsil eden parlamentolar meşruiyetin kaynağını oluşturmaktadır. Bu yüzden demokrasi açığının kaynağını gerek Avrupa Parlamentosu'nun gerekse ulusal parlamentoların entegrasyon sürecindeki etkinsizlikleri oluşturmaktadır. Bu görüşten farklı olarak Avrupa Birliği'ndeki yönetişimin bazı kurumsal nedenlerden dolayı demokratik problemlerle karşılaşmak durumunda kaldığı da kabul edilmektedir. Tüm bunlar Avrupa Birliği'nde demokrasi açığının kurumsal boyutunu oluşturmaktadır.

“Uzun yıllar boyunca akademik çalışmalara, doğrudan halk oyu ile seçilen tek AB kurumu olan Avrupa Parlamentosu'nun bütünleşme sürecindeki marjinal rolünün demokrasi açığına neden olduğu tartışması damgasını vurmuş; federalist görüşü savunanlar Avrupa Parlamentosu'nun gerçek bir ulusal parlamentonun sahip olduğu

yetkilerle donatılması suretiyle demokrasi açığının giderileceğini savunmuşlardır. Buna karşılık, meşruiyetin dayanağının ulus-devlet halkları olduğu görüşünü taşıyan realistlere göre bütünleşmenin demokratik meşruiyetini yalnızca ulusal parlamentolar sağlayabilecektir.” (Açıkmeşe, 2003, s. 26).

Demokrasi açığının kurumsal boyutuna yönelik diğer bir tartışma ise sorunun kaynağının Avrupa yönetişiminin yapısından kaynaklandığı yönündedir. Demokratik yönetimlerin temelini sadece parlamentolar olmadığı oldukça kabul gören bir görüştür. Etkin işleyen bir parlamenter sistemin varlığı elbette ki demokrasi açısından oldukça önemlidir fakat sadece parlamentoların varlığı demokratik bir yönetimin var olduğu anlamına gelmemektedir. Bu bağlamda Decker demokrasiyi, siyasal kararlar alınırken halkın bu kararları etkileyebilecek bir yönetim şeklinin var olması olarak ele almaktadır (Decker, 2002, s. 256-257). Weiler da benzer şekilde demokrasiyi halk için halkın yetki kullanması olarak tanımlamaktadır (Weiler, Haltern, ve Mayer, 1995, s. 6). Bu açıklamaları değerlendirecek olursak, demokrasinin sadece halkı yönetecek olan hükümetlerin halk tarafından seçildiği parlamentoların varlığı ile tesis edilmediğini aynı zamanda demokrasinin, bu hükümetlerin halka karşı sorumlu olmasını da gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda, demokratik bir yönetim, yürütme ve yasama organlarının seçimlerle göreve gelmesini ve seçmenlerine karşı sorumlu olmasını gerekli kılmaktadır.

Yönetimin yapısının şeffaf, sade ve adem-i merkezîyetçi özelliklerde olması halkın siyasal kararlara etkin katılabilmesini destekleyen özelliklerdir. Avrupa yönetişiminde ise bu özelliklerin pek görülmediği, yönetişimin şeffaf olmadığı, karar alma süreçlerinin sadelikten uzak ve karmaşık yapısı, aynı zamanda halk ile karar arasına bazı mekanizmaların dahil edilerek merkezîyetçi bir nitelik arz etmesi gibi sebepler Avrupa entegrasyonun demokratik açıdan yetersizliği olarak değerlendirilmektedir (Shackleton, 2000, s. 133). Üstelik Avrupa Birliğinin yürütme organı olan Komisyon’un oldukça bürokratik ve teknokratik yapıda olması ve bu kurumun atanması ve denetiminde halkın katılımının ya da halkı Avrupa Birliği düzeyinde temsil etmekte yetkili Avrupa Parlamentosu’nun katılımın yeterli oranda olmaması Avrupa Birliği’nin işleyiş ve yönetiminde demokrasi açığının kaynaklarını oluşturmaktadır (Açıkmeşe, 2003, s. 32-33).

2.2.1.2. Demokrasi Açığı Sorununun Toplumsal Boyutu

Avrupa entegrasyonunun önündeki en büyük engellerden biri olarak demokrasi açığı sorunu, sadece parlamentoların (ulusal ve AB düzeyinde) yetkilerinin genişletilmesi veya yönetim yapılarının daha demokratikleştirilmesi (şeffaflaştırılması, sadeleştirilmesi) gibi mekanizmalarla çözülecek bir sorun değildir. Açıkça görülmektedir ki bu sorun sadece kurumsal düzeye indirgenerek aşılacak bir sorun değildir. Bu yüzden sorunun kurumsal boyutu kadar toplumsal boyutu da ele alınmalıdır.

2.2.1.2.1. Avrupa Halkının Varlığına Dair Tartışmalar

1990'lar itibariyle Avrupa demokrasisine ilişkin yeni basit fakat oldukça güçlü bir tartışma olarak giriş yapan "No-Demos" tezi özellikle Avrupa'nın demokratik bir entegrasyon sağlayamayacağını düşünenler arasında oldukça popüler olmuştur. Bu teze göre Avrupa'da bir Avrupa halkı bulunmamakta olduğu ve gelecekte de kısa-orta vadede böyle bir halkın var olmayacağı iddia edilmektedir.

Alman Anayasa Mahkemesi'nin 1993 yılında Maastircht kararında dile getirdiği "No Demos" tezi Avrupa halkının varlığından söz edilemeyeceğini vurgulamaktadır. Kararda 'demos'un yani halkın objektif ve sübjektif unsurlarla bir araya geldiğini ve bu sübjektif unsurların ortak dil, tarih, kültürel değerler, etnik köken, din gibi objektif unsurların içselleştirilmesinden kaynaklanan aidiyet ile oluştuğunu belirtmektedir. Bu açıdan Alman Anayasa Mahkemesi Avrupa halkından bahsetmenin mümkün olmadığını ifade etmiştir. Bu nedenle Avrupa düzeyinde bir demokratikleşmeden Avrupa halkı olmadan bahsetmek mümkün değildir ve Avrupa halkı olmadan kurulan bir sistem hem mümkün değil hem de demokratik nitelikte değildir (Weiler, Haltern, ve Mayer, 1995, s. 274-276).

Mahkeme kararına karşı çıkan ve Avrupa halkının varlığını iddia eden görüşe göre etno-kültürel değerlerin ve organik unsurların dışında bir Avrupa 'demosu'ndan söz edilmektedir. Zweifel'e göre zaten Avrupa 'demos'u sonradan inşa edilmiş suni bir kavramdır (Zweifel, 2002, s. 813). Avrupa halkı kavramı vatandaşlık temelinde etno-kültürel değerlerden bağımsız bir şekilde oluşturulmuştur. Bu nedenle de Avrupa 'demos'unun yokluğundan kaynaklı demokrasi sorunu bulunmamaktadır (Weiler, Haltern, ve Mayer, 1995, s. 279). Buradaki önemli nokta, entegrasyonun kendine

özgü ulusüstü yapısını göz önünde bulundurarak yapılacak olan Avrupa halkı tanımıdır. Avrupa Birliği bir ulus-devlet olmadığından Alman halkını oluşturan niteliklere benzer şekilde Avrupa halkı kavramını ele almamak gereklidir. Avrupa halkı, Avrupa Birliği'nin sui generis yapısı içerisinde ele alınmalı ve ulus-devletlerin halk kavramı gibi düşünülmemelidir.

2.3. Avrupa Birliği Kimlik Politikaları

İki dünya savaşı geçiren Avrupa kömür ve çelik alanında öngörülen işbirliği ile 1951 yılında Paris Antlaşması'nın imzalanmasıyla barış için oldukça önemli bir adım atmıştır. Özellikle Fransa ve Almanya'nın ortak bir paydada buluşarak çatışmaya girme ihtimallini azaltması anlamında da Avrupa için oldukça önemli bir gelişme olmuştur. İki dünya savaşının ardından ekonomik, siyasi ve sosyal anlamda oldukça yıpranan Avrupa'nın entegrasyonu fikri yaşanması olası bir savaş ihtimalini önlemekteydi. Roma Antlaşması'nın imzalanması ile Avrupa'nın birliğine yönelik yeni adımlar atılırken aynı zamanda bu antlaşma Avrupa halkları arasında da yakın bir birlik kurmak amacını taşıyordu (Shore, 2000, s. 21).

Avrupa Birliği'nin ortak kimlik oluşturma konusundaki ilk adımları 1970'li yıllarda olmuştur. 1972 yılında düzenlenen Paris Zirvesi'nde siyasal entegrasyonun gerçekleşmesine yönelik adımlar atılması gündeme gelmiş fakat siyasal entegrasyonun oluşması için Avrupa elitlerinden ziyade Avrupalılığın ve Avrupa kimliğine aidiyetin gelişmesi gerektiğinin altı çizilmiştir (Kostakopoulou, 2001, s. 44).

1973'te Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun Avrupa kimliğine ilişkin yayınladığı 'Avrupa Kimliği hakkında Kopenhag Deklarasyonu' oldukça önemlidir. Bu Deklarasyona göre Avrupa kimliği; o dönemde üyesi olan dokuz ülkenin ortak miras ve çıkarlarının Avrupa entegrasyonu bağlamında ele alınarak diğer ülkelerle ilişkilerini bu bağlamda oluşturduğunu ve bu ilişkilerde entegrasyonun dinamik yapısını da dikkate aldığını belirtmektedir (Declaration on European Identity, 1973).

1973 yılında ilk defa Kopenhag Zirvesi'nde ele alınan Avrupa kimliği 1980'lere kadar Avrupa marşı ve Avrupa bayrağı oluşturulması gibi semboller ile inşa edilmeye çalışılmıştır (Scheuer ve Schmitt, 2009, s. 551). Ulusal kimliklerin oluşturulmasında sembollerin önemi yadsınamayacak derecede önemlidir. Fakat

Avrupa Birliği gibi yirmi sekiz üye devleti barındıran ulusüstü yapıda ulusal kimliklere duyulan aidiyetler gibi bir aidiyetin oluşturulmasının imkanı oldukça tartışmalıdır. Ulusal kimlikler daha öncede belirtildiği üzere objektif ve subjektif özellikler etrafında oluşurken, ulusal kimlik aidiyetinin özellikle ortak geçmiş, ortak dil ve kültür gibi özellikleri, Avrupa Birliği'ni oluşturan yirmi sekiz üye devlet göz önüne alındığında bu aidiyetin ortak geçmiş ya da semboller aracılığıyla kurulmaya çalışılması ortak Avrupa aidiyetine olumsuz yönde etki yapabilir. Çünkü Avrupalı devletler tarih boyunca birbiriyle savaşan siyasi birimler olmuş ve ortak tarih anlayışı etrafında oluşturulması planlanan bir Avrupa kimliği birlikten ziyade parçalanmışlığa yol açabilir.

Avrupa halkları ortak bayrak, marş, ortak para, ortak vize gibi sembollerini gündelik hayatlarında kullanabildikleri için bu düzenlemelere aşinadırlar. Bu ortak sembollerin kimlik inşasında yararı olabileceği düşünülebilir fakat buradaki temel mesele, günlük hayatında Avrupalıların bu sembollerini kullanmasına rağmen, bu sembollerin Avrupa halkları tarafından ne derecede içselleştirildiği ve Avrupa kimliğine aidiyet geliştirip geliştirmedir. Klaus Eder Avrupa kimliği için semboller yaratılmasındansa Avrupa'da halkların arasında sosyal ilişkiler ağı kurulmasını önermektedir (Eder, 2009, s. 433).

Avrupa Birliği'nin kimlik ile ilgili izlediği en önemli politiklardan biri kuşkusuz 'Avrupa Birliği Vatandaşlığı'dır. Bu yüzden bir sonraki bölüm Avrupa Birliği vatandaşlığı üzerindeki değerlendirmelerimizi kapsamaktadır.

2.3.1. Avrupa Birliği Vatandaşlığı

Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte Doğu Avrupa ülkelerinin AB'ye aday olması 1990'lı yıllardan itibaren Avrupalılık kimliğinin ve Avrupa Birliği vatandaşlığı kavramlarının daha çok tartışılmasına yol açmıştır. Ayrıca Avrupa halklarının ve Avrupa kamuoyunun desteği siyasi olarak daha yakın bir birlik olmayı hedefleyen Avrupa Birliği için kaçınılmazdır. Avrupa Birliği'nde Avrupa vatandaşlarının oluşturulması Avrupa kimliği açısından oldukça önemli bir hususu oluşturmaktadır fakat bunun yanında Avrupa Birliği vatandaşlığının nasıl bir anlayış üzerinde şekilleneceği de en az bu konu kadar önemlidir.

Avrupa Birliği vatandaşlığı postnasyonel bir kimlik olarak, Avrupa'da yaşayanların Birlik'e aidiyet duygusu ile bağlanmalarını sağlayabilecek bir araç olarak Avrupa entegrasyonu ve entegrasyonun geleceği açısından oldukça önemli bir adımdır.

Avrupa Birliği vatandaşlığı, Birlik'in kurucu antlaşmalarından Maastricht Antlaşması'nda dile getirilmiştir. Maastricht Antlaşması'na kadar vatandaşlık anlamında Birlik'in bir adım atmamış olması Birlik içerisindeki önemli bir eksikliğe dikkat çekmektedir. Aslında buradaki temel mesele, Maastricht Antlaşması ile Birlik'in siyasi bir özellik kazanması ve siyasal entegrasyon anlamında önemli adımlar atılması Avrupa halklarının desteğini de zorunlu kılmaktadır. Avrupa'ya aidiyet ya da Avrupalılık hissinin siyasi entegrasyonun sağlanması ve devam ettirilebilmesi için kaçınılmaz olduğunun fark edilmesi üzerine vatandaşlık konularına da Maastricht Antlaşmasıyla birlikte daha çok önem verilmiştir.

Maastricht Antlaşması ya da diğer adıyla Avrupa Birliği Antlaşması siyasal entegrasyonun gündeme gelmesiyle birlikte vatandaşlık konusunu da Birlik'in gündemine almış ve resmi olarak Avrupa Birliği vatandaşlığı ilk kez Maastricht Antlaşmasında ele alınmıştır.

Maastricht Antlaşmasında "Vatandaşlık" 8. maddede düzenlenmekte ve bu maddeye göre Avrupa Birliği vatandaşlığı için "*Bir ye ülkenin vatandaşlığına sahip her kişi Birlik'in vatandaşıdır.*" (The Maastricht Treaty, 1992) denilmektedir. Antlaşmanın vatandaşlığı düzenleyen bu maddesine göre ye devletlerin vatandaşları doğrudan Avrupa Birliği vatandaşı olmaktadır. Yine 8. maddede Birlik vatandaşlarına ye devletlerin sınırları içerisinde serbest dolaşım ve yerleşme hakkı tanınmıştır. Ayrıca, vatandaş olmadığı bir ye devlete yerleşenler, o ülkenin vatandaşlarıyla aynı şekilde oy verme ve yerel seçimlerde seçilme hakkına sahiptirler. Benzer şekilde Avrupa Birliği vatandaşları Avrupa Parlamentosu seçimlerinde vatandaş olmadığı bir ye devlette oy kullanabilir ve seçimlerde aday olabilmektedir (The Maastricht Treaty, 1992).

Amsterdam Antlaşması vatandaşlığı düzenleyen diğer bir antlaşmadır. Bu antlaşma ile vatandaşlık konusunda amaçlanan, Maastricht Antlaşması'nın vatandaşlığı düzenleyen maddelerindeki bazı eksikliklerin ya da bazı noktaların açıklığa kavuşturulmasıdır.

Amsterdam Antlaşması vatandaşlıkla ilgili düzenlemelerini 17. maddede ele almaktadır. Bu maddeye göre, Birlik vatandaşlığı üye devletlerin ulusal vatandaşlıklarının önüne geçen değil onları tamamlayan bir vatandaşlık olarak ifade edilmektedir (The Amsterdam Treaty, 1997).

Bu düzenleme ile Avrupa Birliği vatandaşlığının kapsamı ele alınarak Avrupa Birliği vatandaşlığının ulus-devlet vatandaşlıkları ile olan ilişkisi değerlendirilmiştir. Buradaki değerlendirme, Avrupa Birliği vatandaşlığının ulusal vatandaşlıklarla çatışan veya rekabet eden bir nitelikte olmadığı tersine Avrupa Birliği vatandaşlığının ulusal vatandaşlıkları tamamlayacak nitelikte olduğudur. Ulusal vatandaşlıkların yerine geçmeyi hedefleyen bir Avrupa Birliği vatandaşlığının, ulus-devlet vatandaşları tarafından tepki ile karşılanabileceği ihtimali ve Birlik vatandaşlarının Birlik'e şüpheyle yaklaşmasına sebep olabileceğinden Avrupa Birliği vatandaşlığı ulusal vatandaşlıkları yok sayan bir yapıda olmamıştır. Hatta Avrupa Birliği vatandaşı olabilmenin ilk ve en temel şartı üye devletlerin vatandaşı olmaktır.

Amsterdam Antlaşmasından sonra Lizbon Antlaşması da vatandaşlık üzerinde düzenleme yapmıştır. Amsterdam Antlaşması ile Avrupa Birliği vatandaşlığının ulusal vatandaşlıkları tamamlayan bir karakteri olduğunun belirtilmesiyle bu tamamlayıcılık Lizbon Antlaşması ile Avrupa Birliği vatandaşlığının ulusal vatandaşlıklara 'ek olarak' varlık gösterdiği belirtilmiştir. (Treaty of Lisbon, 2007).

2.3.2. Çokkültürlülük

Günümüz dünyasında yaşanan teknolojik ilerlemelerle birlikte iletişim ve ulaşım olanaklarının artışı birbirinden farklı kültürlerin bir araya gelebilmesine ve etkileşimin artmasına katkı sağlamıştır. Bu sayede farklı kültürler birlikte yaşamayı deneyimlemekte ve çeşitli ülkelerde farklı şekillerde çokkültürlü yapılar oluşmaktadır.

Elbette ki her bir ülkede ya da toplumsal birimde çokkültürlü yapılar farklı şekillerde ortaya çıkmış olsa da bugünün toplumlarının çokkültürlü yapısı genel anlamda ya ulus-devletlerin çoğunun bünyesinde birden fazla etnik grubu, dini veya kültürü barındırması ile ya da göç yoluyla gerçekleşmektedir (Özyurt, 2005, s. 208).

Modern ulus-devletlerin birçok etnik, dini ve kültürel grubu içeren yapıda olmaları aynı zamanda tüm bu kültürlerin ve toplumsal menfaatlerin aynı düzeyde toplumda

temsil edilmemesi ulus-devletin yapısının sorgulanmasına sebep olurken bu krizin aşılmasına yönelik Habermas ulus-devletlerin homojen kültür siyasetini bir kenara bırakarak çokkültürlü toplum yapısının benimsenmesini önermektedir. Çokkültürlü yapıların benimsenmesiyle oluşacak olan çoğulcu toplumlarda etnik grupların ve kültürel değerlerin çeşitliliği bir zorunluluk haline gelecektir (Habermas, 2002, s. 25-27).

Kimliğin tanımlanmasına yönelik izlenen politikalar iki ayrı düzlemde ortaya çıkmaktadır. Bunlardan ilki farklılığı ve çeşitliliği yok edenlerdir, ikincisi ise farklılığı tanıyan ve çeşitliliği savunan politiklardır. Toplumsal olarak kimlik siyasetini oluşturan talepler sadece ulusal, etnik, dini gruplardan gelmemekte bunların yanında yerlilerin, göçmenlerin, feminist, eşcinsel vb. gruplardan da kendi kimlikleri ile ilgili talepleri yükselebilmektedir. Tüm bu taleplerin toplumda yer bulabilmesi ancak çokkültürcü yaklaşımı ve politikaları gerekli kılmaktadır.

Çokkültürlülük temel olarak farklı kültürel özelliklerin bir arada bulunmasını ifade etmektedir. Bu nedenle çokkültürlü toplumlar içerisinde birbirinden farklı kültürleri barındıran toplumlar olarak tanımlanabilir. Çokkültürlülük, çeşitli kültürel grupların toplumun geri kalan geniş bir kesimi tarafından kabul görmesini ve farklılığının tanınmasını ve bu yönde toplumun pozitif onayını ifade etmektedir. Bu açıdan çokkültürlülük, bireylerin ve grupların inançlarının, değerlerinin ve hayat tarzlarının tanınmasının ve kabul görmesinin önemini vurgulamaktadır (Canatan, 2009, s. 82).

Çokkültürcülük, çeşitli kültürlerin ya da grupların bir tek devletin çatısı altında varlıklarını devam ettirmesini ifade etmektedir. Diğer yandan bazı ülkelerde bu kavram, etnik ve kültürel farklılıkları ifade etmede kullanılır. Çokkültürcülüğü savunanlar, toplumu oluşturan farklı grupların asimile edilmesine ve toplumun homojenleştirilmesine karşı çıkmaktadırlar (Vermeulen ve Slijper, 2003, s.5-8).

“Kavramın farklı kullanımlarını ayırt etmek için Türkçe’de, etnik ve kültürel farklılıkları ifade etmek üzere “çokkültürlülük”, çokkültürlü toplumu ve farklılıkları olumlu ve istenilir gören ideolojik ve normatif tavrı ise “çokkültürcülük” olarak karşılamak mümkündür. İlkinde kavram, sadece “olanı” anlatmak üzere tanımlayıcı, ikincisinde ise “olması gereken”i ifade eden normatif bir anlam içermektedir.” (Canatan, 2009, s. 82).

Çokkültürcülüğün önemli bileşenlerini üç önemli kavramla özetlemek mümkündür (Vermeulen ve Slijper, 2003, s. 8-11). Bunlardan ilki, kültürel ‘çeşitliliğin tanınması’, ikincisi ise ‘toplumsal eşitlik’tir. Toplumsal eşitlik sadece etnik ve kültürel grupların tanınması yoluyla sağlanan eşitlik değil aynı zamanda sosyal ve ekonomik anlamda da eşit konumda olmalarını ifade etmektedir. Bu nedenle eşitlik ve tanınma gibi kavramların hukuksal boyutunun ötesinde toplumsal boyutu da bulunmaktadır. Üçüncü olarak ‘toplumsal entegrasyon’ çok kültürcülüğün önemli bir unsurudur. Çokkültürcüler toplumdaki farklı grupların bir arada yaşamalarını desteklemekte ve bu farklı grupların gettolar halinde ayrışmalarına karşı çıkmaktadırlar. Toplumdaki bu farklı grupların toplum tarafından tanınıp eşit muameleye tabi olduğu bir toplumda toplumsal birlik oluşturmaları amaçlanmaktadır. Çokkültürcüler gettolaşmanın sosyo-ekonomik eşitsizliğin bir sonucu olduğunu ve sosyal ve ekonomik anlamda eşitliğin sağlanmasıyla gettolaşmanın da ortadan kalkacağını belirtmektedirler (Canatan, 2009, s. 82).

2.3.2.1. Avrupa Birliği ve Çokkültürlülük

Ulus-devletlerin kültür, dil, etnisite gibi farklılıkları ortak tarih, dil ve kültür aracılığıyla homojenleştirilmesi ve bu yönde bir toplum ve ulus yaratma çabası ‘çeşitlilik’ veya ‘çokkültürcülük’ kavramları çerçevesinde tekrar ele alınmaktadır. Avrupa’da çeşitliliği oluşturan unsurları üç başlık altında toplamak mümkündür. Bunlardan ilki, tarihi kökenleri oldukça eskiye dayanan yerli azınlıklardır. Bu çeşitlilik, ulus-devletleşme süreciyle birlikte ulusal azınlıklar olarak nitelendirilen bu grupların ve daha önce bu grupların belli bir toprak parçası üzerinde kendi yönetimleri altında gelişmiş olan kültürlerinin bir devlet çatısı altına girmesiyle oluşmuştur. Bu kültürler kendi varlıklarını çoğunluk kültürünün yanında fakat bu kültürden bağımsız olarak mevcudiyetlerini devam ettirmek üzere çeşitli özerklik taleplerinde bulunmaktadır (Kymlicka, 1998, s. 38).

Avrupa’da çokkültürcülüğün diğer bir çıkış noktasını göçmenler oluşturmaktadır. Bu grupların ortaya koyduğu çeşitlilik genellikle bireysel bazda başlayıp aile üyeleriyle devam eden uluslararası göçten kaynaklanmaktadır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan bu göçlerin neticesinde bu gruplar farklı Avrupa ülkelerinde farklı biçimlerde tanımlanmaktadırlar. Hollanda ve İsveç bu grupları göçmenler,

Fransa göçmen işçiler, İngiltere ırksal azınlıklar, İsviçre, Belçika ve Almanya gibi ülkeler ise yabancılar olarak tanımlanmaktadır (Canatan, 2009, s. 81). Avrupa’da göçmen nüfusun toplumun oldukça önemli bir bölümünü oluşturduğunu varsayarsak, Avrupa’daki göçmen nüfus aile birleşimi, iltica ve göçmen ailelerde doğanlar aracılığıyla daha da artmaktadır.

Avrupa’da çeşitliliği oluşturan diğer bir grup ise Reform hareketleri ile birlikte ortaya çıkan dini çeşitliliktir. Katolik ve Protestanların kendi aralarında uzun zamandır devam eden çatışma ancak 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren giderilmeye başlamıştır ve aynı şekilde Yahudilik ve Hıristiyanlık arasında cereyan eden gerilim azalmaya başlamıştır. Ayrıca bu dinsel çeşitlilik Avrupa’nın aldığı göçlerle birlikte düşünüldüğünde daha da artmaktadır. Böylece daha önce Budizm, Hinduizm ve İslam gibi farklı gruplarla yüz yüze iletişim kuramayan Avrupa bu gruplarla bir arada yaşamaya başlamıştır (Canatan, 2009, s. 80-82).

Avrupa Birliği’nin barış temeli üzerine kurulu olması, Birlik’in kalıcı barışı sağlayacak araçlar oluşturması, toplumsal refah, özgürlük, insan hakları, hukukun üstünlüğü ve serbest pazar ekonomisi çerçevesinde temellendirilmesi aynı zamanda Avrupa Birliği içerisinde yaşayan halkların ve grupların da bu değerler bağlamında ele alınması ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. Avrupa Birliğinin amacı, ulus-devletleşmenin benimsemiş olduğu kültürel, dilsel, dinsel homojenleştirmeden ya da bu çeşitliği ortadan kaldırmaktan ziyade bu çeşitliliğin desteklenmesi ve bu zenginliğin bir güç olarak görülmesi olmalıdır.

Avrupa Birliği’nin Maastricht Antlaşması ile birlikte Avrupa Birliği vatandaşlığını benimsemesi çokkültürlülük ile çelişen bir nokta olarak görülebilir. Fakat burada önemli olan Birlik’in öngördüğü vatandaşlığın hangi temelde ve ne şekilde ele alındığıdır. Çalışma Avrupa birliği vatandaşlığını ‘anayasal vatanseverlik’ çerçevesinde ele almanın Avrupa’nın çeşitliliğine ve buna bağlı olarak gelişebilecek bir Avrupa aidiyetine katkı sağlayacağı yönündedir.

2.3.3. Anayasal Vatanseverlik

Avrupa Birliği’nin kimlik inşasına yönelik olarak ortaya konulan yaklaşımlardan biri de çokkültürlülük kavramı etrafında şekillenmektedir. Bu kapsamda çokkültürlülük yaklaşımı tek bir kültürün veya baskın bir kültürün tanınması veya benimsenmesi

yerine Birlik içerisinde yer alan farklı grupların tanınmasına ve farklılıklarını devam ettirebilmesine yönelik sosyal, ekonomik ve hukuki eşitliğin de sağlanmasını içermektedir. Bu açıdan kimlik oluşturma sürecinin benzeşme-ötekileştirme paradigmaları yerine kurumsal yapılanma göz önünde bulundurularak kimlik inşa edilmesi çeşitliliğin korunması açısından da oldukça önemlidir.

Ortak kültürel değerler üzerinde şekillenen bir Avrupa kimliğinin Avrupa'nın çeşitliliğini ele alınca Avrupa'ya yarardan çok zarar verebileceği açıktır. Bu yüzden Avrupa kimliği ortak etnik-kültürel değerler üzerine değil aksine kültürel olmayan değerler üzerine kurulmalıdır. Çokkültürlülüğü sağlayan ortak bir Avrupa kimliği 'anayasal vatanseverlik' olarak ifade edilen bir kavram çerçevesinde geliştirilmelidir (Sciarini, Hug, ve Dupont, 2001, s. 58).

Anayasal vatanseverlik ortak bir anayasa ve anayasal ilkelere bağlı olarak yapılan bir kimlik tanımlamasını içermektedir. Ortak anayasa ise demokratik değerler, hukukun üstünlüğü, insan hakları gibi değerler çerçevesinde oluşturulmalıdır. Anayasal vatanseverlik kavramının öncüsü olan Habermas, Amerika Birleşik Devletlerini ve İsviçre'yi örnek vererek bu kavramın uygulanabilir olduğunu savunmaktadır (Sciarini, Hug, ve Dupont, 2001, s. 58).

Habermas'a göre, ulus-devlet kendinden önce var olan yapılardan daha başarılı olmakla birlikte küreselleşmenin karşısında zayıf kalmıştır. Ulus-devletlerin kendi başlarına veya bilindik yöntemlerle yapılan işbirlikleriyle bu gelişmeler karşısında başarılı olma şansları pek yoktur. Bu şartlar altında ulusüstü bir yapılanma ihtiyacı ortaya çıkmaktadır (Habermas , 2002, s. 14-15).

Habermas, oluşturulan bu ulusüstü siyasal yapılanmada siyasal hakların kullanımına ilişkin olarak halkın katılımını esas alan düzenlemelerin yapılmasını zorunlu görmektedir. Halkın katılımından yoksun siyasi yapılanmalar demokrasi açığı ve meşruiyet sorunu gibi meselelerle gündeme gelmektedir (Habermas , 2002, s. 59).

Habermas'a göre Avrupa halkları ulusçu ayrıştırma politikalarının ve bu anlayışın getirdiği sonuçları acı tecrübelerle II. Dünya Savaşı sırasında deneyimlemiştir ve bu deneyim Avrupa halkları arasındaki önemli ortak noktalardan biridir. Bu yüzden

Avrupa, bu dışlayıcı görüşten vazgeçmek zorunda olduğunun bilincindedir (Habermas , 2002, s. 61).

Bu anlayış çerçevesinde, ortak vatandaşlık, ortak çıkar ve Avrupa halkları arasındaki iletişim ve etkileşimi arttıran imkanların yaratılması gibi unsurlar Avrupa halklarının birlikteliğini destekleyen unsurlardır. Entegrasyon, bu unsurlar aracılığıyla yaratılacak olan ortak bir siyasal kültür alanı ile sağlanacaktır. Bunun gerçekleştirilmesi ise Avrupa'nın kurumsal yapısında siyasal partilerin ve Avrupa halklarının etkinliğinin arttırılmasına, Avrupa genelinde kamuoyu oluşturulmasına ve güçlü bir sivil toplum anlayışının geliştirilmesine bağlıdır (Habermas , 2002, s. 62).

2.3.4. Kamusal Alan

Kamusal alan siyaset bilimi literatüründe oldukça sık kullanılan ve pek çok alanda değerlendirilen kavramlardan biridir. Kamusal alan, iletişim ve dolaşım halindeki bilgi ve düşüncelerden oluşan bir ağ olarak tanımlanabilir (Çelebi, 2002, s. 82). Dolaşımdaki bu düşünceler, belirli bir konu hakkındaki tutum ve görüşleri içerirken aynı zamanda bu görüşler başkalarının düşünceleriyle desteklenebilir veya başka bir düşünceye dönüşebilir. Kamusal alanda paylaşılan düşünceler daha sonraları yorumlanarak kamuoyunun görüşü haline gelmektedir. En önemli nokta ise modern toplumlarda düşüncenin akışkan olduğudur (Çelebi, 2002, s. 82). “*Kamusal alan, herkesi ilgilendiren sorunlar karşısında önerilen çözümlerin sorunsallaştırıldığı, ortaya atılan soruların bütün boyutlarıyla tartışıldığı yerdir.*” (Çelebi, 2002, s. 83). Aykut Çelebi'nin de belirttiği gibi, kamusal alan toplumu ilgilendiren konuların tartışıldığı bir alandır. Bu yüzden kamusal alan birbirine üstünlüğü olmayan farklı aktörlerin toplumu ilgilendiren konular üzerine fikirlerini dile getirip tartışabildiği bir ortamı ifade etmektedir. Bu yüzden hem herkesin eşit görülmesi bakımından hem de katılımcı bir alan oluşturması bakımından oldukça önemlidir. Diğer bir deyişle kamusal alan herkesi ilgilendiren konuların müzakere edilebileceği sosyal bir odadır (Eriksen, 2007, s. 23). Müzakerenin amacı bireylerin konu hakkında sağlıklı bilgi sahibi olmasını sağlamak, kendi düşüncelerini ortaya koyabilmek, kendi düşüncelerinin dışındaki düşünce ve görüşleri öğrenmek ve fikir paylaşımında bulunmaktır. Bu çerçevede müzakerenin amacı elbette ki baskın bir düşünceyi empoze etmek değildir. Tersine farklı fikirlerin dile getirilebildiği sosyal bir ortam

yaratmaktır. Aynı zamanda kamusal alanın diğer büyük katkısı ise tartışılan fikirlerin doğru veya yanlış düzleminde ele alınmamasıdır. Zaten bu düzlemde yürütülecek herhangi bir tartışma özgürce fikirlerin dile getirilmemesine sebep olabileceği gibi aynı zamanda baskın fikirlerin dayatılması sonucunu da doğurabilir ki bu durumda gerçek bir kamusal alandan da söz edilmesi mümkün gözükmemektedir. Kamusal alanın herkesin aynı derecede katılımına açık olması, toplumu ilgilendiren konularda iletişim kurularak gündem oluşturulması ve fikirlerin tartışılması kamusal alanın varlığına işaret eden noktalar. Kamusal alanın temeli ise fikirlerin dile getirilmesi ile düşüncelerin ve bilginin paylaşılmasıdır. Fikirlerin müzakere edildiği kamusal alanın nihai amacı ise toplumsal uzlaşma oluşturmaktır (Eriksen, 2007, s. 24-25).

Kamusal alanın çekirdeğini iletişime dayalı eylemler oluşturur ve kamusal alan bu tür eylemler aracılığıyla oluşturulur, dönüştürülür ya da yeniden üretilir. Bu yüzden kamusal alan bir mekânı nitelemekten öte; kamusal değerlerin, ortak düşünce ve iradenin oluşturulmasındaki süreci ifade etmektedir. Bunlar kamusal alan için zorunlu önkoşullardır (Çelebi, 2002, s. 82). Sivil toplumun iletişim ve diyalog oluşturması gibi kamusal alan da iletişim ve müzakere alanı oluşturmaktadır. Kamusal alanı oluşturan bu iletişim ve müzakere sürecinde uygulanan yöntem ve kullanılan araçlar kamusal alanın önemli unsurlarındandır. Bu yüzden gelişmiş sivil toplum ve liberal hukuk devleti kamusal alanın oluşması için gereklidir (Habermas, 1996, s. 360).

Kamusal alanı ele alan önemli isimlerden biri Hannah Arendt'tir. Arendt'e göre kamusal alan, bireylerin başkalarının fikirleri hakkında bilgi edindiği ve onların farkına vardığı, düşünce ve kanaatlerin görülebilir olduğu, içinde hem bireyi ilgilendiren hem de bireyden bağımsız herkes için ortak bir alan olarak tanımlanmaktadır (Arendt, 2012, s. 95). Arendt aynı zamanda toplumsal alan ve kitle kültürünün kamusal alanı yok etmekte olduğunu vurgulamaktadır. Arendt, kamusal alanın 'bireylerin birbirinin üstüne yıkılmasını önlediğini' söylemekte ve fikir paylaşım alanı olarak kamusal alanın olmayışı toplumsal alanı doğurmuştur ve kamusal alandan çıkan ve sadece özel alan içerisinde varlık gösteren bireylerin neredeyse yaşamadığını iddia etmektedir (Arendt, 2012, s. 92-96).

Habermas, Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü adlı çalışmasında 18. yüzyılda kahve evleri aracılığıyla var olan kamusal alanın nasıl dönüştüğünü ele almaktadır. Kamusal alanın 17. yüzyılda saray, yüksek burjuva kesimini ve soyluları kapsadığını belirtmektedir. Bu kahve evleri ve salonlarda edebi konular üzerinde gerçekleştirilen entelektüel tartışmalar 17. yüzyılın kamusal alanına özgüydü, fakat 18. yüzyıl ile bu kahve evleri daha yaygın bir hale gelmiştir (Habermas, 2007, s. 98). Edebi sohbetler ile başlayan kamusal alan daha sonraları siyasi konulara da yansımıştır. Kamusal alanının zarar görmesi ise toplumun kültür tüketimi haline dönüşmesi ile olmuştur. Edebi sohbetlerin yapıldığı kahve evleri ticari konuların hakimiyetinde kalan yerler haline gelmiştir. Böylece özel alan ile kamusal alandaki ayrımın artmasıyla kamusal alan özel alanının gerisinde kalmıştır. Bu dönüşümü Habermas “*Kültürel akıl üreten okurların oluşturduğu kamusal topluluğun yerini kültür tüketicilerinin oluşturduğu bir kitle kamusunun alması*” şeklinde ifade etmektedir (Habermas, 2007, s. 290-291). Birlik çapında oluşturulan bir kamusal alanın önündeki en büyük engel ise dil konusudur. Üye devletlerin dilleri AB’nin resmi dili olarak kabul edilmekle birlikte AB vatandaşlarının büyük kesiminin İngilizce bildiği göz önüne alınca İngilizce kamusal alan için bir çözüm oluşturmaktadır.

Habermas’ın bu kahve evlerini fikir alışverişinde bulunulan ve düşüncelerin müzakere edildiği bir alan olarak gördüğü açıktır. Ona göre kamusal alanın dönüşümü müzakere ve uzlaşma alanından uzaklaşılması noktasında başlamaktadır. Bu alanların fikirlerin paylaşıldığı müzakere alanı olmaktan çıkıp ticari alanlara dönüşmesi kamusal alanın ticari ortamlara dönüşmeye başladığını ve kamusal alan özelliğini kaybettiğini göstermektedir.

2.3.4.1. Avrupa Kamusal Alanı

Kamusal alan, Avrupa Birliği için kimlik oluşturulabilmesi amacıyla yararlanılabilecek önemli kavramlardan biridir. Avrupa Birliği’nde süregelen Avrupalılık ya da ortak bir Avrupa kimliğinin varlığı ya da oluşturulması yönündeki tartışmalar için kamusal alan dikkat çeken bir konu olmuştur. Avrupa kamusal alanı Avrupa vatandaşlarının yakınlaşması ve daha yakın bir Avrupa Birliği’nin oluşmasını teşvik edebilme ihtimali yüksek bir alandır.

Burada sorulması gereken en önemli soru ise yirmi sekiz üye devleti olan ulusüstü bir yapı olarak Avrupa Birliği vatandaşları için kamusal alanın ne şekilde oluşturulacağıdır. Avrupa Birliği'nde anayasa üzerine yapılan tartışmalar çok uzun süre gündemde kalmış ve özellikle bazı ülkelerde gerçekleştirilen ve olumsuz sonuçlanan referandumlar ile anayasanın Avrupa Birliği için uygunluğu konusunda kamuoyunun görüşü ortaya konmuştur. Bu anayasa çalışmalarının şeffaf ve açık bir şekilde gerçekleşmesi için oluşturulan Avrupa Konvansiyonu'nun amacı ise anayasa konusunda müzakere ortamı sağlamak olmuştur. Avrupa Parlamentosu, Avrupa Komisyonu, üye devletlerin hükümet başkanları, üye ve aday ülkelerin ulusal parlamento temsilcileri de Avrupa Konvansiyonu'nda yer almıştır. Anayasa sürecinde gerçekleştirilen referandum tartışmalarını Habermas, Avrupa halkları düzeyinde bir iletişimin olduğu gerekçesiyle değerli bulmaktadır (Habermas , 2001, s. 16-17).

Kimlik inşası açısından bakıldığında, anayasa gibi Avrupa Birliği vatandaşlarını doğrudan ilgilendiren bir konudaki çalışmaların şeffaf bir şekilde yürütülmesi için Avrupa Konvansiyonu'nun oluşturulması ve anayasanın tartışılması oldukça önemlidir. Avrupa'da kamusal alanın oluşmasına katkı sağlayan en önemli araç müzakere edilecek konuların medyada görünürlüğüdür, çünkü Avrupa Birliği vatandaşları Avrupa Birliği'ni, çalışmalarını ve işleyişini gözlemleyemedikleri sürece Birlik ile ilgili konularda görüş beyan etmeleri, fikir alışverişinde bulunmaları ve müzakere ortamı oluşturmaları mümkün değildir (Risse, 2010, s. 128).

Kamusallığın önündeki en büyük engellerden biri üzerinde görüş beyan edilecek, müzakere edilecek konu hakkında yeterince bilgi sahibi olmamaktır. Bu yüzden Avrupa Birliği ile ilgili konuların, Birliğin vatandaşları nezdinde görünür olmaları kamusal alanın oluşabilmesi açısından oldukça önemlidir. Meselelerin görünür olması hem vatandaşların Avrupa Birliği'ne ilişkin konulara daha çok ilgi duymalarına olanak sağlarken aynı zamanda müzakere alanının oluşması ile Avrupa vatandaşlarının birbirine yakınlaşması da söz konusu olabilecektir. Aslında Avrupa kimliği ile Avrupa kamusal alanının oluşması ve sürdürülmesi birbirini güçlendiren kavramlardır. Avrupa kamusal alanının varlığı daha yakından iletişim kuran Avrupa vatandaşları arasında bir köprü oluşturarak birleştirici bir unsur olarak Avrupa kimliğine katkı sağlayacaktır. Aynı şekilde Avrupa vatandaşlarının Avrupa Birliği'ne

veya Avrupalılık kimliğine daha çok aidiyet hissetmeye başlamaları Avrupa Birliği'ni ilgilendiren konulara daha çok ilgi duymalarına ve Avrupa kamusal alanının gelişmesine fırsat tanıyacaktır.

Dieter Grimm kamusal alanda ortak bir dil olmadan iletişimde sorunlar yaşanabileceğine ve müzakere ortamının oluşamayacağına dikkat çekmektedir ve iletişim ağının Avrupalılaşamayacağını düşünmektedir (Grimm, 1997, s. 252). Öte yandan dilsel çeşitliliği Avrupa kamusal alanına bir engel olarak görmektedir (Grimm, 1997, s. 253). Kamusal alanın varlığı için ortak bir dil olmasının gerekliliği konusunda Grimm gibi düşünmeyenler de vardır. İletişim kurmak için illa aynı dili konuşmanın zorunlu olmadığını düşünen Thomas Risse için önemli olan Avrupa vatandaşlarının Avrupa'daki gelişmelerle ilgilenmesidir ve bu ortak bir dil veya medya olmadan da gerçekleşebilir (Risse, 2010, s. 111). Aynı zamanda Risse ortak dilin kamusal alanın varlığı için zorunlu olduğunu düşünenlere, Avrupa Birliği vatandaşlarının yaklaşık yarısına yakını İngilizce konuşabildiklerinden, ortak dil olarak İngilizce'nin kullanılabilirliğini belirtmektedir (Risse, 2010, s. 39). Habermas da benzer şekilde İngilizce'nin ortak dil olarak kullanılabilirliğini ve bu açıdan dil konusunun kamusal alanın oluşmasına ilişkin bir engel oluşturmayacağını dile getirmektedir (Habermas, 1997, s. 264).

Avrupa Parlamentosu'nun 2009 yılındaki seçimlerine kısa bir süre kala gelişigüzel seçilen Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin vatandaşlarıyla seçimle ilgili bazı konular üzerinde müzakere ortamı oluşturan Europolis Müzakereci Oylama projesi gerçekleştirilmiştir. Bu proje temelde Birlik vatandaşları arasında seçimle alakalı konularda iletişim ve müzakere ortamı oluşturulmasını amaçlamaktadır. Europolis projesi seçim zamanlarında, vatandaşların iletişim ağı oluşturarak bilgilendikleri ve görüşleri üzerine müzakere edebildikleri bir ortamda davranış ve düşüncelerinin ne şekilde oluştuğunu aşağıdaki kavramları dikkate alarak ele almaktadır:

- Avrupa Birliği karar alma mekanizmalarında meşruiyet hissi,
- Vatandaşların diğer Avrupa vatandaşlarına dair tutumları,
- Avrupa Birliği'ne aidiyet hissi,
- Avrupa Birliği siyasetine vatandaşların ilgisi,

- Avrupa Parlamentosu seçimlerinde oy verme davranışları (Europolis Final Report Summary)

Europolis projesiyle oluşturulan küçük kamusal alan örneği esasında Avrupa’da kamusal alanın oluşturulup oluşturulamayacağına dair bir kılavuz oluşturmaktadır. Aynı zamanda Avrupa kamusal alanı için sorun olarak nitelendirilen bazı hususların gerçekten birer sorun olup olmayacağını ya da bunların ne şekilde çözüme kavuşturulabileceği konusunda bilgiler sunmaktadır ve bu yönleriyle oldukça değerlidir. Grimm’in Avrupa Birliği’nde kamusal alanın ortak bir dil olmadığından dolayı oluşturulamayacağı yönündeki tezine geri dönersek, Europolis projesinde yirmi yedi Avrupa ülkesi yer almış ve katılımcılar yirmi üç farklı dilde kendi görüşlerini sunmuşlardır. Katılımcıların yalnızca % 12’si tartışma sürecinde dilsel zorluk çektiğini belirtmiştir. Diğer yandan katılımcılara sağlanan simültane çeviriler ile onların bu çalışmadan kopmamaları için uygun ortam hazırlanmıştır (Europolis Final Report Summary). Böylece katılımcılar bu tartışma ortamına aktif olarak katılım gösterebilmişler ve sonuçta proje ile Avrupa’nın dilsel çeşitliliğinin müzakere ortamının oluşmasına engel olmadığı görülmüştür.

Kamusal alanı Avrupa açısından değerlendirecek olursak, gerçek anlamda bir Avrupa halkından söz edilememesi Avrupa Birliği’ne aidiyet duyanların olmadığı anlamına gelmemektedir. Habermas’ın 18. yüzyılın kahve evlerinin artık kamusal bir alan oluşturamayacağı da aşıkardır. Diğer yandan Avrupa düzeyinde ulusüstü bir kamusal alanın oluşturulamaması Avrupa Birliği’nin işleyişinin kamuoyunun desteğinden yoksunluğuna ve demokrasi açığı tartışmalarına işaret etmektedir.

Kamusal alanın Avrupa vatandaşlarının AB’nin işleyişi hakkında bilgilendirmek ve bu bağlamda bir müzakere ortamı yaratmak gibi hedefleri göz önüne alındığında, bilginin görünür hale gelmesi adına sadece Avrupa Birliği ile ilgilenen uzman, bürokrat ve elitlerin değil aynı zamanda vatandaşların da ilgisini çekecek düzeyde yazılı ve görsel medya araçlarının oluşturulması ihtiyacı doğmaktadır. Kamusal alan, Avrupa kimliğinin inşasına etki etmek, Birlik vatandaşlarını birbirine yakınlaştırmak, vatandaşları Avrupa Birliği’nin işleyişine dair bilgilendirmek ve bu yolla bir müzakere alanı oluşturmak gibi amaçlara hizmet ederken, bu amacı gerçekleştirecek

araçların da sadece bir kesime değil tüm Avrupa vatandaşlarına hitap etmesi gerekmektedir.

Avrupa düzeyinde ulusüstü bir kamusal alan yaratmanın zorluğu karşısında Habermas konuya ulusüstü kamusal alan yaratmak yerine Avrupa Birliği'ne ilişkin konuların ulusal kamusal alanlarda müzakere edilmesini önermektedir. Kamusal alan çerçevesinde Avrupa vatandaşlarının Avrupa Birliği'ne ilişkin konularda bilgi sahibi olmaları, görüşlerini paylaşmaları ve müzakere etmeleri elbette ki önemlidir fakat Habermas'ın önerdiği Avrupa'ya ilişkin konuların ulusal kamusal alanlarda müzakere edilmesi önerisine katılmamaktayız. Çünkü Avrupa Birliği'ne ilişkin konuların ulusal kamusal alanlarda ele alınması sadece o ulusun kendi arasındaki görüşlerin paylaşılmasına sebep olurken diğer ulusların vatandaşlarının görüşlerinden uzak düşecektir. Diğer yandan bu konuların ulusal kamusal alanlarda tartışılması her ülkenin ulusal çıkarları doğrultusunda fikir ve tutumlarını ortaya koyma ihtimalini de ortaya çıkarmaktadır ki bu durum bir görüşün baskın hale getirilmesi yoluyla Avrupa düzeyinde bir kamusal alana zarar verebilir.

Şüphesiz ki iletişim kamusal alanın vazgeçilmez unsurudur ve ortak bir dilin varlığı kamusal alanın oluşturulmasına elbette katkı sağlayacaktır. Fakat Avrupa'daki dil çeşitliliğinin Avrupa düzeyinde oluşturulacak ulusüstü bir kamusal alana zarar vereceğine dair düşüncelere teknolojik gelişmeleri de göz önünde bulundurarak dil çeşitliliğinin Avrupa kamusal alanı açısından bir sorun yaratmadığı açıktır. Günümüz teknolojileri simültane tercüme alanında geliştirilen uygulamalarla birlikte ortak dil konusundaki problemi aşabilecek durumdadır. Ayrıca Europolis projesinde de bunun bir örneği görülmektedir. Ek olarak, Avrupa vatandaşlarının neredeyse yarısının İngilizce konuşabildiğini göz önüne alırsak, kamusal alanının oluşturulması için ortak dilin aşılamayacak bir konu olmadığı anlaşılmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPALILAŞMA KARŞISINDA YÜKSELEN AŞIRI SAĞ

Avrupa Birliği'ni diğer siyasi yapılanmalardan farklı kılan sui generis yapısı onun ulus-devletlerin üstünde ulusüstü bir yapı oluşturmasında ve ulus-devletlerin egemenliklerini belirli konularda Birlik'e devretmesinde saklıdır. Bu yetki devri ise üye ulus-devletlerin entegrasyonu ne derecede arzu ettiklerine bağlıdır. Bu arzu sadece üye devletlerin siyasilerinin iradesine göre değil aynı zamanda Avrupa'da yaşayan tüm halkların ortak iradesine göre ortaya çıkmalıdır. İşte bu nedenle çalışmanın da temel varsayımı olan Avrupa kimliğinin ya da Avrupalılık nosyonunun entegrasyon için önemi ortadadır. Avrupa kimliğinin ise dışlayıcı değil aksine kapsayıcı ve çokkültürlülüğü koruyan ve destekleyen bir yapıda olmasının gerekliliği bir önceki bölümde ele alınmıştır. Günümüz Avrupa siyasetinde yükselişe geçen aşırı sağ hareketin ırkçı, Müslüman ve göçmen karşıtı popülist söylemleri hem Avrupa kimliği hem de ulus-devlet vatandaşlıkları ve ulusal kimlikler açısından değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır.

Çeşitli Avrupa ülkelerinde popülist söylemlerin ve aşırı sağın yükselişe geçmesi Avrupa Birliği için önemli tehditlerin başında gelmektedir. Bu anlayışı benimseyen partilerin sadece tek başlarına varlık göstermeyip, aynı anlayıştaki diğer partilerle olan işbirlikleri ve Avrupa Parlamentosu'nda da grup kurmayı başarmaları bu görüşün ve partilerin motivasyon kaynağı olmuştur. Üstelik İngiltere'nin Avrupa Birliği'nden ayrılmasına yönelik aldığı karar ülkelerinin Avrupa Birliği'nden ayrılmasını isteyen bu partiler için diğer bir motivasyon kaynağıdır.

Çalışmanın bu kısmında Avrupa Birliği'ne de tehdit oluşturan aşırı sağ partilerin Avrupa'da yükselişe geçmelerinin ve oy oranlarını arttırmalarının sebepleri incelenecektir. Bu bağlamda aşırı sağın yükselişe geçme sebepleri arasında da olan ve bu grupların öteki olarak gördükleri azınlıklar, göçmenler, Müslümanlar değerlendirilecektir. Bununla birlikte Avrupa kimliği çerçevesinde Avrupa aşırı sağının ötekileştirdiği ve dışlayıcı bir tutum sergilediği aynı zamanda da popülist söylemlerinin temellerini oluşturan bu grupların Avrupa kimliği içerisindeki konumu ve Birlik'in geleceği çerçevesinde ifade bulmalarının ne şekilde mümkün olacağı ele alınacaktır.

3.1. Aşırı Sağın Özellikleri

Son otuz yıldır ortaya çıkan ve yükselmekte olan aşırı sağ hareketler birbirinden farklılaşmakla birlikte aşırı sağ parti ve hareketlerin ortak nitelikleri de bulunmakta ve Avrupa'da bu sağ hareketlerin birbiriyle olan iletişim ve etkileşimleri de bu ortak özellikleri daha da belirgin hale getirmektedir. Bu özellikler ise şu şekilde sıralanabilir: Aşırı milliyetçilik, insanların eşitsizliği, sınırlı empati halkası, popülizm, liderlik ve karizma , liberal demokrasinin eleştirilmesi, otoriterlik, sıfır toplamlı perspektif (Kallis, Avrupa'da Radikal Sağın Yükselişi, 2015, s. 13-15).

Aşırı sağ partiler ideolojik temellerini ultra-milliyetçilik ile ilişkilendirmektedirler ve bu yüzden çokkültürlülük, çeşitlilik ve ulusötesi girişimlere karşıt bir tutuma sahiptirler. Bu nedenle de toplumda renk, dil, din etnik köken gibi farklılıklarla 'öteki'ler oluşturup onlara karşı etnik-merkezli ve ırkçı tavır ve davranışlar sergilemektedirler. Aşırı sağın bir diğer özelliği ise liberal öğretinin insanların eşitliği vurgusuna karşı çıkmalarıdır. İrkçı bir tavır sergileyerek yerli olmayanları dışlamakta ve ötekileştirmektedirler. Aynı zamanda 'ötekiler' karşısında 'biz'den olanı kayırmaktadırlar. Bununla birlikte insan haklarına dair söylemlerini yerel olana özgü bir hale getirmekte ve 'empati halklarını' dar bir iç gruba sınırlamakta ve bu iç gruba hak önceliği vermektedirler. Bu dışlayıcı tutum da aşırı sağ partilerin yabancı düşmanı tutumlarını arttırmaktadır. (Kallis, Avrupa'da Radikal Sağın Yükselişi, 2015, s. 13-14).

Aşırı sağ partiler aynı zamanda popülist söylemleri kullanmakta ve basit fakat duygusal bir dil ile elitlere karşı halkı temsil ettiklerini iddia etmektedirler. Kendilerinin halkı temsil ettiklerini ve ana akım siyasi sistem tarafından göz ardı edilen konularda halkın sesi olduklarını belirtmektedirler. Liderlik ve karizma aşırı sağ partilerin hiyerarşik yapısı içerisinde oldukça önemli bir yere sahiptir ve bu yüzden de lider figürüne ihtiyaç duymaktadırlar. Aşırı sağ hareket bu noktada siyasi liderlerin karizmaları aracılığıyla destekçilerini mobilize edebileceklerine inanmakta ve politikalarına yön verirken bu stratejiyi de göz önüne almaktadırlar (Kallis, 2015, s. 14).

Aşırı sağ partiler demokrasiye ve onun temel kurumlarına karşı çıkmamakla birlikte liberal demokrasinin devletin tarafsızlığı, çoğulculuk, çokkültürcülük gibi ilkelerini

eleştirmektedirler. Öte yandan aşırı sağ partiler otoriter bir duruşa sahiptirler. Bu otoriterlik güçlü bir devlet ihtiyacı, 'ötekiler'e karşı daha sıkı politikalar, düzen ve güvenlik konularına bağlılık ve geleneksel değerlerin korunması ve savunulması gibi konularda ortaya çıkabilmektedir (Kallis, Avrupa'da Radikal Sağın Yükselişi, 2015, s. 14-15). Aşırı sağ partiler 'öteki'lere karşı olan dışlayıcı politikalarını 'sıfır toplamlı' bir anlayışa oturtmaktadırlar (Kallis, 2013, s. 229-230). Bu yaklaşımın temelinde ise ekonomik ve sosyal kaynakların sınırlı olduğu, bu yüzden bir ülkede göçmen sayısının artması o ülkenin kaynaklarını ciddi derecede sıkıntıya sokacağı ve toplumun geniş kesimleri arasında rekabete yol açacağı yatmaktadır. Böylece bir grubun kazanımı diğer grubun kaybı olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca 'sıfır toplam' söylemi sadece ekonomik konularda değil ulusal güvenlik, kimlik ve egemenlik konularında da kendini göstermektedir (Kallis, 2015, s. 15).

3.2. Avrupa'da Yükselen Aşırı Sağ

Samuel Huntington'a göre *"yeni dünyadaki çatışmaların kaynağı sadece ekonomik veya ideolojik nedenler olmayacak; insanoğlu arasındaki büyük çatışmanın temel kaynağı kültürel nedenlerden doğacaktır. Medeniyetlerin çatışmaları küresel siyaseti domine edecek ve bu medeniyetler arasındaki fay hatları, geleceğin çatışma fay hatlarını oluşturacaktır"* (Huntington, 1993, s. 22). Huntington'un Medeniyetler Çatışması adlı eserinde dile getirdiği bu görüş, Soğuk Savaş sonrasında kendisi için herhangi bir tehdit kalmayan Batı dünyasının yeni tehdidini bu şekilde resmetmeye çalışmaktaydı.

II. Dünya Savaşı'nın ardından ortaya çıkan iki ideolojik kutup, uluslararası sistemi bu doğrultuda ayırtmış ve nükleer caydırıcılığın üçüncü dünya savaşına engel olduğu Soğuk Savaş'ın yaşanmasına yol açmıştır. Soğuk Savaş 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin çökmesi ve ona bağlı devletlerin bağımsızlıklarını ilan etmesiyle birlikte son bulmuştur. Buna bağlı olarak Sovyetler Birliği'nin temsil ettiği ideoloji de çökmüş ve Amerika Birleşik Devletleri uluslararası sistemin demokrasi, serbest piyasa düzeni ve insan hakları gibi değerlerle ortaya çıkan tek süper gücü olmuştur. Bunun yanında küreselleşmenin ortaya çıkması, iletişim ve teknolojik alandaki gelişmeler Soğuk Savaş döneminde çizilen sınırları yok etmiş, özellikle internetin varlığı iletişim ağlarının artmasını ve kolaylaşmasını sağlamıştır.

Teknolojik gelişmeler ve iletişimin artması aynı zamanda ekonomik sınırlamaları da azaltmış, mal ve hizmetlerin, sermayenin ve işgücünün dolaşımı kolaylaştırmıştır. Bu gelişmelerin olumlu etkilerine karşın geleceğin çatışma kaynakları ise farklılaşmıştır.

Küreselleşme, iletişimin kolaylaşması ve ekonomik anlamda kazanımlar oluşturması gibi olumlu etkilerinin yanında olumsuz etkilere de sahiptir. Her şeyden önce küreselleşme, ulus-devletlerin yetki ve egemenliklerinin aşındırması; ülkeler arasındaki keskin sınırları yumuşatmış hatta bazı yerlerde ortadan kaldırmış; insanların, mal ve hizmetlerin, sermayenin dolaşımını arttırmıştır. Aynı zamanda teknolojik gelişmeler de bu süreci desteklemiştir. Bu gelişmeler, ülkeler ve vatandaşları üzerinde pozitif etkiler yaparken olumsuz bazı sonuçları da beraberinde getirmiştir. Küreselleşmenin bu olumsuz yönü, bu süreçten negatif anlamda etkilenen veya zarar gören aynı zamanda geleceğe dair kendisi ve bağlı olduğu devleti adına endişe duyan ‘küreselleşmenin kaybedenleri’ olarak adlandırılan bir kesimi yaratmıştır (Mudde, 2011, s. 9). Günümüzün popülist aşırı sağ partilerinin seçmeninin büyük bir bölümünü küreselleşmenin kaybedenleri olarak nitelendirdiğimiz kitle oluşturmaktadır. 1930’larda ekonomik buhranın etkisiyle aşırı sağ insanların desteğini toplarken, günümüzde daha çok küreselleşme sürecinden yarar sağlayamayan aksine bu süreçten ekonomik ve sosyal anlamda olumsuz etkilenenlerin desteğini toplamaktadır (Godin ve Hanley, 2013, s. 2). Yapılan kamuoyu araştırmaları, küreselleşmenin sosyo-ekonomik yönünden fazla etkilenen, eğitim seviyesi düşük, işçi ve genellikle alt veya orta sınıftan geldiklerini ortaya koymaktadır (Gündüz, 2010, s. 40).

I. Dünya Savaşı’nın ardından Almanya’da Hitler ve İtalya’da Mussolini önderliğinde ortaya çıkan faşizm Avrupa’da büyük bir yıkıma yol açarken bu deneyiminden ders alan Avrupa, faşist partilerin iktidara gelmesinden kaçınmıştır. Üstelik barışın tesis edilmesi ve yeni bir savaştan uzak durulması için Birlik olmayı tercih ederek Avrupa entegrasyonu sağlanmaya çalışılmıştır. Diğer yandan, Avrupa entegrasyonunu ülkesinin geleceğine tehdit olarak algılayan, azınlıkları asimile etmeye çalışan, göçmenleri ötekileştirerek devletlerine ve değerlerine karşı bir düşman olarak gören aşırı sağcı yönelimler Avrupa’da yükselişe geçmiş ve sadece kendi başlarına değil aynı zamanda diğer Avrupa ülkelerinin aşırı sağcı parti ve liderleriyle işbirliği yoluna gitmektedirler.

3.2.1. Aşırı Sağın Yükseliş Nedenleri

3.2.1.1. Küreselleşmenin Aşırı Sağ Üzerindeki Etkisi

Küreselleşmenin sonuçları her zaman olumlu yönde olmamış, küreselleşme süreci beraberinde olumsuz sonuçları da doğurmuştur. Her şeyden önce uluslararası sistemin başat aktörü olan ulus-devletlerin yetki ve egemenliklerinin sınırları muğlaklaşmıştır. Çünkü küreselleşme ile birlikte artan teknolojik gelişmeler ve iletişim, kurulan çok uluslu şirketler, uluslararası örgütler ve işbirlikleri sayesinde zaman zaman ulus-devletlerin yetkilerinin sınırlarını değiştirebilmektedir. Avrupa Birliği'nin ulusüstü yapısı da ulus-devletlerin bazı egemenliklerinin Birliğe devredilmesiyle gerçekleşmiştir. Küreselleşmenin devletler üzerindeki etkisi sadece yetki ve egemenlik sınırlarıyla kalmamış aynı zamanda devletlerin birbirleriyle kurduğu daha yakın işbirlikleri onları birbirine daha fazla bağımlı kılmıştır. Artan ekonomik ve ticari ilişkiler devletlerin birbiriyle başka konularda (uluslararası terör, uluslararası siyasi krizler, çatışmalar vb.) da işbirliği yapmasının önünü açmış hatta bu işbirliği artan bağımlılıkla neredeyse zorunlu bir hale bürünmüştür, çünkü uluslararası terör, uluslararası çatışmalar ya da insani krizler gibi konular bir devletin tek başına çözüme kavuşturabileceği meseleler olmayıp işbirliği zorunlu bir hale gelmiştir.

Ortaya çıkan bu aşırı sağı Guibernau 'yeni aşırı sağ' olarak adlandırmakta ve bu yeni aşırı sağ hareketin oluşumuna sebep olan temel etkenin artan karşılıklı bağımlılık ile birlikte hızlanan küreselleşme süreci olduğunu belirtmektedir (Guibernau, 2010, s. 5). Küreselleşmenin sonuçlarının tüm bireyler açısından aynı olmadığı bir gerçektir. Küreselleşme sürecinin etkisiyle kaybedenler kesimi olduğu kadar kazananlar olarak nitelendirilebilecek bir kesim de vardır. Küreselleşmenin kaybedenlerinin korunma ve bu etkilerden kaçınma noktası ulus-devletler çatısı altındadır. Bu yüzden küreselleşmenin ulus-devletlerin yetkilerini aşındıran yönü kaybedenler tarafından endişe verici olarak algılanmaktadır. Öte yandan küreselleşmenin kazananları küresel sistemin fırsatlarını kendi amaçlarına ve çıkarlarına hizmet edecek şekilde dönüştürebilenlerden oluşmakta ve bu nedenle de yaşam şartlarında zenginleşme görülmektedir (Kriesi, ve diğerleri, 2006, s. 922).

Diğer yandan teknolojinin ilerlemesi ve iletişim kanallarının çoğalması ve iletişimin kolaylaşmasıyla birlikte terör örgütleri hem uluslararası bir hale gelmiş hem de dünyanın herhangi bir bölgesinden internet propagandasıyla taraftar bulabilecek durumdadırlar. Özellikle 11 Eylül 2001’de Amerika Birleşik Devletleri’ne El-Kaide terör örgütünün gerçekleştirdiği saldırılar tüm dünyada büyük yankı uyandırmıştır. Böylece terör olayları da sadece gerçekleştirilen ülkenin değil diğer ülkelerin de bir sorunu haline gelmiş ve gerek terör gerekse terörle mücadele küreselleştirilmiştir. 11 Eylül saldırılarının ardından Amerika Birleşik Devletleri’nin teröre karşı savaşması sadece ABD’nin değil aynı zamanda birçok devletin gündemini meşgul etmiştir ve başka yollar aracılığıyla hala daha da etmektedir. El-Kaide gibi terör örgütlerinin çoğunlukla Müslümanların yaşadığı bölgelerden çıkması veya buralarda barınması İslam ile terörün bağdaştırılmasına sebep olurken diğer bir terör örgütü IŞİD’in eylemlerini İslamiyet adına gerçekleştirdiğini ve eylemleri İslamiyet’i referans vererek temellendirmesi de İslam-terör algısını güçlendirmektedir. Bu yüzden aşırı sağcılar göçmen karşıtı popülist söylemleri benimserken Müslüman göçmenleri de birer tehdit olarak görmektedirler.

Küreselleşmenin yol açtığı sorunları Guibernau çalışmasında üç ayrı kategoride değerlendirmektedir ve yeni aşırı sağın yükselişini ise temel olarak ekonomik, siyasi ve kültürel olmak üzere üç nedene dayandırmaktadır (Guibernau, 2010, s. 5-8).

Avrupa’da aşırı sağın yükselişe geçmesi kısmen yeni ekonomik sistem ile birlikte güvensiz ve istikrarsız sonuçların ortaya çıkmasından kaynaklanmaktadır (Guibernau, 2010, s. 5). Soğuk Savaş sonrasında Komünist Blok’un da çökmesiyle birlikte dünya ekonomisi kapitalist anlayışa göre şekillenmiş ve rekabet oldukça ön plana çıkan kapitalist ilkelerden biri olmuştur. Üretim, daha ucuza mal edilen, ücretlerin düşük ve işçi haklarının pek gelişmişlik göstermediği Doğu Avrupa ülkelerine kaymıştır. Küreselleşmeden fayda sağlayan kazananlar kitlesi bu pazarda daha çok kazanırken, düşük vasıflı işçiler de üretim halkasının dışına itilmeye başlanmıştır. Bu durumun bir sonucu olarak vatandaşların, göçmenleri işlerini ellerinden alan kişiler olarak görmeye başlaması ve göçmenlerin ülkenin vatandaşlarından daha fazla sosyal destek aldıklarına dair oluşan kanı devlete karşı tepkilerin doğmasına neden olmaktadır. Böylece göçmen ve azınlıkların farklı kültürel değerleri ve yaşam şekilleri bu ülkelerin vatandaşları tarafından korku

unsuru olarak değerlendirilmekte ve ırkçılığa neden olmaktadır (Guibernau, 2010, s. 5).

Avrupa Birliği'nin Doğu Avrupa genişlemesi ile Doğu Avrupa ülkeleri de serbest dolaşım hakkından yararlanmış ve bu ülkelerden Batı Avrupa'ya gerçekleşen göçler ile Batı'daki üretim ucuz işgücü ile sağlanmaya başlamıştır. AB'nin benimsediği işçilerin serbest dolaşımı ilkesinin bir sonucu olarak Doğu Avrupa ülkelerinden Batı Avrupa'ya ucuz işgücü göçü yaşanmıştır. Bu ekonomik tablonun sağ partilerin yükselmesine yardım ettiği açıktır. Bu ülkelerde yüksek işsizlik oranlarının göçmenlerden kaynaklandığına dair bir algı vardır ve popülist partiler bu yolla oy oranlarını yükseltebilmektedir (Golder, 2003, s. 460).

Knigge ise, ekonomik göstergelerin iyi olduğu zamanlarda seçmenler işbaşındaki hükümetlere veya partilere oy verme eğiliminde olduklarını; fakat ekonomik durumun kötüye gittiği zamanlar aşırı sağ partilerin seçilme oranlarının artabileceğini belirtmektedir (Knigge, 1998, s. 256).

Aşırı sağ partiler, küreselleşmenin ulus-devletler üzerinde yaptığı olumsuz ekonomik etkilerden yararlanarak popülist söylemleriyle göçmenlerin kendi ülkelerinin vatandaşlarının işlerini ellerinden aldığını, ekonomik anlamda ülkelerinde istikrarsızlık yarattığını ve mali yük oluşturduklarını iddia ederek kendilerine sempatic ve destekçi sağlamaktadırlar.

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından yüksek oranda farklı etnik, kültürel ve dini grupların Avrupa'ya göç ettikleri görülmüş ve özellikle 2010 yılı itibarıyla Arap Baharı'nın da etkisiyle Ortadoğu'da meydana gelen isyanlar ve iç savaşlar sonucunda burada yaşayan siviller önce komşu ülkelere daha sonra da kaçış noktası olarak gördükleri Batı Avrupa'ya göç etmenin yollarını aramışlardır. Suriye'de 2011 yılından beri devam etmekte olan iç savaştan dolayı nüfusun büyük bir kesimi Türkiye'ye ve Türkiye'yi geçiş noktası olarak kullanarak Avrupa'ya göç etmeye çalışmaktadır. Suriye'ye sınır komşusu ülkeler ve özellikle Türkiye milyonlara varan rakamlardaki göçmenlere ev sahipliği yapmaktadır ve bunların büyük çoğunluğu Avrupa'ya göç etmenin yollarını aramaktadır. Dini ve kültürel olarak farklı, Müslümanlara karşı önyargılı Avrupa'da, bu göçmenlerin ötekileştirilmesi üzerinden aşırı sağcı yaklaşımlar destek toplamaktadırlar.

Avrupalıların bir bölümü göçmenlerin veya yeni gelenlerin kültürlerini kendi ulusunun kültürüne ve hayat tarzlarına bir tehdit olarak görmekte ve bu tehdit algısı aşırı sağın yükselişine etki eden önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Aşırı sağ da bu değişimler karşısında tehdit algısının derinleşmesine yol açan güvensizlik ve endişe aşılayan ötekileştirici ve ayrıştırıcı popülist siyasi söylemleriyle oy oranlarını arttırmaktadır (Guibernau, 2010, s. 6-7). Bu nedenle, aşırı sağın yükselmesine sebep olan kültürel nedenler 'öteki' kavramı üzerine yoğunlaşmakta ve öteki genellikle 'Müslümanlar' ve 'göçmenler' olarak değerlendirilerek; bu kültürlerin kendi kültürlerini yok edeceği ve hayat tarzlarına tehdit oluşturacağı düşüncesiyle ilişkilendirilmektedir.

Küreselleşme ve onun getirdiği sonuçlar çok uluslu şirketlerin, uluslararası kurumların ve artan karşılıklı bağımlılık ile ulus-devletlerin yetki ve egemenlik sınırlarını değiştirmiştir. İnsanlar böylece köklü bir değişim gösteren siyasi ortamlara karşılaşmışlardır (Guibernau, 2010, s. 7-8). Değişen siyasi ortamda varlık gösteren kurumlara ya da iktidarlara karşı memnuniyetsizliğin artması aşırı sağ partilerin de oylarının artmasına sebep olmuştur.

Bu bağlamda, Avrupa'daki aşırı sağ partiler Avrupa Birliği'ni devletlerinin egemenliğine bir tehlike olarak gördüklerinden AB'ye karşıt bir görüş sergilemektedirler. Seçim propagandalarında, seçimin kazanılması durumunda Avrupa Birliği'nden ayrılmak yönünde bir yol izleyeceklerini vaat etmektedirler. Çünkü onlara göre, Avrupa Birliği ulusüstü yapısından dolayı ulus-devletlerin egemenliklerinin bir kısmının devredildiği bir kurum olarak ulusal çıkarlar söz konusu olduğunda o devletin değil Birlik'in karar verme hakkı tehdit olarak algılanmaktadır.

Artan göç ve nüfus hareketleri ile ortaya çıkan işsizlik ve kültürel farklılıklardan dolayı endişe duyanlar bu toplumsal değişimlerin kendi hayat standartlarını azaltacağına ve güvensiz bir ortama sürükleyeceğine dair inançları 11 Eylül sonrası terörün bu kesim ile ilişkilendirilmesiyle daha da güçlendirilmiştir (Guibernau, 2010, s. 7).

3.3. Avrupa’da Yükselen Aşırı Sağ ve Popülizm

Popülist sağ parti ve gruplar, Avrupa Birliği’ne bazı ülkelerde belirgin bir güç haline gelmişlerdir. Özellikle popülist sağ partiler, son yıllarda aldıkları halk desteğini arttırmışlardır. Bu partilerden bazıları şunlardır: Macaristan’da Fidesz ve Jobbik Partisi, Hollanda’da Özgürlük Partisi, Danimarka’da Danimarka Halk Partisi, İsveç’te İsveç Demokratları, Fransa’da *Front National* ve *Bloc Identitaire*, Belçika’da *Vlaams Belang*, Finlandiya’da Finler, İtalya’da *Lega* ve *Casa Pound*, Avusturya’da Özgürlük Partisi, Almanya’da Almanya için Alternatif (AfD) ve *Die Freiheit*, İngiliz Savunma Ligi, Britanya Ulusal Partisi, İngiltere’de UKIP, İtalya’da Beş Yıldız Hareketi ve Yunanistan’da Altın Şafak (Kaya, 2017, s. 6).

Kaya’ya göre, son araştırmalar bu parti ve hareketlerin artık Avrupa’da kalıcı bir güç olarak var olduklarını göstermektedir. Örneğin Avusturya’da, aşırı sağ Özgürlük Partisi, 18-25 yaş arasındaki gençler arasında en popüler harekettir; Fransa’da ise Ulusal Cephe lideri Marine Le Pen’e genç seçmenlerden oldukça güçlü bir destek geldiği görülmektedir. Genç seçmenlerin desteği bu partilerin uzun vadede siyasetin etkili aktörleri olarak devam edebileceğine işaret etmektedir. Hollanda Özgürlük Partisi, 2010 genel seçimlerinde oyların %15,5’ini almış ve 24 sandalyeyle Hollanda Parlamentosu’nun üçüncü büyük partisi olmuştur (Kaya, 2017, s. 6).

Aşırı sağ popülist söylemler aynı zamanda Kuzey-Güney ayrımına dayanarak geliştirdikleri söylem ile bu partilerin farklı söylemlerden beslendiklerini ortaya koymaktadır. Ekonomik kriz içerisindeki Güney Avrupa ülkeleri ile onları kurtarma planları yapan Kuzey ülkeleri arasındaki gerilimler Avrupa Birliği’nin parasal birliğine bir tehdit olarak görülmektedir. Çünkü bu partiler sadece ülkelerinde ve ulusal parlamentolarında değil aynı zamanda Avrupa Parlamentosu’nda da grup oluşturmayı başaramışlardır. Bir önceki dönem seçim sonuçlarında Avrupa Parlamentosu’ndaki Özgürlük ve Doğrudan Demokrasi Avrupa’sı, Parlamentonun yedinci büyük siyasi grubu olarak yer almaktadır. Parlamentodaki diğer sağ kanat olarak Marine Le Pen tarafından başkanlık edilen Uluslar ve Özgürlük Avrupa’sı da yine o dönemde Parlamentodaki diğer bir gruptur. (Kaya, 2017, s. 4).

Sosyal medyanın siyasetteki rolünün artmasıyla birlikte popülist siyasal hareketlerin de popülerliği artmıştır. Bu partilerin birçoğunda sosyal medya üzerinden onları takip

edenlerin sayısı resmi üyelik sayılarından daha fazla olduğu görülmekte ve bu yüzden sosyal medya bu partiler için destekçi sağlaması bakımından önemli bir araç haline gelmiştir (Kaya, 2017, s. 4). *“Bu şekilde sanal ve reel politik faaliyetlerin karışımı, 21. yüzyılda milyonlarca insanın, özellikle de gençlerin, siyasetle ilişki kurma biçimidir.”* (Kaya, 2017, s. 4).

Sosyal medyanın özellikle fazla sayıda destekçi sağlamasından dolayı sağ partiler için önemli bir hale geldiği açıktır, çünkü toplumun geniş kesimleriyle iletişim kurmak için sosyal medyadan faydalanmaktadırlar. Bu siyasi gruplar ise göçe, çokkültürlülüğe, çeşitliliğe karşı olup homojen bir ulusal kültür oluşturma taraftarıdır. Örneğin İtalya’daki Beş Yıldız Hareketi’nin lideri Beppe Grillo, sosyal medya hesapları üzerinden milyonların harekete geçirilmesine oldukça iyi bir örnek oluşturmaktadır (Kaya, 2017, s. 5).

Sağ popülist hareket, elitler, ilericiler, göçmenler, yabancılar ve mülteciler tarafından zarara uğratıldıklarına inanmakta ve muhafazakar, gerici, milliyetçilerden oluşmaktadır. Öte yandan popülist hareketler demokratik süreçlerle ilgilenmemekte fakat referandum zamanlarında onları elitlerin gücünü kırmanın bir aracı olarak gördüklerinden dolayı referandumları desteklemektedirler (Kaya, 2017, s. 5-6).

3.4. Avrupa’da Aşırı Sağ’ın Göç İslam ve Müslümanlara Bakışı

Aşırı sağ partiler çokkültürlülüğe karşıt bir tutum sergilerler. Çokkültürlülük farklı toplumların bir arada yaşamalarını ve kendi kültürel özelliklerini koruyabilmelerini olanak sağlar. Fakat bir arada yaşayan bu farklı toplumların birbiriyle etkileşime girmemeleri yabancılaşmaya neden olabilmektedir (Burçoğlu, 2007, s. 152-153).

Çokkültürlülüğün ulusların çözülmesine yol açtığı gerekçesiyle aşırı sağ partiler, sıkı göçmen politikalarını savunmakta ve göçmenlere sosyal haklar verilmemesini talep etmektedirler (Fligstein, Polyakova, ve Sandholtz, 2012, s. 115). Çokkültürlülüğün var olduğu İngiltere gibi ülkeler bile bugün çokkültürlülüğü sorgulamaktadırlar. İngiltere Başbakanı David Cameron 2011’de *“onlarca yıldır izlenen çokkültürlülük politikası, radikal İslam’ın güç kazandığı ayrılıkçı topluluklar yarattı”* demiştir (Mercan, 2012). Çokkültürlülük entegrasyonu desteklemekten ziyade entegrasyonun önündeki engellerden biri olarak değerlendirilmektedir (Delanty, 2008, s. 685). Aşırı sağ partiler toplumun homojen olmasını savunmakta ve sosyo-ekonomik sorunların

toplumdaki ötekilerin dışlanmasıyla çözülebileceğine inanmaktadırlar fakat Avrupa’da her bir ulus-devletin ötekileştirdiği grup farklıdır.

İkinci Dünya Savaşı öncesinde ırkçılık ve Yahudi karşıtlığı aşırı sağ partilerin savundukları arasındayken bu durum Avrupa’nın Hristiyan ve Yahudi geçmişinin vurgulanmasıyla değişmeye başlamış ve Yahudilerin entegre edilebilir olduklarını fakat Müslümanların entegre edilmesi zor gruplar olduklarını iddia etmektedirler (Öner, 2014, s. 169). Buradan hareketle, biyolojik ırkçılığın yerini kültürel ırkçılığa bıraktığını, Avrupa’da öteki olarak algılanan Yahudilerin yerini Müslümanların aldığı görülmektedir. Örneğin Hollanda ve Danimarka gibi ülkelerdeki aşırı sağ gruplar için anti-Semitizm artık önemini yitirmiştir, fakat Batı Avrupa’daki aşırı sağ gruplar 11 Eylül’ün de etkisiyle birlikte terör ve İslam’ı özdeşleştirerek Müslümanlar öteki olarak görülmüştür. 11 Eylül sonrasında Müslümanlarla terör arasında kurulan ilişki aynı zamanda göçün güvenlikleştirilmesine yol açmış, Müslüman göçmenler ulusal güvenliğe ve Avrupa kimliğine bir tehdit olarak değerlendirilmiştir. Bu nedenle ortak bir göç politikası olmayan Avrupa Birliği, ulus-devletlerin düzenlemeleriyle göç politikalarını yürütmüş ve aşırı sağ partilerin ve ulus-devletlerin Müslüman göçmenleri varlıklarına tehdit olarak görmelerinden dolayı ulus-devletler sıkı göç politikaları benimsemektedirler.

Uluslararası göçlerin artması göç konusunu hem Avrupa devletleri hem de Avrupa Birliği için önemli bir hale getirmiştir. Bu bağlamda Avrupa’nın II. Dünya Savaşı sonrasında yaşadığı en büyük deneyimlerden birini bu uluslararası göç oluşturmaktadır. Ayrıca Avrupa entegrasyonu göç konusuna ulusal ve uluslararası boyutun yanında ulusüstü bir boyut da kazandırmıştır. Avrupa’daki göç olgusu ve göçmenler artan oranda güvenlik kaygılarıyla değerlendirilmektedir. Bu değerlendirme sadece yerel, ulusal, uluslararası düzeydeki aktörlerin göç politikalarını belirlemekle kalmıyor aynı zamanda Avrupa halkları nezdinde göçmenlerin imajını da oluşturmaktadır (Mandacı ve Özerim, 2013, s. 105).

Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle güvenlik kavramı yeniden ele alınmış ve kavramın kapsamı genişletilmiştir. Göç de bu genişleyen kapsam içerisinde bir tehdit olarak yerini almış ve güvenlik söylemleriyle bağlantılandırılmıştır. Konunun bu kapsam içerisinde değerlendirilmesi seçmen kitlesini arttıracığı düşüncesiyle aşırı sağ

partiler tarafından popülist söylemlerle seçim malzemesi haline getirilmiştir (Mandacı ve Özerim, 2013, s. 104).

Yirmi birinci yüzyıl aşırı sağın hem küreselleşmenin getirdiği sosyo-ekonomik olumsuz sonuçlar hem de güvenlik ve kimliksel kaygılardan dolayı yükselişe geçmesine sahne olmaktadır. 11 Eylül’de gerçekleştirilen terör saldırıları, aşırı sağın siyasi düzene karşı kullanabileceği sağlam argümanlardan biri haline gelmiştir. 11 Eylül terör saldırılarını gerçekleştiren teröristlerin ideoloji ve kimlikleri, aşırı sağa çokkültürlülük ve Müslümanlara yönelik var olan önyargılara yenilerini eklemeye olanağı sağlamıştır. *“Bir din ve değerler bütünü olarak İslam Avrupa’daki pek çok topluluğun tanımlayıcı özelliği ve kitadaki yeni göçmenlerin kimliği olarak, eski veya yeni, bütün varoluşsal, kültürel ve sosyal güven(siz)likleri kapsayan tek bir ‘öteki’ hâline gelmiştir”* (Kallis, 2015, s. 15). Sonrasında 2004 ve 2005’te Madrid ve Londra’da gerçekleşen terör saldırıları Avrupa’daki bu endişeyi alevlendirmiş ve aşırı sağ partilerin İslam karşıtı söylemleri çekiciliğini arttırmıştır. Medyada yer alan terör saldırılarının sansasyonel biçimde yansıtılması Avrupa’da güvenlik kaygılarını arttırırken en önemli meselenin ulusal güvenliği korumak olduğunun altı çizilmiştir. Böylece bu tablonun aşırı sağın İslam’a yönelik saldırılarının meşruiyetini oluşturduğu izlenimi verilmiştir (Kallis, 2015, s. 15-16). *“Avrupa’da yaşayan Müslümanların radikalleştiği sanrısı da radikal sağın etnik-çoğulcu argümanlarına destek vermiş ve Müslüman geçmişe sahip toplulukların sözde ulusal veya “Avrupalı” yaşam tarzıyla “bütünleşmeye” ya liyakatsiz oldukları ya da istemedikleri yönündeki ithamlar daha da ağırlaştırılmıştır”* (Kallis, 2015, s. 16).

Aşırı sağın bu ayrıştıran söylemleri ve politikaları daha önce ortaya çıkan küresel ekonomik krizden ve onun sosyo-ekonomik sonuçlarından da oldukça beslenmiştir. Bu sosyo-ekonomik sonuçlar yine Müslüman göçmenlere mal edilmiş böylelikle göçmenler ve özelinde Müslümanlar aşırı sağın güvenlik, kimlik ve refah endişelerinin odak noktası haline gelmiştir.

Diğer yandan, aşırı sağ göçmenlerle ilgili olarak Avrupa Birliği’nin işgücünün serbest dolaşımı ilkesinin Avrupa toplumuna ve her ülkenin vatandaşına iş ve ücretler konusunda zarar verdiği gerekçesiyle karşı çıkmakta ve yine bu konuları gerekçe göstererek Avrupa Birliği karşıtlığını alevlendirmektedir.

Göçmenler 11 Eylül ardından İslamofobi; güvensizlik, ırkçılık ve ekonomik krizin kesişme noktası haline gelmiştir. Güvenlik, kimlik ve hayat tarzı konuları ekonomik krizin etkileri üzerinden yeniden ve daha güçlü bir biçimde ortaya çıkarılmıştır. Zamanlama olarak ekonomik krizin de bu varoluş ve güvenlik krizleri ile aynı zamana denk gelmesi aşırı sağın elini güçlendirmiştir. *“Zira 2008’den beri ana akım tarafından uygulanan sıkı ve uzun süreli kemer sıkma politikaları (sosyal harcamalarda ciddi kesintiler, artan işsizlik ve düşen ücretler) ev sahibi toplumun “hazmetme kapasitesine” ve “yerel” ile “göçmen” gruplar arasındaki ekonomik rekabet hayaletine karşı popüler tavırların sertleşmesine yol açmıştı.”* (Kallis, 2015, s. 16).

3.5. Brexit, Aşırı Sağ ve Avrupa Entegrasyonu

İngiltere’nin Avrupa Birliği’nden ayrılışı anlamına gelen Brexit son yıllarda Avrupa kıtasında gerçekleşen en önemli gelişmelerden biridir. 2016 yılında bir referandumla İngiliz halkının yaklaşık yüzde 52’si AB üyeliğine ‘hayır’ demiş ve Avrupa Birliği tarihinde ilk defa bir üye ülkenin Birlikten çıkmak istemesinin başta Avrupa Birliği üyeleri olmak üzere tüm Avrupa kıtasında ve dünyada yankıları oldukça etkili olmuştur. Bu yüzden Avrupa kamuoyunun gündemindeki en önemli konulardan biri haline gelmiştir.

Son yıllarda yaşanan ekonomik ve mali kriz, mülteci krizi, AB’nin yetkilerini arttırma gayreti üye ülkelerde endişe yaratırken, bu endişeler sağ ve popülist hareketlerin odak noktası haline gelmiş ve önemli derecede destekçi sağlamışlardır. İngiltere’de aşırı sağ, Avrupa Birliği karşıtlığını desteklemiş ve Avrupa devletlerinde önemli bir kriz oluşturan göç ve mülteci konusunu kullanarak Avrupa şüpheciliğini de körüklemiştir. Diğer yandan bu referandum, Avrupa Birliği üzerine İngiltere’de gerçekleştirilen ilk referandum değildir. 1973 yılında üye olmak isteyen İngiltere, üyeliğin oylandığı referandumda yüzde 67 oranında ‘evet’ denmesi üzerine Avrupa Birliği karşıtları o dönemde geri adım atmak zorunda kalmışlardır. Avrupa Birliği’ne üye olduktan sonra genelde İngiliz hükümetleri Avrupa entegrasyonunun içinde tamamen yer almaya gönülsüz bir duruş sergilemişler ve entegrasyona temkinli yaklaşmışlardır. İngiltere, ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel anlamda birçok konuda ortak politika geliştiren Birlik’in sınır güvenliğini ve Birlik sınırları

içerisinde ülkeler arası geçişleri düzenleyen Schengen Antlaşması'na dahil olmamıştır. Aynı zamanda 2000'lerin başında birçok AB üyesi ülke ortak para birimi olarak 'Euro'yu kullanmalarına rağmen İngiltere para birliği ve ortak para politikasının da dışında kalmıştır.

İngiltere'nin Birlik'ten ayrılışı AB Antlaşması'nın 50. maddesinde düzenlenmekte ve İngiltere bu maddeyi kullanan ilk ülke konumundadır. İngiltere'nin Avrupa entegrasyonu konusundaki şüpheciliği yeni bir durum olmamakla birlikte İngiltere'nin AET'ye katılımından sonra hem Muhafazakar hem de İşçi olmak üzere ana siyasi partilerde bölünmelere yol açmıştır (Tournier-Sol ve Gifford, 2015, s. 1).

“Muhafazakar Parti lideri, Başbakan Margaret Thatcher'i destekleyerek, 1975'de yapılan referandumdaki yanlışın ancak bir başka referandumla düzeltilebileceğini düşünen Muhafazakar sağ kanadın meşhur davası haline gelmiştir. AB karşıtlarının Thatcher'in halefi John Major'a ve onun Maastricht Antlaşması müzakere çabalarına karşı çıkmasıyla 1990'larda hız kazanmıştır.” (Martin, 2017, s. 43).

Diğer yandan İngiltere için AB'nin doğu genişlemesi İngiltere'yi AB pasaportu sahiplerine açarak göçü İngiliz siyasetinde önemli bir konu haline getirmiştir. Göç meselesi özellikle Suriye'den gelen mültecilerle birlikte daha önemli bir konu haline gelmiş ve Brexit kampanyası sırasında Avrupa dışından olan göçlerle birlikte kullanılmıştır. Aynı zamanda Kasım 2015'te Paris'te ve Mart 2016'da Brüksel'de gerçekleştirilen saldırılardan sonra terör karşıtı söylemler de Avrupa Birliği karşıtları için önemli konular olmuştur (Martin, 2017, s. 43-44).

İngiltere'nin AB'den ayrılışının diğer bir sebebi ise 'geride kalan' grup olarak adlandırılan ve sosyo-ekonomik açıdan daha yaşlı, daha düşük eğitilmiş, daha düşük vasıflı, düşük gelirli kesimin Brexit için oy vermesidir. Bu kesimin 2008 mali kriziyle birlikte kaynak kesintilerinden durumu kötüleşmiş ve kendilerini kamu hizmetleri açısından mağdur hissetmişlerdir. Aynı zamanda göçlerle birlikte, kamu hizmetlerindeki düşüşten dolayı göçmenleri sorumlu tutmuşlardır (Martin, 2017, s. 44).

Brexit referandumunda ele alınması gereken bir diğer etken ise muhalefetteki İşçi Partisi'nin parçalı durumudur. İşçi Partisi oy verenlerinin büyük çoğunluğu AB'de kalma yönünde oy kullanmıştır 2015 genel seçimlerinde İşçi Partisine oy verenlerin

%65'i kalmak için oy kullanmıştır, fakat Muhafazakar Parti'nin içerisindeki Avrupa Birliği yanlısı kesimin yanında yer almak ve birlikte kampanya yapmak istemeyen İşçi Partisi Lideri Jeremy Corbyn'in görüşleri konusunda önemli şüphe mevcuttur (Martin, 2017, s. 44).

İngiltere'nin bir üye devlet olarak katılımından itibaren süregelen Avrupa şüpheciliği onun en önemli Birlik politikalarına entegre olmamasına sebep olmuş ve bu durum daha ileri entegrasyonun oluşmaya başladığı yıllar itibariyle de artmıştır. Bununla birlikte Avrupa'da yaşanan ekonomik ve mali kriz ve ilaveten Suriye'den gelen mültecilerle birlikte oluşan mülteci krizi de Brexit yanlıları için önemli argümanlar oluşturmuştur.

Avrupa şüpheciliği kavramı ilk kez 1985 yılında İngiliz Times'da ifade edilmiştir ve İngiltere Başbakanı'nın Eylül 1988'de Avrupa üst kimliği konusunda tereddütlerini dile getirmesi üzerine ortaya çıkmıştır. Thatcher'ın konuşmasındaki ana konu, Avrupa entegrasyonunun ulus-devletlerin egemenliğini sarsmayacak şekilde ilerlemesi gerektiğidir. Thatcher, kendi ülkelerinin kendi kimliği ve kültürel değerleriyle var olabildiği sürece Avrupa Birliği'nin daha güçlü olabileceğini iddia etmiş ve tüm gücün Avrupa Birliği'nde toplanmasına karşı çıkmıştır (Kalav, 2017, s. 73).

Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi (UKIP), İngiltere'nin AB'den ayrılması yönünde kampanya düzenleyen partilerden biridir. Bu parti Avrupa şüpheciliği kavramını ve Thatcher'in söz konusu konuşmasını temel referans noktaları olarak almakta ve bu yönde popülist söylemler kullanmaktadır. *“Avrupa şüpheciliği geleneğinden gelen UKIP, Mayıs 2015 seçimlerinde bir koltuk kazansa da, Muhafazakâr Partinin başkanı David Cameron'un AB üyeliğini referanduma götürme kararı almasında bir yıl içinde etkili bir güç haline çoktan gelmiştir. Cameron'un referandum çağrısında UKIP'in artan popülaritesi ve AB'ye dair UKIP'in kamusal memnuniyetsizlikleri dile getirmesi etkili olmuştur.”* (Kalav, 2017, s. 74).

UKIP popülist söylemlerini Avrupa şüpheciliğinin yanında yaratılan ortak düşmanlar aracılığıyla da ortaya koymuştur. Brüksel bürokrasisi bu ortak düşmanlardan biri olarak entelektüel, elit, yozlaşmış olarak görülen Avrupa Birliği'ni temsil etmekte ve saf, homojen halk kimliğinin karşısında görmektedir (Kalav, 2017, s. 75). Avrupa

kimliğinin ve Avrupa halkının var olamayacağı iddiasıyla demokrasilerin sadece ulusal nitelikte olabileceğini popülist yaklaşımlarıyla birlikte ortaya koymaktadırlar. UKIP ulusal egemenliğe yaptığı vurguyu Brexit kampanyasında da vurgulamış ve demokrasiyi Brüksel'den alarak olması gerektiği yere Westminster'e geri vereceği vaadinde bulunmuştur (Tournier-Sol ve Gifford, 2015, s. 143).

UKIP'in söylemlerinin hedefinde sadece Avrupa Birliği değil aynı zamanda 'düzen partileri' olarak nitelendirdiği Liberal Parti, Muhafazakar Parti ve İşçi Partisi'ni halkın karşısında olarak nitelendirmekte ve kendisinin halkın gerçek sesi olduğunu iddia etmektedir. Bu şekilde elit ve halk arasında sınırlar oluşturulmuş ve Brüksel bürokrasinin elitleri temsil ettiğini savunarak halkın karşısında olduğunu altı çizilmiştir. *"Kampanyanın en dikkat çeken sloganlarından biri olan kontrolü geri almak ifadesi, yurttaşların duygularına hitap etme noktasında başarılı olmuştur. Farage'nin referandum sonucunun açıklandığı günü Birleşik Krallık için bağımsızlık günü ilan etmesi de aynı yaklaşımın somut bir örneğidir."* (Kalav, 2017, s. 76-77).

Avrupa'nın özellikle 2000 ve sonrasında yaşadığı sosyal ve ekonomik krizler birçok boyutuyla önemli gelişmeleri kapsamaktadır. Aşırı sağ partilerin tekrar yükselişe geçmeleri de bu gelişmelerden birini oluşturmaktadır. Bu partilerin popülist söylemleri arasında göç karşıtlığı oldukça önemli bir yer tutmuştur. 2011 yılında başlayan Suriye'deki iç savaşın sebep olduğu zorunlu göç dalgası ise AB içerisinde bir göç krizine yol açmış ve siyasetçiler tarafından kitlelerin harekete geçirilmesi için önemli bir seçim malzemesi haline gelmiştir (Mandacı ve Özerim, 2013, s. 106).

Genel olarak ele alındığında Brexit ile ilgili tartışmaların önemli noktalarından birini göç konusunun oluşturmaktadır. 2016 yılı Mayıs ayında yapılan bir araştırmaya göre 'göç' konusu AB referandumunda İngilizler için 'ekonomi'den sonra ikinci en önemli konu olarak yer almaktadır. Araştırmaya katılanların yarısından fazlası, sonucu Avrupa Birliği'nden çıkmak bile olsa kendi hükümetlerinin göç konusunda daha fazla söz hakkı sahibi olması gerektiğine inanmakta ve bu da İngiliz halkının egemenlik konusundaki kaygılarını gündeme taşımaktadır (Özerim, 2017, s. 85).

3.5.1. Brexit Sonrası Avrupa Entegrasyonu

İngiltere'nin AB'den ayrılık kararı AB entegrasyonunun da geleceği açısından önemli bir sorun teşkil etmektedir. Bunun en önemli sebebini ise ilk kez bir üye

devletin AB'den çıkmak istemesi oluşturmaktadır. Bu durumun başka ayrılmalara neden olup olmayacağı ise AB'de derin kaygılara yol açmaktadır. İngiltere ve AB arasındaki ilişkilerin Brexit sonrasında ne şekilde ele alınacağı ve ayrılığın AB entegrasyonuna yapacağı etki Brexit'in önemini daha da arttırmaktadır.

İngiltere'nin AB'den ayrılışının sert mi yoksa yumuşak mı olacağı ayrılık sonrasında AB'nin nasıl şekil alacağını da belirleyen kritik ölçütler olması dolayısıyla önem taşımaktadır. Theresa May, yaptığı açıklamalarda Brexit'in sert olacağını vurgularken, sert Brexit ile AB'nin ortak pazardan da çıkacağı ifade edilmektedir ve bunun ciddi sonuçlar doğurması beklenmektedir (Köroğlu, 2017, s. 252) .

Bu bağlamda önümüzdeki dönemler için İngiltere ile AB'nin karşılıklı çıkarları doğrultusunda ilişkilerinin değişim gösterebileceği öngörülebilir. İngiltere'nin ayrılık kararının ardından entegrasyonun 'daha yakın Birlik' fikrinin, Brexit sonrasında hala önemini koruyarak devam edip etmeyeceği ya da entegrasyonun daha gevşek hale dönüşüp dönüşmeyeceği AB'nin karşılaştığı önemli engellerden biridir. Bu değerlendirmeleri yaparken AB'yi değişip dönüşen bir yapı olarak ele almak daha doğru bir yaklaşım olacaktır çünkü AB daha önce yaşadığı problem ve krizleri bu değişip dönüşebilen yapısıyla çözmüş ya da çözmeye çalışmıştır (Köroğlu, 2017, s. 253).

Brexit sonrasında Avrupa Birliği'nin alacağı şekil esnek entegrasyon modelleri yaklaşımları ile değerlendirilebilir. Esnek entegrasyon Avrupa şüpheciliğine karşı kullanılan bir siyasi araç olarak entegrasyona bütünleştirici ve iyileştirici bir etkide bulunabilir. İngiltere'nin ayrılışı sonrasında Yunanistan ve İtalya'nın da Grexit ve Italexit olarak dile getirdiği Birlik'ten ayrılışlarını, esnek entegrasyon modeli süreçten negatif şekilde etkilenilmesini engelleyerek yeni çözümler sunabilir (Köroğlu, 2017, s. 253-254).

İngiltere'nin ayrılışının ardından AB'nin kendi içerisindeki ilişkilerin durumu ve İngiltere ile olan ilişkilerinin ne şekilde olacağı sorularına da esnek entegrasyon modelleri ile cevap bulunabilir. Alexander Stubb, esnek entegrasyon modellerini süre, yer ve konu bakımından sınıflandırmaktadır (Köroğlu, 2017, s. 254) .

- 1) Süre bakımından (iki vitesli ve çok vitesli entegrasyon modelleri),
- 2) Yer bakımından (çekirdek Avrupa ve iç içe geçmiş Avrupa modelleri),

3) Konu bakımından (değişken geometrili ve a la carte Avrupa modelleri). İngiltere'nin ayrılışı AB'nin içindeki en önemli merkez ülkelerden birinin Birlik'ten çıkışı anlamına gelmektedir. *“Bu durumda AB, İngiltere'nin rekabet halinde olduğu Fransa-Almanya eksenini merkezinde yeniden şekillenebilir veyahut aynı seviyede entegrasyon ve ekonomik seviyelere sahip olan üye ülkeler daha hızlı bir bütünleşme içerisine girebilirler.”* (Köroğlu, 2017, s. 254). Bu kapsamda ele alınan modeller, İngiltere ile bir ilişki içermeyen fakat Avrupa Birliği'nin Brexit sonrasındaki durumu hakkında değerlendirmeler içermektedir.

Çok vitesli Avrupa (Multi-speed Europe) yaklaşımı ulusüstü bir niteliğe sahip olup çoğunlukla AB'nin ilk sütununa yönelik politikalarda kullanılmaktadır. Bu modelin temeli ise AB üye devletlerinin AB politikalarını benimseyip uyum gösterme sürelerinin farklı zamanlarda olmasına dayanmaktadır. Bu noktada verilebilecek en iyi örneklerden biri ise üye devletlerin Ekonomik ve Parasal Birlik'e farklı zamanlarda geçmeleri ve uyum sağlamaları olacaktır (Dağdemir, 2001, s. 26).

Çok vitesli Avrupa modeli ekonomik seviyesi yüksek üye devletlerin entegrasyon süreçlerinin daha hızlı ve kolay gerçekleşebileceğini ve daha hızlı viteste giderek Avrupa entegrasyonunu daha ileriye taşıyabileceklerini varsaymaktadır. Bu noktada Avangard Avrupa (Avant-garde Europe), Öncü Grup (Pioneer Group), Çekim Merkezi (Gravitation Core), Çekirdek Avrupa (Core Europe) ve Sert Çekirdek Avrupa (Hardcore Europe) gibi oluşumlar bu durumun bir yansımasını oluşturmaktadır ve bu oluşumların temelinde “AB içinde AB” yaratmak isteği yatmaktadır. Bu yaklaşımlar Fransa ve Almanya kaynaklı olup AB içerisinde lokomotif görevi verilen bir çekirdek Avrupa oluşturularak Avrupa entegrasyonunun daha ileriye götürülmesi anlayışına dayanmaktadır. Bu modeller Fransa ve Almanya eksenindeki entegrasyonun AB'nin çekirdeğini ve merkezini oluşturduğu argümanını içermektedir (Köroğlu, 2017, s. 255).

Değişken geometrili Avrupa (Europe of variable geometry) modeli ise entegrasyon sürecindeki gelişmiş üye devletler ile daha az gelişmiş olanlar arasındaki farklılıklara vurgu yapmaktadır. Bu modele göre, gelişmiş üye devletler merkezi ve daha az gelişmiş olanlarda çevreyi oluşturmakta ve entegrasyon süreci bu merkez-çevre ilişkileri üzerine oturtulmaktadır (Köroğlu, 2017, s. 255-256).

SONUÇ

Kimlik, bireyleri veya toplumsal varlıkları diğerlerinden ayırt etmeye yarayan özelliklerin bütünü olarak ele alınan bir kavramdır. Bu kavramın birçok disiplin tarafından kullanılmasının en büyük sebeplerinden biri ise hem bireysel hem de toplumsal olarak yaşanan değişim süreçlerini açıklamadaki önemidir. Kimlik bireyleri ve toplumları benzerlikler noktasında birleştirirken aynı zamanda farklılıklar noktasında da ayırtmaktadır. Bu birleştirme ve ayırtma ise toplumda biz ve öteki olarak ortaya çıkmaktadır. Benzerliklerin bir araya getirdiği 'biz' grubu aynı zamanda doğal olarak bunun dışında kalan ve farklılıklardan kaynaklanan 'öteki' grubunu oluşturmaktadır. Benzerlik vurgusu, aynı zamanda farklı olanı da kendiliğinden ortaya koyduğundan 'öteki'nin oluşumu 'biz'in oluşum sürecinde doğal olarak ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte kimlik konusunu karmaşık bir hale getiren ise biz-öteki gruplarından ziyade ötekileştirme süreci olmuştur. Sosyal kimlik kuramı çerçevesinde de ele aldığımız iç grup kayırmacılığı ve abartma etkisi olarak kendini gösteren, aidiyet duyulan grubunun olumlu özelliklerini ile dış grubun olumsuz özelliklerini olduğundan fazla görüp 'ötekileştirme' sürecinin ötekine olumsuz anlamlar yüklenerek ve hatta düşmanca eğilimler ile yapılması kimlik kavramının en karmaşık yanlarından birini oluşturmaktadır.

Avrupa Birliği kurulduğu günden bu yana kendine özgü özelliklere sahip olan bir yapı olarak dikkat çekici çalışma konularından biri olmuştur. Onun bu dikkat çekiciliğinin en önemli noktasını ise birçok ulus-devletten oluşan ulusüstü yapısı oluşturmaktadır. Demokrasilerde ulus-devletlerin meşruiyet kaynaklarını nasıl ki vatandaşları oluşturuyor, uygulanan politikalar onların desteğini zorunlu hale getiriyor ve siyasi yönetimlerin devamlılığını sağlıyorsa; Avrupa Birliği için de AB vatandaşlarının onay ve rızası AB'nin meşruiyetini sağlayacak ve geleceğinin belirleyicilerinden biri olacaktır. Bu yüzden halkların aidiyet duyduğu kimlikler meşruiyet için de oldukça önemlidir. Bu yüzden Avrupalılık hissi veya Avrupa kimliği, Avrupa'da yaşayanların Avrupa'ya dair geliştirdikleri bir bilinci ifade etmekte ve bu bilinç Avrupa halklarının ve kamuoyunun Avrupa Birliği'nin işleyişine dair ilgi duymalarını ve aktif olarak Avrupa siyasetine katılmalarını sağlayacak bir unsurdur. Dolayısıyla Avrupa entegrasyonunun özellikle siyasi

boyutunun sağlanabilmesi ve Avrupa’da daha yakın bir Birlik oluşturulabilmesi için Avrupa aidiyeti oldukça önemlidir.

Avrupa kimliğinin varlığına dair tartışmalar gerek Avrupa’da gerekse de Avrupa Birliği içerisinde oldukça geniş yer tutmaktadır. Kimliğin dinamik ve çoğul yönünü göz önünde bulundurursak Avrupa kimliği de tarihsel süreç içerisinde inşa edilmiş ve bu inşa süreci bugün hala devam etmektedir. Diğer yandan Avrupa fikrinin temellerini Antik Yunan’a kadar götürmek mümkün olmakla birlikte o dönemde bahsedilen Avrupa’nın bir kimliksel aidiyeti betimlemediğini daha çok coğrafi bir özellik sergilediğini söylemek mümkündür. Avrupa’nın bir aidiyetten daha çok coğrafi bir yer olarak tanımlanması Ortaçağ’a kadar devam etmiştir. Kuşkusuz ki Ortaçağ’a kadar geçen süreç içerisinde ele alınan Yunan ve Roma mirası Avrupa kimliğine katkı da bulunmuşlardır fakat Avrupa’nın kendine özgü aidiyet geliştirmesi Ortaçağ’da Hristiyanlık ile birlikte olmaya başlamıştır. Siyasi birlikten yoksun Avrupa’nın birleşmesi özellikle İslam tehdidi karşısında Hristiyanlık çatısı altında olmuş ve Kilise’nin hakimiyeti Avrupa üzerinde bir güç olarak ortaya çıkmıştır. Bu dönemdeki Avrupa aidiyetinde Hristiyanlık kadar İslam’da Avrupa aidiyetinin şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. Öteki olarak görülen İslam, Avrupa kimliğini biz-öteki bağlamında şekillendirmiş ve bu etkileşim hala daha da devam etmektedir. Bununla birlikte özellikle Reform, Rönesans ve Aydınlanma Dönemi, sekülerleşmenin, aklın ve bilimin öne çıkarılmasına öncülük eden dönemler olarak Avrupa kimliğine en büyük katkıyı sağlamışlardır. Ulus-devletlerin ilk görülmeye başladığı kıta olarak Avrupa’da Fransız Devrimi ve onun milliyetçilik, özgürlük, eşitlik gibi kavramları yine bu kimliğin önemli bileşenlerini oluşturmaktadır.

Kıta içerisinde yaşanan savaşlar Avrupa’nın güç kaybetmesine yol açarken Avrupa’nın birleşmesi ve barışın sağlanması için geliştirilen en büyük proje olan Avrupa Birliği özellikle ekonomik alanda başlayıp daha sonra diğer alanlarda sağlanan entegrasyon ile Avrupa’nın barış özlemine bir çözüm oluşturmuş ve dünya siyasetinde de önemli bir aktör haline gelmiştir. Avrupa Birliği ise bugün özellikle siyasal entegrasyonun sağlanması konusunda önemli bir sınav vermektedir. Halkın entegrasyon sürecine çok dahil edilmediği ve bu desteğin önemi oldukça geç fark edilmiştir.

Maastricht Antlaşmasına kadar entegrasyonun çoğunlukla ekonomik yönde Avrupa bürokratları ve elitleri düzeyinde halkın desteğinden yoksun bir şekilde ilerlemesi bu Antlaşma ile değişmiş ve Birlik'e geçilmesi ve siyasal entegrasyon için ciddi adımlar atılması Avrupa halklarının aktif katılımını ve desteğini gerekli kılmıştır. Maastricht Antlaşması'nın öngördüğü Avrupa Birliği vatandaşlığı, Avrupa Birliği üye devletlerinde çalışma ve oturma izni olan başka ülke vatandaşlarını dahil etmemesi gibi özelliklerine rağmen oldukça önemli bir adımdır. Avrupa halkları ile Avrupa Birliği'nin işleyişi arasında kurulamayan bağ, demokratik meşruiyetinin sorgulanmasına ve bu konuda oldukça eleştirilmesine de neden olmaktadır. Diğer yandan AB'nin halihazırda yirmi yedi ulus-devletten oluşan üyelerini ve her üye devletin içerisinde farklı etnik, dini, dilsel grupların olduğunu göz önünde bulundurursak Avrupa Birliği çeşitlilik sergileyen bir toplumsal yapıdadır. Birlik'in de önemli bir mottosunu oluşturan 'çeşitlilik içinde birlik' söylemi çokkültürcülük kapsamında değerlendirildiğinde oldukça tartışmalı bir hal almaktadır.

Avrupa Birliği'nde çeşitlilik sadece etnik, dini, dilsel olarak değil aynı zamanda göçler aracılığıyla kültürel olarak da varlık göstermektedir. Çokkültürlü toplumların varlığı ise bu farklı grupları ne derecede tanıdığına ve bu farklı gruplara ekonomik, sosyal ve kültürel olarak ne derecede eşitlik sağladığına bağlıdır. Çokkültürcülüğün AB açısından sağlanması gereken standart, toplumdaki farklı kesimlerin birbirini yok etmeden varolması ve bu farklı kesimlere eşit davranması olmalıdır. Aksi durumda etnik ve dini farklılıklar üzerine inşa edilen bir toplumun Avrupa'da yaşayan 20 milyon üzerindeki göçmeni ve Müslümanları da göz önüne aldığımızda Avrupa kimliğine katkı sağlamayacağı açıktır. Bu nedenle Avrupa vatandaşlığının ve Avrupa postnasyonal kimliğinin etnik, kültürel, dini temelleri referans almayan hukuki düzenlemelerle ortaya konan hak ve yükümlülükler kapsamında anayasal vatanseverlik çerçevesinde oluşturulması toplumdaki ayrışmaların önüne geçebilmesi açısından anlamlıdır. Ayrıca Avrupa kimliğini ulusal kimliklere duyulan aidiyet gibi değerlendirilmemeli ve bu şekilde oluşması beklenmemelidir. Avrupa halkı ya da Avrupa kimliği, Avrupa Birliği'nin sui generis yapısı içerisinde ele alınmalı ve ulus-devletlerin halk kavramı gibi düşünülmemelidir. Bu nedenle, Avrupa halkı kavramı vatandaşlık temelinde etno-kültürel değerlerden bağımsız çokkültürlü bir yaklaşımla anayasal vatanseverlik çerçevesinde oluşturulmalıdır.

Çalışmada Avrupa halklarını yakınlaştıracak en önemli unsur olarak Avrupa kamusal alanı ele alınmıştır. Avrupa kamusal alanı, kamuyu ilgilendiren konularda herkesin görüşünü ortaya koyabildiği ve bilgi edindiği bir müzakere ve diyalog alanı olarak Avrupa halklarının ve toplumun farklı kesimlerinin birbirini anlaması ve birbirinin görüşlerini öğrenmesi bakımından oldukça değerli bir konudur. Avrupa kamusal alanı ayrıca halkların Avrupa siyasetine olan ilgilerini ve katılımını artırma ihtimali yüksek bir alandır. Avrupa kamusal alanının dilsel çeşitlilik yüzünden gerçekleşmeyeceği fikrine teknolojik gelişmelerin dil farklılığını ortadan kaldıracak güçte olması ve Avrupa halklarının yarısından fazlasının İngilizce bilmesi dolayısıyla katılmıyoruz.

Avrupa kamusal alanının oluşturulmasına dair en büyük engel Avrupa'ya dair konuların görünürlüğüne ilişkindir. Çünkü Avrupa'ya dair meselelerin medyada görünürlüğünün artması, Avrupa halklarının bu konulara ilgisini yönlendirmelerine pozitif katkı sağlayacağı açıktır. Avrupa'ya dair meselelerin ulusal medyada görünürlüğünün ulusal çıkar ve menfaatleri yansıtabileceğinden Avrupa'ya karşı ilgiden ziyade önyargı oluşmasına yol açabilir. Bu yüzden medya araçlarının doğru ve etkin bir şekilde Avrupa düzeyinde kullanılması en azından Avrupa halklarının bu konulara duyarlılık geliştirmesine imkan verecektir.

Avrupa'da son otuz yıldır yükselişe geçen aşırı sağ hareketlerin milliyetçi, otoriter ve genel olarak AB karşıtı tutumları toplumda derin bölünmelere sebep olurken, özellikle Müslüman ve göçmenlere karşı şiddet olaylarının da artması ve göçün güvenleştirilmesi oldukça endişe vericidir. Toplumda zaten var olan mevcut sorunların sanki göçmen ve Müslümanlardan kaynaklanıyormuş gibi yansıtılması aşırı sağ partiler tarafından popülist söylemlerle kullanılmaktadır. Tüm bu konular ise Avrupa entegrasyonu sürecini oldukça etkilemekte ve Birlik'in çokkültürcü değerleriyle çelişmektedir. Diğer yandan İngiltere'nin AB'den çıkması anlamına gelen Brexit süreci ise hem sağ gruplar hem de AB karşıtları için önemli bir argüman haline gelmiş ve entegrasyonun özellikle siyasal yönüne negatif etkide bulunmuştur. Bu yüzden Avrupa entegrasyonunun yakın Birlik'ten ziyade esnek entegrasyon şeklinde devam etmesi ve ekonomik açıdan entegre fakat siyasal açıdan parçalı bir görünüm sergilemeye devam etmesi olasıdır.

KAYNAKÇA

Abdelal, R., Herrera, Y., Johnston, A., & McDermott, R. (2006). Identity as a Variable. *Perspectives on Politics*, 4(4), s. 695-711.

Açıkmeşe, S. A. (2003, Bahar). Avrupa Birliği'nde Demokratik Meşruiyet Sorunu. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 2(4), s. 23-45.

Ağaoğulları, M. A. (1994). *Kent Devletinden İmparatorluğa*. Ankara: İmge Kitabevi.

Altındal, A. (2010). *Gül ve Haç Kardeşliği*. İstanbul : Alfa Yayınları.

Maalouf, A. (2007). *Ölümcül Kimlikler*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Anderson, B. (1995). *Hayali Cemaatler Milliyetçiliğin Yayılması ve Kökenleri*. İstanbul: Metis Yayınları.

Arendt, H. (2012). *İnsanlık Durumu*. İstanbul : İletişim Yayınları.

Arıboğan, D. Ü. (2007). *Uluslararası İlişkiler Düşüncesi*. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi.

Aydın, R. (2018). Ulus, Uluslaşma ve Devlet: Bir Modern Kavram Olarak Ulus Devlet. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, s. 229-256.

Baldery, H. C. (1965). *The Unity of Mankind in Grek Thought*. Cambridge: Cambridge University Press.

Bilgin, N. (1999). *Kolektif Kimlik*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Burçoğlu, N. K. (2007). From Vision to Reality: A Socio-Cultural Critique of Turkey's Accession Process. E. Lagro, & K. E. Jorgensen içinde, *Turkey and the European Union: Prospects for a Difficult Encounter* (s.147-168). New York: Palgrave.

Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, 1992. İstanbul: Milliyet Yayınları.

Cambridge Dictionary. Cambridge Dictionary:

<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/identity> adresinden alınmıştır

Canatan, K. (2009). Avrupa Toplumlarında Çokkültürcülük. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(6), s. 80-96.

Cardini, F. (2004). *Avrupa ve İslâm*. İstanbul: Literatür Yayıncılık.

Çelebi, A. (2002). *Avrupa: Halkların Siyasal Birliği*. İstanbul : Metis Yayınları.

Çelebi, A. (2002a). Toplum ve Siyaset. İ. Sezal içinde, *Sosyolojiye Giriş* (s.166-199). Ankara: Martı Kitap ve Yayınevi.

Cerrah, U. (2018). *Avrupa Birliği'nin Yeniden İnşası*. Ankara: Hitabevi Yayınları.

Çırakman, A. (2003, Nisan). Hıristiyanlıktan Uygarlığa: Değişen Avrupa İmgeleri. *Toplumsal Tarih Dergisi* (112), s. 34-39.

Cole, S. (1999). *Sosyolojik Düşünme Yöntemi*. İstanbul: Vadi Yayınları.

Dağdemir, E. U. (2001). Avrupa Birliği'nin Bütünleşme Sürecinde Esneklik Kavramı: Amsterdam Antlaşması Çerçevesinde Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, s.21-41.

Decker, F. (2002). Governance Beyond the Nation State: Reflections on the Democratic Deficit. *Journal of European Public Policy*, 9(2), s.256-272.

Declaration on European Identity (1973): https://www.cvce.eu/en/obj/declaration_on_european_identity_copenhagen_14_december_1973-en-02798dc9-9c69-4b7d-b2c9-f03a8db7da32.html adresinden alındı.

Delanty, G. (2005). *Avrupa'nın İcadı*. Ankara: Adres Yayınları.

Delanty, G. (2008). Fear of 'Other's: Social Exclusion and the European Crisis of Solidarity. *Social Policy and Administration*, 42(6). s. 676-690.

Delanty, G. (1995). The Limits and Possibilities of a European Identity: A Critique of Cultural Essentialism. *Philosophy and Social Criticism*, 21(4), s. 15-36.

Derrida, J. (1992). *The Other Heading: Reflections on Today's Europe*. Bloomington: India University Press.

Duchesne, S. (2008). Waiting for a European Identity... Reflections on the process of identification with Europe, *Perspectives on European Politics and Society*, 9 (4), s. 397-410.

Eder, K. (2009). A Theory of Collective Identity Making Sense of the Debate on a 'European Identity'. *European Journal of Social Theory*, 12(4), s. 427-447.

Eliot, T. (1962). *Virgil and Christian World*. Londra: Faber&Faber Press.

Erdenir, F. B. (2005). *Avrupa Kimliği: Pan Milliyetçilikten Post Milliyetçiliğe*. Ankara: Ümit Yayıncılık.

Eriksen, E. O. (2007). Conceptualising European public spheres: general, segmented and strong publics. J. E. Fossum, & P. Schlesinger içinde, *The European Union and the Public Sphere: A communicative space in the making?* (s. 23-43). New York, London: Routledge.

Europolis Final Report Summary, (2010). <https://cordis.europa.eu/project/id/225314/reporting> adresinden alındı.

Fligstein, N., Polyakova, A., & Sandholtz, W. (2012). European Integration, Nationalism and European Identity. *Journal of Common Market Studies*, 50(1), s. 106-122.

Geertz, C. (1973). *The Interpretation of Cultures*. New York: Basic Books.

Godin, E., & Hanley, D. (2013). Introduction: No Enemies on the Right? Competition and Collusion between Conservatives, Moderates and Extreme Right Parties in Europe. *Journal of Contemporary European Studies*, 21(1), s.2-4.

Gökberk, M. (1980). *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Golder, M. (2003). Explaining Variation In The Success Of Extreme Right Parties In Western Europe. *Comparative Political Studies*, 36(4), s. 432-466.

Grimm, D. (1997). Does Europe Need A Constitution? P. Gowan, & P. Anderson içinde, *The Question of Europe* (s.239-264). New York : Verso.

Guibernau, M. (2010). Migration and the Rise of the Radical Right. *Policy Network Paper*. s. 1-19.

Güleç, C. (2002). Türkiye'de Kültürel Kimlik Sorunu. *Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Antropoloji Dergisi*, s. 63-78.

Gündüz, Z. Y. (2010). The European Union at 50: Xenophobia, Islamophobia and the Rise of the Radical Right. *Journal of Muslim Minority Affairs*, 30(1). s. 35-47.

Güvenç, B. (1994). *Türk Kimliği: Kültür Tarihinin Kaynakları*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Habermas, J. (1996). *Citizenship and National Identity*. Cambridge: MA: MIT Press.

Habermas, J. (1997). Reply to Grimm. P. Gowan, & P. Anderson içinde, *The Question of Europe* (s. 259-264). New York: Verso.

Habermas, J. (2001). Why Europe Needs a Constitution. *New Left Review*, 11, s. 5-26.

Habermas, J. (2002). *Öteki Olmak Ötekiyle Yaşamak*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Habermas, J. (2007). *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Hacısalıhoğlu, İ. Y. (2001). *Yeni Dünya Düzeni Arayışı ve Türkiye*. İstanbul: Çağatay Kitabevi.

Hay, D. (1957). *Europe: The Emergence of an Idea*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Hobsbawm, E. J. (1993). *Milletler ve Milliyetçilik*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Hobsbawm, E. J. (2006). *Geleneğin İcadı*. İstanbul : Agora kitaplığı.

Hobsbawm, E. J. (2006a). *1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik: Program, Mit ve Gerçeklik*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Hobsbawm, E. J. (2011). *Kısa 20. Yüzyıl: 1914-1991 Aşırılıklar Çağı*. İstanbul : Everest Yayınları.

Hogg, M., ve Abrams, D. (1988). *Social Identifications: A Social Psychology of Intergroup Relations and Group Processes*. London: Routledge.

Huntington, S. (1993). The Clash of Civilizations? The Next Pattern of Conflict. *Foreign Affairs*, 72(3), s. 22-49.

Jenkins, R. (1996). *Social Identity*. London: Routledge.

Kalav, A. (2017). Popülizm Kavramına Tarihsel Bir Bakış: Daha Az Demokrasi, Daha Çok Otoriterleşme mi? E. Esen, & D. Şekeroğlu içinde, *Brexit Elveda Avrupa: İngiltere'nin AB'den Ayrılmasından Sonra Avrupa Bütünleşmesi ve Türkiye-AB İlişkilerinde Fırsatlar ve Tehditler* (s. 65-81). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Kallis, A. (2013). Far-right 'contagion' or a failing 'mainstream'? How dangerous ideas cross borders and blur boundaries. *Democracy and Security*, 9(3), s. 221-246.

Kallis, A. (2015, Mart). Avrupa'da Radikal Sağın Yükselişi. *SETA*(119).

Kant, I. (1784). "Aydınlanma nedir?" sorusuna yanıt. İstanbul Teknik Üniversitesi: <https://web.itu.edu.tr/~girayg/comprehensive/docs/Kant%20-%20Aydınlanma%20Nedir.pdf> adresinden alınmıştır

Katz, R. (2001, Şubat). Models of Democracy: Elite Attitudes and the Democratic Deficit in the European Union. *European Union Politics*, 2(1), s.53-79.

Kaya, A. (2017, Şubat). *Avrupa'da Popülist Sağın Yükselişi: Çeşitlilik ve Birlik İçerisinde Kaybolmak*. <http://cohere-ca.ncl.ac.uk/#!/grid/141> adresinden alınmıştır.

Kedourie, E. (1974). *Nationalism*. London: Hutchinson University Library.

Knigge, P. (1998). The ecological correlates of right-wing extremism in Western Europe. *European Journal of Political Research*, 34, s. 249-279.

Koca, S. (2017, Yaz). Haçlı Seferleri Sebep ve Sonuçları Bakımından Nasıl Değerlendirilebilir?, *Akademik Bakış*, 10(20), s. 15-35.

Köroğlu, N. Ö. (2017). Brexit'ten Sonra Avrupa Entegrasyonun Geleceğinin Esnek Entegrasyon Modelleri Üzerinden Değerlendirilmesi. E. Esen, & D. Şekeroğlu içinde,

BREXIT Elveda Avrupa: İngiltere'nin AB'den Ayrılmasından Sonra Avrupa Bütünleşmesi ve Türkiye-AB İlişkilerinde Fırsatlar ve Tehditler (s. 247-264). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Kostakopoulou, T. (2001). *Citizenship, identity and immigration in the European Union: Between past and future*. Manchester: Manchester University Press.

Kriesi, H., Grande, E., Lachat, R., Dolezal, M., Bornschier, S., & Frey, T. (2006). Globalization and the transformation of the national political space: Six European countries compared. *European Journal of Political Research*, s. 921-956.

Kymlicka, W. (1998). *Çokkültürlü Yurttaşlık Azınlık Haklarının Liberal Teorisi*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Malmberg, M. a., & Strath, B. (2002). Introduction: The National Meanings of Europe. M. a. Malmberg, & B. Strath içinde, *The Meaning of Europe* (s. 1-27). Oxford.

Mandacı, N., & Özerim, G. (2013). Uluslararası Göçlerin Bir Güvenlik Konusuna Dönüşümü: Avrupa'da Radikal Sağ Partiler ve Göçün Güvenleştirilmesi. *Uluslararası İlişkiler*, 10(39), s. 105-130.

Martin, N. (2017). Türkiye, Avrupa Birliği ve Brexit. E. Esen, & D. Şekeroğlu içinde, *BREXIT – Elveda Avrupa Avrupa: İngiltere'nin AB'den Ayrılmasından Sonra Avrupa Bütünleşmesi ve Türkiye-AB İlişkilerinde Fırsatlar ve Tehditler* (s. 39-64). Ankara : Siyasal Kitabevi.

Mercan, S. (2012). <https://21yyte.org/tr/merkezler/bolgesel-arastirma-merkezleri/avrupa-birligi-arastirmalari-merkezi/avrupada-asiri-sagin-yukselisini-anlamak-adresinden-alindi>.

Michener, H. (1990). *Social Psychology*. San Diego: Harcourt Brace Jovanovich.

Mlicki, P., & Ellemers, N. (1996). Being Different or Being Better? National Stereotypes and Identifications of Polish and Dutch Students. *European Journal of Social Psychology*, (26), s. 97-114.

Mudde, C. (2011). Who's Afraid of the European Radical Right. *Dissent Magazine*, 58(4), s. 7-11.

Neunreither, K. (1994, Yaz). The Democratic Deficit of the European Union: Towards Closer Cooperation between the European Parliament and the National Parliaments. *Government and Opposition*, 29(3), s. 299-314.

Newman, S. (2012). *Religion in the Middle Ages*. The Finer Times: <https://www.thefinertimes.com/Middle-Ages/religion-in-the-middle-ages.html> adresinden alınmıştır.

Neumann, I. B. (1999). Avrupa Kimliği AB Genişlemesi ve Entegrasyon/Dışlama Bağlantısı, *Avrasya Dosyası*, 5(4).

Öner, S. (2014). Avrupa'da Yükselen Aşırı Sağ , Yeni 'Öteki'ler ve Türkiye'nin AB Üyeliği. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 13(1), s. 163-184.

Özerim, G. (2017). Göç Konusunun Birleşik Krallık'ta AB Referandumu Sürecindeki Yeri. E. Esen, & D. Şekeroğlu içinde, *Brexit Elveda Avrupa: İngiltere'nin AB'den Ayrılmasından Sonra Avrupa Bütünleşmesi ve Türkiye-AB İlişkilerinde Fırsatlar ve Tehditler* (s. 83-95). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Özkırımlı, U. (1999). *Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Bakış*. İstanbul: Sarmal Yayınevi.

Özyurt, C. (2005). *Küreselleşme Sürecinde Kimlik ve Farklılaşma*. Konya: Açılım Kitap.

Pagden, A. (2002). *The Idea of Europe: From Antiquity to the European Union*. Cambridge : Cambridge University Press.

Parekh, B. (2008). *A New Politics of Identity: Political Principles for an Interdependent World*. New York: Palgrave Macmillan.

Parker, W. H. (1960). Europe: How Far? *The Geographical Journal*, 126 (3), s. 278-297.

Rehn, O. (2007). *Avrupa'nın Gelecek Sınırları*. İstanbul: 1001 Kitap .

Risse, T. (2010). *A Community of Europeans? Transnational Identities and Public Spheres*. London: Cornell University Press.

Roberts, J. M. (2010). *Avrupa Tarihi*. İstanbul : İnkılap Kitabevi.

Rodinson, M. (1979). The Western Image and Western Studies of Islam. C. E. Bosworth, & J. Schacht içinde, *The Legacy of Islam* (s. 9-63). Londra: Oxford University Press. Scheuer, A., & Schmitt, H. (2009). Dynamics in European Political Identity. *Journal of European Integration*, 31(5). (551-568)

Schmidt, V. A. (2011). Do the Powers Exerted by the EU Need a Legitimacy Based on the Citizens' European Identity? S. Lucarelli, F. Cerutti, & V. A. Schmidt içinde, *Debating the Political Identity and Legitimacy in the European Union*. USA, Canada : Routledge.

Sciarini, P., Hug, S., & Dupont, C. (2001). Example, Exception, or Both? Swiss National Identity in Perspective. L.-E. Cederman içinde, *Constructing Europe's Identity* (s. 57-88). London: Lynne Rienner Publishers

Senemoğlu, O. (2016). Antik Yunan Siyasal Düşünüşünde İnsan Doğası ve Toplum Anlayışı: Platon ve Aristoteles. *İnsan&İnsan*, 3(10) s. 42-63.

Shackleton, M. (2000). Democratic Deficit. D. Dinan içinde, *Encyclopedia of the European Union* (s. 130-134). London: Macmillan.

Shore, C. (2000). *Building Europe: The Cultural Politics of European Integration*. New York: Routledge.

Smith, A. D. (1990). *National Identity*. Penguin Books.

Smith, A. D. (2010). *Milli Kimlik*. İstanbul : İletişim Yayınları.

Soysal, Y. N. (1994). *Limits of Citizenship: Migrants and Postnational Membership in Europe*. Chicago: Chicago University Press.

Stetner, E. A. (1970). *Perspectives on Europe*. Cambridge: Sckenman Publication.

Tajfel, H. (1982). Social Psychology of Intergroup Relations. *Annual Review Psychology*, 33, s. 1-39.

Taylor, M. C. (1998). Nationalism and Modernity. A. Hall içinde, *The State of the Nation, Ernest Gellner and the Theory of Nationalism* , Cambridge: Cambridge University Press.

The Maastricht Treaty, (1992). https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/docs/body/treaty_on_european_union_en.pdf adresinden alındı.

The Amsterdam Treaty, (1997). https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/docs/body/treaty_of_amsterdam_en.pdf adresinden alındı.

The Lisbon Treaty, (2007). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:12007L/TXT&from=EN> adresinden alındı.

Tilly, C. (1990). *Coercion, Capital, and the European States AD 990-1990*. Oxford: Blackwell.

Tournier-Sol, K., & Gifford, C. (2015). The Structure of British Euroscepticism. K. Tournier-Sol, & C. Gifford içinde, *The UK Challenge to Europeanization : the Persistence of British Euroscepticism* (s. 1-14). London: Macmillan.

Turner, J. (1975). Social Comparison and Social Identity: Some Prospects for Intergroup Behaviour. *European Journal of Social Psychology*, 5, s. 5-34.

Turner, J. (1987). *Rediscovering The Social Group: A Self Categorization Theory*. Oxford: Basil Blackwell.

Turner, J. C. (1984). Social identification and psychological group formation. H. Tajfel içinde, *The Social Dimension Vol 2*. (s. 518-536). New York: Cambridge University Press .

Turner, J., & Brown, R. (1978). Social Status, Cognitive Alternatives and Intergroup Relations. H. Tajfel içinde, *Differentiation Between Social Group: Studies in the Social Psychology of Intergroup Relations* (s. 201-300). London: Academic Press.

Türk Dil Kurumu Sözlükleri, <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alınmıştır.

Uhlig, H. (2007). *Avrupa'nın Anası Anadolu*. Telos Yayıncılık.

Uslubaş, T., & Dağ, S. (2013). *İlkçağlardan Günümüze Dünya Tarihi Ansiklopedisi*. İstanbul: Karma Kitaplar.

Vermeulen, H. ve Slijper, B. (2003). *Multiculturalisme in Canada, Australie en de Verenigde Staten, Ideologie en beleid 1950-2000*, Amsterdam: Aksant.

Weber, M. (2013). *Bürokrasi ve Otorite*. Ankara: Adres Yayınları.

Weiler, J. (2012, November). In the Face of Crisis: Input Legitimacy, Output Legitimacy and the Political Messianism of European Integration. *Journal of European Integration*, 34(7), s. 825-841.

Weiler, J., Haltern, U. R., & Mayer, F. C. (1995). European Democracy and its Critique. *West European Politics*, 18(3). s. 4-39.

Wetherell, M. (1996). *Identities, Groups and Social Issues*. London: Sage.

Wilson, K., & Dussen, J. (1995). *What is Europe?: The History of the Idea of Europe*. London: Routledge.

Zweifel, T. (2002). Who is Without Sin Cast the First Stone: the EU's Democratic Deficit in Comparison. *Journal of European Public Policy*, 9(5), s. 812-840.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Seher YILDIRIM

Doğum Yeri: İzmir

Doğum Tarihi: 1987

Medeni Hali: Bekar

EĞİTİM BİLGİLERİ

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, 2020

Dokuz Eylül Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler (İng.), 2011

Maastricht Üniversitesi, Avrupa Çalışmaları, 2010

MESLEKİ BİLGİLER

2012-... : Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Bilgisayar İşletmeni

2011-2012: Ziraat Bankası, Müşteri İlişkileri Asistanı

YABANCI DİLLER:

İngilizce : İleri Seviye

Fransızca: Orta Seviye

YÖKDİL:100

Fransız Kültür Merkezi Dil Belgesi